

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**PLATON EPİSTEMOLOJİSİNDE ÜÇ PARÇALI
BİLGİ TANIMI VE GETTIER PROBLEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

BURCU IŞIK

İZMİR-2021

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**PLATON EPİSTEMOLOJİSİNDE ÜÇ PARÇALI
BİLGİ TANIMI VE GETTIER PROBLEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

BURCU IŞIK

DANIŞMAN: DR.ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR AKTOK

İKİNCİ DANIŞMAN: PROF. DR. METİN BAL

İZMİR-2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Platon Epistemolojisinde Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve Gettier Problemi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.10.2021

BURCU IşIK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

PLATON EPİSTEMOLOJİSİNDE ÜÇ PARÇALI BİLGİ TANIMI VE GETTIER PROBLEMİ

Burcu IŞIK

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

Bu tez çalışmasının temel amacı, literatürde sıklıkla ilk savunucusunun Platon olduğu iddia edilen ve “bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır” biçiminde formüle edilen üç parçalı bilgi tanımının, Platon’un kendisi tarafından ilk kez sistematik ve açık biçimde *ortaya konmasına* rağmen, hiçbir diyalogunda açık bir biçimde *savunulmadığını* hatta *reddedildiğini* göstermektir. Üç parçalı bilgi tanımını Platon’a atfeden bu yaygın ve yanlış yorumun önemli nedenlerinden *birincisi*, onun diyaloglarında çağdaş epistemolojideki üç parçalı tanıma yapısal olarak benzeyen bir bilgi tanımını gündeme getiriyor oluşunun, üç parçalı tanımın kendisini doğrudan semantik olarak savunuyor olduğu yönünde bir yanlış anlamaya yol açması; *ikincisi*, Platon’un kendi bilgi anlayışında kullandığı dört temel Grekçe terim olan *episteme*, *ortha*, *doxa* ve *aitias logismos*’un sırası ile “bilgi” (*knowledge*), “doğru” (*truth*), “inanç” (*belief*) ve “gerekçelendirme” (*justification*) kelimelerine anlamsal olarak belirli düzeyde bir yakınlık taşıyor olsalar bile, bunların Platon felsefesindeki Grekçe anlamlarının modern epistemolojideki terimlerin anlamları ile doğrudan *özdeşleştirilemeyecek* düzeyde farklılıklar içermelerinin ihmal edilmesi; *üçüncüsü*, Edmund Lee Gettier’in çağdaş epistemoloji literatüründe üç parçalı bilgi anlayışını reddeden ve çağdaş epistemolojide büyük etki uyandırmış olan “Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?” (Is Justified True Belief Knowledge?) başlıklı makalesinde Platon’a verdiği dipnotun *yanlış yorumlanmış* olmasıdır. Tezin ortaya koymayı amaçladığı gibi, Gettier’in dipnotu özenle ve bizatihi kendisinin de açıkça talep ettiği ihtiyatlılıkla yorumlandığında, onun, Platon’un üç parçalı bilgi tanımını *savunduğunu* iddia etmediği açıkça fark edilir. Gettier’in, söz konusu makalesinde, bilginin

gerekçelendirilmiş doğru inanç olmadığına ilişkin görüşünü ortaya koyduktan sonra, özellikle 2000’li yıllardan itibaren felsefe tarihi ve ders kitaplarında ve aynı zamanda *Gettier’a referansla* bilginin üç parçalı tanımını Platon’un savunduğu bir tanım olduğu fikrinin giderek artan bir yaygınlık kazanmasının arkasında, bu durumu basitçe bir tesadüf sayamayacağımız bir nedeni saptamak gerekir. Üç parçalı bilgi anlayışının ele alındığı literatürde, bu anlayışı Platon’a atfeden söz konusu yanlış yorumun özellikle Gettier’in makalesi sonrasında ve Gettier’e referans vermenin neredeyse bir moda haline gelecek bir biçimde oluşması şu gerçeğin açık bir göstergesi olarak yorumlanmalıdır: Gettier’in bu dipnotu, Platon’un bu tanımını savunan bir filozof olduğunu iddia ediyor olduğu yönünde yanlış bir kanı oluşacak şekilde yorumlanmıştır ve *dahası*, bu ilk yanlış kanı, literatürde, Platon’un da üç parçalı bilgi tanımını savunduğu yönündeki ikinci bir yanlış kanıyı besleyen ve güçlendiren bir unsur olmuştur. Tezin, bu bağlamda, ilk başta ifade edilen temel amacının dışındaki ikinci bir amacı, bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğuna ilişkin tanım söz konusu olduğunda, Platon ile Gettier’in birbirlerine *karşıt kamplarda* konumlanmak bir yana, tam tersine, deyim yerindeyse, *aynı tarafta* buldukları, hatta felsefelerinin dikkate değer bazı yöntembilimsel benzerlikler içerdiğini ortaya koymaktır. Dolayısıyla, tezin öne sürdüğü tüm bu gerekçeler ışığında, Platon’un ilk kez formüle ettiği, ama diyaloglarında en nihayetinde savunmak yerine çürütmeyi seçtiği üç parçalı bilgi tanımının yeterli olmadığı yönündeki görüşlerinin, yaşadığı dönemden yaklaşık iki bin dört yüz yıl sonra Gettier tarafından *örtük* ve semantik bazı *farklılıklar* içerecek şekilde de olsa, en azından dikkate alınması gereken yapısal ve semantik benzerlikler taşıyacak biçimde yeniden ele alınmış ve Gettier durumları olarak adlandırılan bir takım karşıt-örnekler ışığında tekrar canlandırılmış olduğu yönünde bir yorum da, tezin sonuç kısmında öne sürülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Epistemoloji, Gerekçelendirme, Bilgi, İnanç, Gettier durumları

ABSTRACT

Master Thesis

THE DEFINITION OF TRIPARTITE KNOWLEDGE IN PLATO'S EPISTEMOLOGY AND GETTIER PROBLEM

Burcu IŞIK

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy Program

The main purpose of this thesis is to show that although Plato himself systematically and clearly puts forward the definition of three-part definition of knowledge in his philosophy, formulated as “knowledge is justified true belief”, it is an error to attach this definition to Plato himself as his own thesis because it is not clearly defended in any of his dialogues. Moreover, this thesis aims to show that this three-part definition of knowledge is not only not defended, but also clearly rejected by Plato himself. Secondly, although the four basic Greek terms, “*episteme, ortho, doxa, and aitia logismos*”, which Plato makes use of in his conception of knowledge, have a certain semantic similarity to the epistemological words in contemporary philosophy, called “*knowledge, truth, belief and justification*”, the Greek meanings of the Greek words in Plato's philosophy and the English meanings of the English words in contemporary epistemology have some crucial differences at a level that make it impossible to identify them. Third, the footnote referenced to Plato in Edmund Lee Gettier's article "Is Justified True Belief Knowledge?" has been misinterpreted by many commentators. As this thesis aims to show, if Gettier's footnote is interpreted carefully and with the prudence that he himself clearly demands, it turns out to be that Gettier does not claim that Plato defends the definition of the three-part conception of knowledge. After Gettier states in his article that knowledge is not justified true belief, there appears an increasing prevalence of the idea that Plato is a defender of this three-part definition. However, this increasing prevalence is not simply a coincidence, and behind this increasing prevalence, there is the effect of the interpretation that the footnote from Gettier attaches the three-part conception of knowledge to Plato as his

own normatively defended thesis. In the literature dealing with the three-part conception of knowledge, the fact that this misinterpretation, which attributes this conception normatively to Plato, has become almost a fashion in a majority of references to Gettier, -especially after Gettier's article- should be interpreted as a clear indication of the following fact: This Plato footnote by Gettier has been interpreted in a way which leads to a misconception that Plato was allegedly a philosopher who advocated this definition. Furthermore, this *first* misconception fed a *second* misconception in the literature on Platon that Plato himself also advocated the three-part definition of knowledge. In this context, when it comes to the definition that knowledge is justified true belief, the second aim of the thesis, apart from the main purpose stated at the beginning, is to reveal that Plato and Gettier are on the same side, let alone their being in opposing camps. Therefore, in the light of all of these reasons put forward by the thesis, Plato's views that the three-part definition of knowledge, which he formulated for the first time in the history of philosophy, but which he ultimately chose to refute instead of defending in his dialogues, is reevaluated in such a way that Platon's philosophy and Gettier's philosophy have at least some semantic and structural similarities to be taken into account even they would contain some differences. Finally, an interpretation that, in a way, Gettier can be considered to have revived Platon's legacy in the light of a set of counter-examples called "Gettier cases" is put forward in the conclusion part of the thesis.

Keywords: Epistemology, Justification, Belief, Knowledge, Gettier cases

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	vii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ.....	x
GİRİŞ	1
PLATON'A ÜÇ PARÇALI BİLGİ TANIMINI ATFEDEN LİTERATÜR	
ÖRNEKLERİ.....	4
Uluslararası Literatür	4
Türkçe Literatür	6
ÜÇ PARÇALI BİLGİ TANIMININ LİTERATÜRDE PLATON'UN SAVI	
OLARAK GÖRÜLMESİNİN NEDENLERİ	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
ÇAĞDAŞ EPİSTEMOLOJİDE GETTIER PROBLEMİ.....	13
1.1 Bilgi ve İnanç Ayrımı.....	15
1.2 Epistemik Şans ve Salt Doğru İnancın Bilgi İçin Yetersizliği.....	18
1.3. Gerekçelendirme	20
1.4. Gettier Durumları	22
İKİNCİ BÖLÜM	28
PLATON'UN ESERLERİNDE BİLGİ PROBLEMİNİN ELE ALINIŞI VE ÜÇ	
PARÇALI BİLGİ ANLAYIŞI.....	28
2.1. <i>Menon</i> Diyalogunda Bilgi Problemi	30
2.1.1. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve <i>Menon</i> Diyalogu.....	33
2.2. <i>Devlet</i> Diyalogunda Bilgi Problemi	34
2.2.1 <i>Episteme</i> ve <i>Doxa</i>	35
2.2.2. Bölünmüş Çizgi Benzetmesi.....	38
2.2.3. Mağara Benzetmesi.....	41

2.2.4. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve <i>Devlet</i> Diyalogu	43
2.3. <i>Theaitetos</i> Diyalogunda Bilgi Problemi.....	45
2.3.1 Bilgi, Duyum Ya Da Algı Değildir	48
2.3.2. Bilgi, İnanç/Sanı Değildir	53
2.3.3. Bilgi, Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç/Sanı Değildir	57
2.3.4. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve <i>Theaitetos</i> Diyalogu	60
SONUÇ	62
KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ	75

KISALTMALAR

akt.	: aktaran
bknz	: bakınız
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
ed.	: editör
eds.	: editörler
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

ÖN SÖZ

Başta yüksek lisans öğrenimimin başladığı ilk günden itibaren desteklerini esirgemeyen, örnek kişiliğiyle felsefe tarihinin yanı sıra insani bilgelik adına da kendisinden çok şey öğrendiğim, fakat ne yazık ki genç yaşta kaybettiğimiz Bölüm Başkanım merhum Prof. Dr. Aydın Işık'a, bu tez çalışmasının oluşumunda olanca yoğunluğuna rağmen ikinci danışman olarak çalışmaya katkıda bulunmayı kabul eden Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün kıymetli öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Metin BAL'a ve tezin her bir satırını okuyarak desteklerini esirgemeyen, her konuşmamızda pozitif yaklaşımıyla bana güç veren ve çalışmamıza kıymetli katkılarda bulunan tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özgür AKTOK'a ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bana destek olan İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nin saygıdeğer öğretim üyelerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tezin yazılış aşamalarının tümüne tanıklık eden, desteklerini hep yanıbaşımnda hissettiğim annem, babam ve ablama, sevgili eşim Mehmet'e ve biricik oğlum Emir Çakabey'e varlıklarıyla bana güç kattıkları için çok teşekkür ederim.

Burcu IŞIK
İzmir-2021

GİRİŞ

Bilginin imkanı ve neliği sorununa ilişkin çağdaş epistemolojide süregelen tartışmaların izleri geriye doğru sürüldüğünde, bu tartışmaların önemli bir kısmının kökleri Antik Yunan'da ve onun en önemli filozoflarından biri olan Platon'da bulunur. Çağdaş epistemoloji, Platon'dan bu yana devam eden bilgi sorununu çözümlenme amacı taşıyor ve bilgiyi meydana getiren zorunlu ve yeterli koşulları (*necessary and sufficient conditions*) ortaya koymak suretiyle bilginin tanımına ulaşmayı amaçlar. Bununla birlikte, çağdaş felsefedeki bilgiyi bilgi yapan zorunlu ve yeterli koşulları sorunsallaştırarak bilgiyi tanımlama uğraşına benzer ilk felsefi uğraş, felsefe tarihinde sistematik olarak binlerce yıl önce ilk kez Platon'un diyaloglarında gerçekleşir. Her ne kadar Platon öncesinde de bilginin imkanı ve neliği problemi ele alınıp tartışılan önemli bir felsefe sorunu olmuşsa da, Platon felsefesini çağdaş epistemolojideki bilgi tanımlama çabası açısından son derece önemli ve yeniden irdelenmesi gereken bir kaynak kılan biricik neden, bilginin tanımı sorununu, çağdaş epistemolojide karşılaştığımız benzer bir biçimde *sistematik* olarak ele alan ilk filozofun Platon olmasında yatar. Platon'un diyalogları, genel olarak "iyilik nedir?", "adalet nedir?", "bilgi nedir?" gibi genel kavramlara dair bir sorgulamayı, öncelikle tek tek örneklerden hareketle gerçekleştirir, ilerleyen aşamalarda söz konusu sorgulamaya dair yanıtlama girişimlerinin uğradığı başarısızlık resmedilir; ve nihayetinde bu başarısız girişimlerin yerine, temel kavramların en kapsayıcı tanımına Sokratik sorgulama yolu ile erişme amaçlanır. Diyaloglarda Sokrates sıklıkla bu kavramlara rakiplerinin getirdiği yanıtların yeterince genel olmadığını gösteren, onları karşıt-örneklerle çürüten ideal filozof figürü olarak çıkar. Böylece Sokrates, bu diyaloglarda, karşısındakinin bir tanım vermeye yeltenirken saydığı koşulların *zorunlu* olsa bile *yeterli olmadığını* göstermeyi hedefler; dolayısıyla tatmin edici bir tanım için sayılan koşulları sağlayan, ama yine de tanımlanması amaçlanan şeye uygun düşmeyen bir sonuca varan akıl yürütmeleri teşhir etmek, Platon diyaloglarındaki en önemli ilk uğrak noktası olarak karşımıza çıkar. Bu adım adım çürütme yöntemiyle amaçlanan en sonunda bir şeyin tanımını sağlayan zorunlu ve yeterli koşulların tümüne ulaşmaktır. Bununla birlikte pek çok Platon diyalogu, yetersiz tanımların çürütülmesinden sonra *aporia*'lar (çıkılmaz) ile son bulur. Platon'un diyaloglarında kişilerin ortaya koydukları tanımlama girişimlerinin Sokrates tarafından doğruluklarının sınanma yöntemi *elenkhos* olarak

adlandırılır. *Elenkhos*, çürütme, sınama anlamlarına gelir ve bu bakımdan olumsuz bir anlama sahipmiş gibi görünür¹. Bununla birlikte söz konusu *elenkhos* yöntemi ile doğruya ulaşma sürecinde doğru olmayan sanılardan arınma sağlanır. Daha da önemlisi o, bir konuda bilgiye sahip olduğunu zanneden bir kimsenin aslında bilmediğinin ortaya konularak bilmediğini bilmesinin sağlanması anlamında pozitif bir etkiye sahiptir.

Platon'dan yaklaşık iki bin dört yüz yıl sonrasına geldiğimizde, çağdaş epistemolojide bilginin imkanı sorununu tartışan filozofların en önemlilerinden biri olan Edmund Lee Gettier karşımıza çıkar. Gettier, 1963 yılında kaleme aldığı ve *Analysis* dergisinin Haziran sayısında (Vol. 23, No: 6) yayınlanan üç sayfalık (Gettier: 1963, 121-123) “Is Justified True Belief Knowledge?” (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?) başlıklı makalesiyle² gerekçelendirilmiş doğru inancın bilgi olup olmadığı sorununu tartışmaya açarak büyük yankı uyandırır. Gettier, makalesinde, “Üç Parçalı Bilgi Anlayışı” görüşünü yeniden değerlendirir ve bu anlayışın bilgiyi tam anlamıyla tanımlayamadığını, tıpkı Platon'un kendi diyaloglarında *elenkhos* yöntemiyle tanımlar için sağlanan koşulların yeterli koşulları sağlamadığını gösterdiği zaman yaptığı gibi, çeşitli karşıt-örneklerle (counter-example) göstererek binlerce yıldır kemikleşmiş bu klasik tanımları sorunsallaştırır. Gettier'in bu makalede sorguladığı klasik tanım, yani “üç parçalı bilgi tanımı”, bilgiyi “gerekçelendirilmiş doğru inanç” olarak tanımlamaktadır. Bilginin üç parçalı tanımı, bir şey hakkında bilgi sahibi olabilmek için öncelikle ona inanmak, inanılanın doğru olması ve ulaşılan doğru inancı gerekçelerle desteklemek gerektiğini öne sürer. Bilginin bu klasik tanımında doğruluk, inanç ve gerekçelendirme, bilginin zorunlu üç koşulunu oluşturmakla birlikte, bu üç zorunlu koşulun bir araya gelmesiyle bilginin yeterli koşuluna ulaşılmış olduğu varsayılır. Diğer bir deyişle, doğruluk, inanç ve gerekçelendirmenin bir aradalığının bilgi için yeterli olduğu biçimindeki yaklaşım, geleneksel bilgi tanımının temelini oluşturur (Çüçen, 2012: 11).

¹ “Elenkhos” sözcüğünün fiil hali olan *elenkho*; utandırmak, mahcup etmek, rezil etmek, gözden düşürmek, lekelemek; kusurlu bulmak, ikna etmek, çürütmek, yalanlamak, anlamlarına gelmektedir (Peters, 2004: 95). Daha geniş bilgi için bkz. Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, (çev. ve haz.) Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2004.

² Bundan sonra “Gettier'in makalesi” dendiğinde, bu makaleye gönderme yapılacaktır.

Burada dikkat çekici ve bu tezin yazılmasına da bir motivasyon kaynağı olan nokta, Platon ile Gettier'in birbirlerine binlerce yıl bir zamansal uzaklıkta olmalarına rağmen, bu tez çalışmasının göstermeyi amaçladığı gibi, bilginin tanımına yönelik yöntem bakımından çarpıcı biçimde benzeyen ortak yönleri sahip oldukları gerçeğidir. Gettier'i yirminci yüzyıl çağdaş epistemolojisinde bilgi üzerine felsefe yapan önemli diğer pek çok filozoftan ayıran ve Platon'a yaklaştıran önemli bir ayrıntı vardır: Hem Platon hem de Gettier'in bilginin ne olduğunun ortaya konulmasında yapıcı/pozitif bir tutumdan ziyade yıkıcı/negatif bir tutum sergilemiş olmaları, bilginin tanımı konusunda belirli bir şüpheciliği paylaşmaları; her iki filozofun da bilginin ne olduğu değil; fakat ne olmadığı konusuna, verilen belirli tanımları karşıt-örneklerle çürütmek yoluyla daha fazla odaklanmış olmaları Gettier'in çağdaş epistemolojide Platon'un Sokratik *elenchos* yöntemine ne kadar yakın durduğu konusunda bize pek çok ipucu sunar. Elbette Platon bazı diyaloglarını *aporia* ile, yani hiçbir sonuca ulaşılmayan bir çürütmeler zinciri ile bitirirken, diğer pek çok diyalogunda pozitif bir tutum sergileyerek belirli tanımlara ulaşmıştır. Bununla birlikte eğer Platon'un diyalogları, bilginin üç parçalı tanımı konusuna olan yaklaşımı açısından ayrıntılı olarak irdelenirse, Gettier'in bu tanımı reddedişi ile birlikte söz konusu makalesinde bize bir çözüm önermiyor olmasındaki tutumunun, Platon'un üç parçalı bilgi tanımı karşısındaki durumu ile çarpıcı bir benzerlik taşıdığı fark edilir.

Gettier tarafından kaleme alınan ve üç parçalı bilgi tanımının kendisiyle birlikte ciddi bir krize girmesine neden olan makalenin yayınlanmasından sonra gerek uluslararası gerekse ulusal literatürde, Gettier'a referansla bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğuna ilişkin görüşün Platon'a ait olduğunun ifade edildiği görülür. İlerleyen satırlarda, bu görüşlerin hem uluslararası hem de Türkçe literatürdeki örnekleri sunulmaktadır. Örnekleri sunulan söz konusu görüşler, tanımın Platon'a ait olduğunu ifade ederken, bu tanımın yalnızca onun tarafından gündeme getirildiği ve sorunsallaştırıldığını kastediyor olsalar idi, bu tezin zaten kabul ettiği ve kimsenin de itiraz etmeyeceği minimalist bir tespitle buldukları söylenebilirdi. Bununla birlikte ele alınacak olan örneklerde açıkça tespit edileceği gibi, bu görüşlerin hepsinin olmasa bile neredeyse çoğunluğunun, üç parçalı bilgi tanımını Platon'a atfediyorken bununla kastettikleri, Platon'un bu tanımı ilk kez açık biçimde formüle ederek gündeme getiriyor olmasından da öte, adeta Platon'un bu tanımı kendi tanımı olarak

sahiplenerek normatif bir felsefe teorisi olarak savunuyor olduğu yönündedir. Bu tez çalışmasının ortaya koymak istediği temel sav, üç parçalı bilgi tanımının prototipinin ilk kez Platon metinlerinde formüle ediliyor olduğunun kabul edilebilir bir görüş olmasına karşın, Platon'un kendisinin bu üç parçalı tanımı savunuyor olduğu yönündeki, metinsel hiçbir temeli olmayan uç noktadaki yorumun yanlış olduğu yönündedir. Dolayısıyla, tanım Platon kaynaklıdır ve ilk kez onun tarafından formüle edilmiştir, ancak daha sonra çürütölmek üzere ortaya atılmıştır; dolayısıyla söz konusu sav hiçbir zaman Platon'un kendi *savı* olmamıştır.

PLATON'A ÜÇ PARÇALI BİLGİ TANIMINI ATFEDEN LİTERATÜR ÖRNEKLERİ

Uluslararası Literatür

Gettier'in öğrenci ve takipçilerinden Roderick Milton Chisholm, bilgi problemini incelediği *Theory of Knowledge* (1989) başlıklı çalışmasında "Bilgi edinmek için gerçek inanca ne eklenmelidir?" sorusunun cevabını bulmaya bazen "Theaitetos sorunu" dendiğini çünkü bu sorunun ilk kez Platon tarafından bu adla anılan diyalogunda açıkça formüle edildiğini belirtir. Chisholm'a göre bu soruya verilen "geleneksel ya da klasik yanıt, –Platon'un diyalogunda, Theaitetos'ta önerilen– bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğudur". Bu bilgi anlayışına göre, bir kişi bir önermenin doğru olduğunu biliyorsa, üç koşulun sağlanması gerekir. İlk olarak, önerme doğrudur; ikincisi, kişi bunu kabul eder; ve üçüncü olarak, önerme o kişi için aşikar olan önermedir. Chisholm'um ifadeleri incelendiğinde, Platon'un bunu yalnızca açıkça formüle eden ilk kişi olduğunu öne sürmenin ötesinde, aynı zamanda bu ifadelerin, Platon'un bu tanımın ilk savunucuları arasında olduğu anlamına gelebilecek bir muğlaklık içerdiği fark edilir. Yine de Chisholm pek çok diğer yorumcu gibi Platon'a bu tanımı kendi savunduğu normatif bir kuram gibi atfetmek konusunda temkinlidir (Chisholm, 1989: 90). Ancak aşağıda ele alınan diğer pek çok yorumcu, Platon'un üç parçalı bilgi tanımını hararetle savunduğu, hatta çağdaş epistemolojideki söz konusu üç parçalı bilgi tanımının öncüsü olduğu gibi iddialı bir savı açıkça öne sürmekten geri durmaz.

Epistemoloji konusundaki çalışmalarıyla bilinen Jason Schukraft, Gettier'in teorisini incelediği *An Analysis of Edmund Gettier's Is Justified True Belief Knowledge?* (2017) başlıklı kitabının giriş kısmında "2000 yıl boyunca, bilginin standart felsefi modeli, onun gerekçelendirilmiş doğru bir inanç olarak tanımlanabilmesiydi... Platon'a kadar uzanan bu tanıma, Edmund Gettier tarafından geçen yüzyılda yayımlanan en etkili felsefe eserlerinden birinde –gerekçelendirilmiş doğru inançların aslında bilgi olarak kabul edilemeyeceğinin iki açık örneğini üreten üç sayfalık bir makalede– meydan okundu" diyerek bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğuna ilişkin tanımı Platon'a atfeder. Ona göre Gettier'in başarısı, eleştirel düşünme konusundaki ustalığına ve analiz yeteneğine dayanmaktadır. Bu yeteneği sayesinde "Platon'un –ve diğer tüm epistemologların– argümanlarını nasıl oluşturduklarını anlayarak, parçalar arasındaki ilişkileri ve o zamanın temelini oluşturan varsayımları belirleyebilmiştir" (Schukraft, 2017). Burada da açıkça görüldüğü gibi, Schukraft, Gettier'in başarısını, sanki Platon'a kadar geri giden bir geleneğe karşı kazanılmış bir başarı; dolayısıyla, Platon'a da karşı bir meydan okuma olarak yorumlayarak, Gettier'in Platon'un adeta savunduğu bir görüşe karşı çıktığı izlenimini verir. Dolayısıyla, Schukraft'ın buradaki varsayımı, Platon'un üç parçalı bilgi tanımını yalnızca ilk kez gündeme getirdiği değil, aynı zamanda onun normatif biçimde savunucusu olduğu yönündedir.

Benzer şekilde epistemoloji alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Prof. Dr. Stephen Hetherington'ın Cambridge Üniversitesi yayınlarından çıkan kitabının "Knowledge and the Gettier Problem" (2016) başlıklı kitabının giriş kısmında; Gettier'in bilginin ne olmadığına dair 1963 yılındaki tespitlerinin, filozoflar tarafından gerçek bir epistemolojik sonuç olarak kabul edildiğini ifade edilerek "Platon'un ve sonraki filozofların düşündüklerinin aksine, bilginin yalnızca epistemik doğrulama tarafından iyi desteklenen doğru bir inanç olmadığı konusunda bize güvence verdiğini" ileri sürülür. Hetherington'un burada kullandığı "Platon'un ve sonraki filozofların aksine" ifadesi, açık biçimde Platon'un üç parçalı bilgi tanımını yalnızca ilk kez formüle ettiğini değil, aynı zamanda bu tanımı felsefi bir tez olarak savunduğunu varsaydığını göstermektedir (Hetherington, 2016: ix-xii).

Prof. Dr. Kwame Anthony Appiah, *Thinking It Through- An Introduction to Contemporary Philosophy* (2003) başlıklı hacimli kitabında Platon'un *Theaitetos*

diyaloğunda “ısrarcı şekilde olmasa da hiçbir şey olmadığı için, bilginin bir gerekçe ile birlikte doğru inanç olduğunu öne sürdüğünü” ifade ederek “*Theaitetos*’un epistemolojiye bıraktığı en büyük mirasın”, doğruluk ve inanç yanında üçüncü bir koşula, gerekçelendirme koşuluna, ihtiyacımız olduğunun kabulü olduğunu belirtir. Ona göre “gerekçelendirme koşulunun, ilk iki koşulla birlikte ele alındığında bilgi için gerekli ve yeterli koşullar olduğu, Platon’dan bu yana Batı geleneğinin merkezi bir felsefi iddiasıdır” ve bu fikir genellikle “Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır” sloganında ifade edilir (Appiah, 2003: 42-43). Appiah, fark edildiği üzere burada “Platon’dan bu yana, üç parçalı bilgi anlayışı Platon’dan beri Batı geleneğinin merkezi bir felsefi iddiasıdır” demekle, Platon’un kendisinin üç parçalı bilgi kuramını kendi iddiası olarak ortaya attığını ve sahiplenerek savunduğunu varsaymaktadır.

Jack S. Crumley II, *An Introduction to Epistemology* (2009), başlıklı çalışmasında birçok 20. yüzyıl epistemolojisinin Platon görüşlerini adapte ederek bilgiyi, gerekçelendirilmiş doğru inanç şeklinde açıkladığını belirtir. Bu nedenle bilginin bu şekilde açıklamasının, yani bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu görüşünün geleneksel bilgi anlayışı olarak isimlendirildiğini ve 1963 yılına kadar bu şekilde kabul gördüğünü ifade eder. Bir diğer Epistemolojiye Giriş kitabı *How Do We Know?: An Introduction to Epistemology*’de (2020) James K. Dew Jr ve Mark W. Foreman, filozofların bilgiyi genellikle gerekçelendirilmiş doğru inanç şeklinde tanımladığını ve bu görüşün ilk kez Platon’un *Theaitetos* diyaloğunda dile getirildiğini belirtir (2020: 14). Crumley’in burada bu klasik üç parçalı bilgi anlayışını “Platon’un görüşlerinin bir adaptasyonu” olarak nitelemesi, Platon’un bu bilgi anlayışını yalnızca gündeme getirmekle kalmayıp aynı zamanda bu anlayışı ilk savunan filozof olduğunu açıkça ima etmektedir. Oysa ki bilginin üç parçalı tanımının Platon tarafından formüle edilip bir tartışma konusu olarak gündeme taşınması, bu tanımın onun “görüşü” olarak nitelememiz için elimize yeterli gerekçe vermemektedir.

Türkçe Literatür

Türkiye’de yapılan pek çok çalışmada da bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu biçimindeki üç parçalı bilgi tanımının yalnızca “ilk kez formüle etmek” anlamında değil, aynı zamanda sahiplendiği bir tanım olarak da Platon’a atfedildiği görülür. Örneğin Hasan Yücel Başdemir *Epistemoloji: Temel Metinler* adlı kitabında

“Platon’a göre bilgi(nin), gerekçelendirilmiş doğru inanç” (Başdemir, 2010: 164) olduğunu ifade eder ve söz konusu bilgi tanımının “Anglo-Sakson düşünürlerinin İslam felsefesi düşünürleri ile ortak bir kavramsal zemine sahip olmalarını” sağladığını belirtir. Ona göre “...burada daha dikkat çekici olan şey, günümüzde epistemoloji çalışmalarında bir geleneği temsil eden Anglo-Sakson düşünürlerinin İslam felsefesi düşünürleri ile ortak bir kavramsal zemine sahip olmalarıdır. Bunun bir rastlantı olduğunu söylemek zordur. Bu benzerliğin Platon’un gerekçelendirilmiş doğru inanç’ şeklindeki geleneksel üç parçalı bilgi tanımından kaynaklandığını söylemek ise zor değildir.” (Başdemir, 2010: 176). Başdemir bu satırlarında, Platon’un kendisini üç parçalı bilgi tanımının hakimiyet kazanmasının *baş sorumlusu* olduğunu iddia ederek, onun bu tanıma *savunduğunu* da böylelikle öne sürmüştür.

Benzer şekilde Murat Baç da *Felsefe Ansiklopedisi* (2007) için kaleme aldığı *Epistemoloji* başlıklı yazısında söz konusu bilgi tanımının Platon’dan devralındığını ve dolayısıyla Platon’un bunun ilk savunucusu olduğunu ima eden şu sözlerle belirtmektedir (Baç, 2007: 571):

“... Plato’dan devralınan bilgi tanımına kısaca göz atabiliriz. Felsefe literatüründe yaygın olarak kullanılan bu tanıma göre, bir öznenin belli bir önermeyi bilmesi için üç temel koşul sağlanmalıdır:
Özne bilginin konusu olan önermeye inanıyor olmalıdır,
Bilginin konusu olan önerme doğru olmalıdır,
Öznenin bilginin konusu olan önermeye inanması için iyi gerekçeler olmalıdır.”

Düşgün ve Çiçek (2020) de *Çağdaş Epistemolojik Yaklaşımlar Bağlamında Gettier Problemi Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı çalışmalarında, bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu yönündeki tanımın Platon’a ait olduğu görüşünü “Felsefe tarihi boyunca üzerinde durulan temel problemlerden biri ‘Bilginin mahiyeti’ hakkında en eski görüşlerden Platon (M.Ö 427-347)’un ‘gerekçelendirilmiş doğru inanç’ (Platon, 2009: 201 a-d) tanımıdır.” (Düşgün ve Çiçek, 2020: 1258) şeklinde ifade ederler. Platon bu çalışmada da, açıkça görüldüğü gibi, yine üç parçalı bilgi tanımının öncüsü olarak itham edilmektedir.

Fikret Yılmaz, *Ernest Sosa’nın Erdem Epistemolojisi* (2014) başlıklı makalesinde “Gettier’in makalesinin yazımına kadar, bilgi; gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımlanmış ve kabul görmüştür” (s. 669) diyerek bilgiyi gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak kabul eden anlayışın *Theaitetos* diyaloguna

dayandığını ve Gettier'in makalesinin yayınlandığı 1963 yılına kadar tartışılmadığını belirtir (Yılmaz, 2014: 675):

“Doğruluk, inanç ve gerekçelendirme, Platon'dan beri, bilginin temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Platon, bilginin koşullarının neler olması gerektiğini Theaitetus diyalogunda belirtmektedir. Burada, bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak ifade edilmektedir. Bu kriterler, bilginin oluşumu için günümüze kadar yeterli görülmüş ve 1963 yılında Edmund Gettier'in meşhur makalesi “Is Justified True Belief Knowledge?” (Gettier, 1963: 123-125) (Gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir?) yayımlanana kadar da tartışılmamış veya herhangi bir eleştiriye tabi tutulmamıştır.”

ÜÇ PARÇALI BİLGİ TANIMININ LİTERATÜRDE PLATON'UN SAVI OLARAK GÖRÜLMESİNİN NEDENLERİ

Literatürden verdiğimiz tüm bu örneklerde açıkça gözlemlediğimiz şey, Platon'un kendisinin çağdaş felsefede ortaya çıkan üç parçalı bilgi anlayışının adeta “babası”, “ilk başlatıcısı” olduğu gibi son derece iddialı, ancak bu tezin göstermeyi amaçladığı gibi, onun kendi metinlerinde temelini bulamadığımız yanlış bir yorumlama, aşırıya kaçan bir genellemedir. Bununla birlikte, üç parçalı bilgi anlayışının literatürde bu denli yoğun biçimde Platon'a atfedilişi özellikle Gettier'in yayınladığı makale ile birlikte bu denli yaygınlaşmıştır. O halde haklı olarak akla şu soru gelir: Üç parçalı bilgi tanımını Platon felsefesinde haksız biçimde temellendiren bu yaygın kanının Gettier'in makalesiyle bir ilişkisi var mıdır? Kuşkusuz bu yanlış Platon yorumunu *sadece* Gettier'in makalesine bağlamak, gerçekçi olmayacağı gibi temellendirilmesi de oldukça güç bir savdır. Bununla birlikte bu yanlış yorumun söz konusu makalenin yayınlanmasından sonra literatürde bu denli yaygınlık kazanmasının da bir tesadüf olmadığı ve bunda, Gettier'in Platon'a dair makalede verdiği dipnotun belirli bir rol oynadığını öne sürmek için sağlam bir gerekçe mevcuttur. Bu gerekçe, söz konusu dipnotta, Gettier'in üç parçalı bilgi tanımını sanki Platon'un savunduğu bir görüş olarak ona atfediyormuş gibi yorumlanmaya bir açık kapı bırakacak şekilde bir ifade kullanmış olmasında yatar. Gettier, makalesinde verdiği dipnotta "Platon, Theaitetus 201'de böyle bir tanımlı düşünüyor ve hatta belki

de, Menon 98'de böyle bir tanımı kabul eder gibi gözükmektedir" der (Gettier 1963: 121).³

Bu dipnotta, ilk bakışta, Gettier'in, *Theaitetos* diyalogunda, *Menon*'da Platon'un bilginin üç parçalı tanımını, *kendi* tanımı olarak *savunuyor* olduğu izlenimini okuyucuda yaratma potansiyeli olan bir ifade kullanmış olduğu yadsınamaz. Bununla birlikte, Gettier'in dipnotunda kullandığı ifadeyi orijinal dilinde, İngilizce olarak yakından incelediğimizde, bu ilk izlenimden kaynaklanan yorumun biraz aceleci ve kolayca kaçan bir yorum olduğu kolaylıkla anlaşılabilir: "Plato seems to be considering some such definition at Theaetetus 20I, and perhaps accepting one at Meno 98" cümlesini ele aldığımızda, Gettier'in burada kullandığı "perhaps accepting" ifadesi dikkatimizi çeker. Üstelik de, cümlenin ilk yarısındaki "seems to be", ikinci cümleye de ilişkin bir ifade olarak iş görmektedir. Gettier, Platon'un kendisinin üç parçalı bilgi tanımını savunduğuna dair net bir ifade kullanmamış ve Türkçede tam çevirisini yaptığımızda "belki de kabul ediyor gibi görünmektedir" diyerek "kabul etmek" ifadesini hem "belki" (perhaps) hem de "gibi görünmektedir" ifadeleri ile *çifte kat zayıflatarak* salt bir olasılığa dönüştürerek formüle etmiştir. Gettier'in amacı, Platon'un bu tanımı savunuyor olduğunu öne sürmek olsaydı, merkeze alarak tartışacağı söz konusu konuya çok kısa bir dipnotla değinmezdi. Bununla birlikte o, söz konusu dipnotta seçtiği sözcüklerde, ihtiyatla kendisini bu tartışmanın dışında tutmuş ve bu görüşü kendi savı olarak Platon'a atfetmekten imtina eden bir ifade kullanmıştır.

Bu durumda, Gettier'in dipnotu iki şekilde yorumlanabilir. *Birinci yorum*, Gettier'in Platon'un üç parçalı doğruluk tanımını açıkça kendi görüşü olarak *savunduğunu* öne sürdüğü yönünde iken, ikincisi, Gettier'in bu tanımın Platon'da ilk kez açık bir halde formüle edilmiş halde bulunduğu konusunda kendinden emin olduğu, ancak tanımı Platon'un kendisinin özellikle savunup savunmadığının tartışmaya açık bırakıldığı yönünde olabilir. Gettier'in kendi ifadesini belki de İngilizcenin sınırlarını zorlayacak bu kadar fazla zayıflatması, ikinci yorumu çok daha makul kılmaktadır. Buna göre, Gettier açısından, Platon'un üç parçalı doğruluk tanımını ilk kez açık biçimde formüle ederek gündeme ilk taşıyan filozof olduğu

³ İng. Orijinali: Plato seems to be considering some such definition at Theaetetus 20I, and perhaps accepting one at Meno 98.

doğrudur, ancak bundan, Platon'un aynı zamanda bu tanımı *sahiplendiği* ve *savunduğu* sonucu mantıksal olarak çıkartılamaz. Kanımızca Gettier de bunun farkında olduğundan, bu aşırı sonucu çıkarma acemiliğine düşmemiş ve usta bir filozof olarak "belki de tanımı kabul eder gibi gözükmetedir" gibi fazlasıyla ihtiyatlı ve ucu açık bir ifadeyi tercih etmiştir. Gettier burada okuyucusuna, Platon'un bu üç parçalı bilgi tanımını gerçekten savunup savunmadığı konusunda *tarafsız* olduğunu ve bu tartışmaya adeta *bulaşmak istemediğini* ifade etmektedir. Yine de burada kullandığı "kabul etmek" ifadesi, yanlış anlaşılmaya müsait bir yorumun, yani yukarıda ifade edilen pek de makul gözükmeyen birinci yorumun kapısını aralamış, böylece literatürde yukarıda öne sürdüğümüz iki yorumdan çok daha genelleyici ve Platon'u kolayca Gettier'den destek bulmak yoluyla yaftalayan birincisi ortaya çıkmış; Platon'un üç parçalı doğruluk tanımını *savunan* filozof olduğu yönündeki yanlış kanı da bu şekilde, Gettier'in izini süren ancak Platon felsefesini yeterince yakından tanımayan bir çok yorumcu için yerleşik bir hale gelmiştir. Böylelikle Platon, aslında reddettiği ve Gettier tarafından gözden düşürülmüş üç parçalı bilgi anlayışından haksız yere sorumlu tutulma kolaycılığın kurban edilmiştir. Ancak bu tezin de göstermeyi amaçladığı gibi, Platon'un kendisinin bu üç parçalı bilgi anlayışının arkasında *durduğunu* değil, bu bilgi anlayışını yalnızca eleştirmek için *gündeme getirdiğini* öne sürmek, Platon'un kendi metinlerine baktığımızda daha makul olduğu gibi, Gettier'in dipnotunun kendisi de, Platon'a üç parçalı bilgi tanımını atfetmemiz için elimize yeterli hiçbir gerekçe sunmamaktadır. Ayrıca tezin ikinci bölümünün göstermeyi amaçladığı gibi, Sokrates, *Theaitetos* diyalogunda böyle bir üç parçalı bilgi tanımını açıkça *reddetmiş* ve *Menon*'da da, bunu keskin biçimde reddetmese bile açık biçimde bir *onay da vermemiştir* (Klein, 2017: 37). *Menon*'da Platon'un kullandığı terimlerden özellikle *aitias logismos*, çağdaş felsefedeki "gerekçelendirme" (*justification*) kavramı olarak yorumlandığında üç parçalı bilgi tanımının Platon'a atfedilebilir görünmektedir. Oysa ki *aitias logismos*'un semantik olarak çağdaş epistemolojideki *justification* (gerekçelendirme) olmadığı yönünde ciddi itirazlar mevcuttur. Tüm bu olgular, Gettier'in dipnotundaki ihtiyatlılık ile son derece uyumludur.

Gelinen noktada, bir tanımın birine "atfedilmesi" ile neyin kastedildiği daha da net bir biçimde açıklığa kavuşturulmalıdır: Eğer atfetmek ile kastedilen, söz konusu tanımın ilk kez Platon tarafından gündeme taşındığı, tartışmaya açıldığı ise, bu tanım

bu anlamda elbette Platon'a atfedilebilir. Bu çalışma, bu anlamdaki bir atfetmenin gerçekliğini inkar etmemektedir. Bu minimalist anlamıyla, tanım elbette Platon'a aittir. Ancak bir tanımın bir filozofa ait olduğu, o tanımı o filozofun kendi savı olarak öne sürdüğü anlamına gelmeyebileceği gibi, tam tersine, bir filozof o tanımı daha sonra çürütmek için de formüle edebilir. Bu tezin göstermeye çalıştığı, Platon'un tam da ikincisini yaptığıdır. Literatürden verilen örnekler, Platon'a bu tanımın atfedilmesinin, genel olarak burada önerilen ayrımın dikkate alınmadan, Platon'un aynı zamanda bu tanımı normatif bir felsefi tanım olarak savunduğu yönünde ek bir yorumun da işin içine katıldığını işaret etmektedir. Bu tezin itirazı bu ikinci adımı atan yorumlara yöneliktir.

Ayrıca Gettier'in dipnotunda Platon'un bilginin üç parçalı tanımını savunuyor olduğunu iddia ettiğini öne sürmek, Gettier'in Platon'un metinlerindeki çok sayıdaki karşı-kanıtın farkında olmadığı ve Platon'u yanlış okuduğu gibi bir sonucu da ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte kullandığı temkinli ifadeler, Gettier'in Platon'a elinde yeterince gerekçe olmadan, üç parçalı bilgi anlayışını doğrudan onun savunduğu bir görüş olarak atfedecek kadar acemi bir filozof olmadığının bir göstergesidir. Tüm bu nedenler, Gettier'in, Platon'un, bilginin üç parçalı tanımını ilk kez gündeme getirip en açık haliyle bir prototipini formüle eden ilk filozof olduğu konusunda hiçbir tereddütü olmadığı halde, bu tanımı Platon'un özellikle kendi tanımı olarak savunduğu gibi desteklenmesi güç bir iddiayı öne sürdüğü yönündeki zorlama bir yorumu yapmamızı önlemektedir.

Bu "Giriş" bölümünde öne sürülen genel argüman, tezi oluşturan bölümlerde yapısal olarak şu şekilde işlenecektir: Toplam iki bölümden oluşan tezin "Çağdaş Epistemolojide Gettier Problemi" başlıklı ilk bölümünde filozofun bilgiye ilişkin görüşleri ve geleneksel bilgi tanımına getirdiği eleştiriler incelenecek; üç parçalı bilgi tanımının içerdiği eksiklikleri ortaya koymak amacıyla öne sürdüğü bazı örnekleri içeren ve literatürde "Gettier Problemi" olarak adlandırılan, bilginin imkanına ilişkin sorun ele alınacaktır. Gettier tarafından öne sürülen örneklerde, gerekçelendirilmiş doğru inanca sahip olursa dahi bilgiye ulaşılamayacak durumlar incelenmiştir. Birinci bölümün arkasından gelen "Platon'un Epistemolojisi ve Üç Parçalı Bilgi Tanımı" başlıklı ikinci bölümünde, Platon'un epistemolojisi bağlamında, üç parçalı bilgi tanımı açısından en kritik olan *Menon* diyalogu ile bilgiye ilişkin pozitif görüşlerini

içeren *Devlet* diyalogu, ve en nihayetinde, bilginin özünün ne olduğu sorusuyla başlayan ancak bilginin ne olduğundan çok ne olmadığına odaklanan *Theaitetos* diyalogu ele alınmış ve bu diyalog üzerinden, Platon'a göre bilginin ne olup ne olmayacağı irdelenmiştir. Tezin "Sonuç" kısmında ise her iki bölümde yapılan analizler, bu iki filozofun düşünceleri birbiriyle ilişkilendirilerek ve karşılaştırılarak bir senteze ulaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ EPİSTEMOLOJİDE GETTIER PROBLEMİ

Bu bölüm, Gettier'in üç parçalı bilgi tanımına getirdiği eleştiri bağlamında, bu bilgi tanımını oluşturan üç zorunlu ve yeterli koşul olan “doğruluk”, “inanç” ve “gerekçelendirme” kavramlarını açmayı ve bu eleştiriye ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ancak Gettier'in kendi başyapıtı sayılan kısa makalesi, bu kavramları tartışmak yerine son derece sade biçimde karşıt-örneklere odaklandığı için, onun makalesine odaklanmadan önce, çağdaş epistemoloji literatüründe bu üç parçalı tanımın üç unsuruna dair önemli bazı çağdaş filozofların bu kavramların ayırımına dair analizlerine de yer verilmesi, bu karşıt-örneklerin daha sağlıklı anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Böylelikle, bu bölümü takip eden ikinci bölümde, Platon'un üç parçalı bilgi tanımı açısından kritik önem taşıyan üç diyalogunda, Gettier'in itirazına temel oluşturan ve bu ilk bölümde açıklığa kavuşturulan “bilgi”, “gerekçe”, “inanç” ve “doğruluk” gibi kavramların, Platon'a üç parçalı bilgi anlayışının atfedilmesine neden olan *episteme*, *aitias logismos*, *doxa* ve *ortha* gibi temel Platoncu kavramlar ile ilişkilendirilmesi ve değerlendirilmesinin zemini hazırlanacaktır. Platon felsefesine üç parçalı bilgi anlayışının ne ölçüde normatif ve onun savunduğu bir sav olarak atfedilebileceği sorusu, ancak Gettier'in üç parçalı bilgi tanımına getirdiği eleştiri ve bu eleştirinin terminolojisi üzerine tartışan bazı önemli filozofların getirdiği yorumlar bağlamında sağlıklı olarak tartışılabilir için, binlerce yıl öncesine ait Platon felsefesi ile Gettier'in görüşleri arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapmak, söz konusu iki filozofun felsefelerinde birbirine yakın gözükten kavramların öncelikle ayrı ayrı ele alınmasını da gerektirmektedir.

Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, Gettier'in üç parçalı bilgi tanımına getirdiği güçlü eleştiri, çağdaş epistemolojide paradigmatic bir kırılma yaratır. O, bilginin tanımı söz konusu olduğunda yapmış olduğu incelemelerde tanımı tersinden sorgular. Daha açık bir ifadeyle o, bilginin bulunduğu her durumda gerekçelendirilmiş doğru inancın olmasına karşın, gerekçelendirilmiş doğru inancın bulunduğu her durumda elimizde bilgi olup olmadığını sorunsallaştırır. Böylelikle, Gettier, William K. Clifford, Franz Brentano, Bertrand Russell, Alexius Meinong, William James, G.

E. Moore, Alfred Ayer, Roderick M. Chisholm, Jaakko Hintikka vb.leri (Başdemir, 2010: 13) ile birlikte 20. yüzyılda çağdaş epistemolojiyi etkileyen en önemli düşünürlerden birisi olarak çağdaş epistemoloji tarihine geçer. Gettier, makalesinde, gerekçelendirilmiş doğru inanç biçiminde ifade edilen bilgi tanımını ele alıp tartışmaya açarak epistemolojide Gettier karşı-örnekleri adı verilen ve söz konusu tanımda bilginin bir koşulu olarak konumlandırılan gerekçelendirmenin tek başına yetersiz olduğunu; şans faktörünü dışarıda tutmaya muktedir olmadığını dolayısıyla da güvenilirlikten yoksun olduğunu ortaya koyan örnekler ileri sürer. Daha basit bir ifadeyle, Gettier, birinin gerekçelendirilmiş doğru inanca sahip olması durumunda dahi, bilemeyeceği bazı durumların olabildiği tespitini ortaya koyar. Gettier sorunu, doğru bir inanç gerekçelendirilmiş ve rasyonel hale getirilmiş olsa bile bunun şansı dışarıda bırakmaya yetmeyeceğini iddia eder (Başdemir, 2011: 9). Böylelikle Gettier, gerekçelendirmenin zorunlu koşul olmasına rağmen tek başına şansı dışarıda tutmaya yetmeyeceğini gösteren örnekler öne sürerek bir kişinin gerekçelendirilmiş doğru inanca sahip olsa dahi halen bilemeyeceği durumların olduğunu ortaya koyan tespitiyle epistemolojide önemli bir kırılma noktası oluşturur (Başdemir, 2011: 8).

Bununla birlikte söz konusu iddiayı ortaya atan ilk kişi, Gettier değildir. 1900'lerin başında Alexius Meinong ve Gettier'in makalesinden bir yıl kadar önce Jaakko Hintikka gibi düşünürler, söz konusu sorunu ortaya koymuş; fakat yeterince ilgi toplayamamışlardır. Bunun yanı sıra "Biliyor Olmanın Nedensel Bir Kuramı" başlıklı makalesinin ilk cümlesinde Alvin Goldman, Gettier savının özünün aslında eskiye dayandığını; Russell'ın 1912 yılında yayımladığı "Felsefenin Problemleri" isimli kitabında savunulduğunu belirtir (Goldman, 1967: 357). Tam da bu nedenle ki, Goldman söz konusu kitabına Gettier için "S'nin p'yi biliyor olduğu yönündeki klasik bilgi anlayışının önemli bir eksiğini bize yakın zamanda hatırlatan Gettier" şeklinde bir ifade kullanarak başlar. Muhtemelen Gettier, söz konusu problemin özünü oldukça sade bir dil ve çarpıcı örneklerle ilk kez ortaya koyan kişi olduğundan kendi öncüllerine göre daha büyük bir ilgi uyandırmıştır. Gettier'i ilgi çekici bir hale getiren pek çok nedenden bazıları şu şekilde sıralanabilmektedir: (i) Gettier, iddiasını sadece üç sayfalık bir makalede çok açık ve anlaşılır bir biçimde ifade etmiştir. (ii) Gettier'in, bunu günlük hayattaki örneklere başvurarak gerçekleştirmiş olması, problemin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. (iii) Bunun yanı sıra geleneksel bilgi tanımını karmaşık

bilgi tartışmalarına yön verecek şekilde formülleştirmiştir. (iv) Üstelik Platon'un yaptığı gibi problemi uygun bir terimle (şans terimi ile) dile getirmiştir (Başdemir, 2010: 8).

1.1 Bilgi ve İnanç Ayrımı

Gündelik hayatın içinde bir çok farklı bilgi türü ile karşılaşılmaktadır. Örneğin bir yakınımızın ismini, oturduğu şehri, doğum tarihini bilmek; bir müzik aletini çalmayı bilmek; dokunduğumuz pamuğun yumuşak, demirin sert olduğu duyu verisini bilmek gibi birbirlerinden oldukça farklı durumlar hakkında bir çok şeyin bilgisine sahip olmamız söz konusudur. Bir şey hakkında önermede bulunarak o şeyle ilgili bir bilgiye sahip olmak (know-that), bir şeyin nasıl yapılacağına bilgisine sahip olmak (know-how) ve bir şeyle ilgili duyu verisinin ne olduğunu tanımak (knowledge by acquaintance) anlamında bilmek olarak adlandırılabilir bilgi kavramının üç farklı kullanımı söz konusudur. Örneğin bilgiyi “şeylerin bilgisi” ve “doğrunun bilgisi” olarak ikiye ayıran Russell, şeylerin bilgisini ise “tanıma yoluyla bilgi” ve “betimleme yoluyla bilgi” olarak ifade ettiği iki bilgi türüne ayırır. Buna göre karşımızda duran masanın rengi ya da şekli gibi ilineksel özellikleriyle ilgili, dile getirilecek herhangi bir ifade masanın bizzat kendisi hakkında değildir; bu ifadeler öznenin doğrudan “bildiği”, algıladığı duyu verileri hakkındadır. Russell, bilgi sözcüğünün söz konusu anlamdaki kullanımını “tanıdıklık” (acquaintance) olarak adlandırmaktadır (Russell, 2000: 40-42). Buradan da anlaşılacağı üzere, tanıdıklık anlamındaki bilgi, gördüğümüz şeylerin dolaysızca tanıdığımız ilineksel özelliklerinin bizdeki bilgisidir. Bununla birlikte, Russell, olgusal şeylerin kendisi ile ilgili yargıda bulunma yoluyla ifade edilen bilgi kavramını doğruların bilgisi olarak tanımlamaktadır. Kişinin hakkında yargıda bulunduğu şey; tanıdığı nesnelere değildir; tanıdığı verilerin, edindiği sonuçların betimlemesi olan nesnelere. Söz konusu analiz bakımından, epistemolojinin konusu olan bilgi türü, tanıdıklık yoluyla dolaysız olarak elde edildiğinden ve yanlış olma imkanı çok düşük olduğundan, diğer bilme türlerine göre daha temel ve güvenilir bir statü taşıyor gibi görülür. Bununla birlikte, edinilen çoğu bilgi tanımaya dayanmaz; çıkarımsaldır. Örneğin, biri hiç tanımadığı bir kişi hakkında hiç bir bilgiye sahip olmamasına rağmen onunla ilgili çıkarımsal bir bilgiye erişebilir. Bilginin biraz önce ifade edilen diğer bir kullanımı ise yeteneğe vurgu yapmakta ve

“nasılın bilgisi” (know-how) olarak ifade edilebilmektedir. Araba kullanmayı ya da keman çalmayı biliyor olmak gibi edimler pratik bir yapabilmeyi işaret etmekte; kişinin bir eylemi yapabilmeye muktedir olduğu anlamını barındırmaktadır. Söz konusu bilmek ifadesi şeyin kendisi hakkındaki yargıları ifade eder. Örneğin bir kişi, arabanın nasıl kullanılacağını bilip bununla ilgili hiçbir önermesel bilgi ifade etmezken; başka biri söz konusu şey hakkında birçok yargıya sahip olup; araba kullanamıyor (kullanmayı “bilmiyor”) olabilir. Bu tez çalışmasında Gettier ve Platon felsefeleri bağlamında ele alınan “üç parçalı bilgi tanımı” ifadesi içinde geçen “bilgi” kavramı, burada saymış olunan farklı bilgi türleri arasında, “önermesel bilgi” (propositional knowledge) kategorisine girmektedir. Önermesel bilgi türü (know-that), pratiğe ilişkin (know-how) bilgi türünden farklı olarak teorik bir bilgi türü olarak mutlaka belirli bir önermenin zihindeki tasarımı (farkındalığını) ve bu önermeye karşı belirli bir inançsal (doxatik) tutumun özne tarafından bu önermeye karşı alınmış olmasını ve aynı öznenin bu inançsal tutumunun örtük ya da açık biçimde gerekçelendirilmiş olmasını gerektirir. Bu tür bir üçlü yapıyı, örneğin yüzmeyi bilmek ya da bisiklete binmek durumunda öne süremeyiz, çünkü pratiğin bilgisinde zorunlu olarak belirli bir önermenin oluşturulması ya da ona karşı belirli bir doksatik tutumun geliştirilmesi gibi öznenin kendi bildiği şeye karşı teorik bir mesafe almasını sağlayan bir mekanizma söz konusu değildir.

Bir bilgi iddiasında bulunan birinin öne sürdüğü önermenin bilgi olarak kabul edilebilmesi için öncelikle ileri sürdüğü söz konusu önermeye inanıyor olması gerekmektedir. Bununla birlikte hayal kurmak, altıncı his olarak sezme gibi bilgi olarak öne sürülemeyecek, dolayısıyla da bir doğruluk talebi bulunmayan inançlar da bulunmaktadır. Buradan hareketle, bilgi ile inancın birbirinden farklı şeyler olduğu ortadadır; dolayısıyla her inancımız bilgi değildir. Bilmek, inancın da ötesinde, bu inancın rasyonel bazı unsurlarla desteklenmesi (gerekçelendirme) ve aynı zamanda inanılan önermenin, doğru olması gibi ek koşulları gerektirir. Bilgi ile inancın birbirinden ayrı şeyler olduğuna ilişkin ilk ifadeleri kendisinde bulduğumuz Platon, *Devlet* diyalogunun 5. kitabında inanç ile bilgiyi birbirinden ayırır: “Şu heykel güzeldir” biçimindeki bir yargıdaki, güzel yüklemi yüklediği şeyin; örneğin burada heykelin kendisini işaret etmekte; onun güzel olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte “güzel nedir?” sorusunun yanıtı elbette heykel olamaz; zira güzel yüklemiminin

yüklendiği tek nesne söz konusu heykel değildir. “Güzel” yüklemine kapsamı yüklendiği örneklerin sıralanmasıyla belirlenemez. “Güzel” X olarak ifade edilirse, X’in yüklendiği şeylerde X’i içeren bir şeyler olmalıdır. X’in ne olduğu bilinmeden, söz konusu örneklerde X’in taşındığını söylemek saçmadır (Platon, 1979: 141). O halde X’in yüklendiği bir nesne, X’in kendisi değildir. Buna göre X’in ne olduğunu belirtmeyen yargılarda yalnızca “inanç” vardır. Bilginin değişmez olduğu yerde inancın nesnelere değişir. Örneğin, X’i uzunluk olarak düşünersek, “Bu nesne uzundur.” denildiğinde söz konusu nesne başka bir nesne ile kıyaslandığında kısıklığı barındırabilir; dolayısıyla aynı nesne aynı anda uzunluk veya kısalık yüklemine taşıyabilir. Bununla birlikte bu durum Platon açısından çelişkidir. Bilgi ile inanç arasındaki ayrım üzerine görüşleri yüzyıllar boyunca tartışılmış olan Platon’a göre bilginin yanlış olma ihtimalini barındırmaması gerekmektedir. Bilginin salt bir inanç durumu olmadığını, onu aşan bir şey olduğunu savunan Platon söz konusu tavrıyla epistemolojide büyük bir etki uyandırmıştır.

İnanç ve bilgi arasındaki ayrım kuşkusuz çağdaş epistemoloji için de son derece önemlidir. İnanç kavramının en önemli özelliklerinden biri, bilgi kavramından farklı olarak herhangi bir talebinin bulunmamasıdır. Örneğin biri astronomi biliminin aldatıcı olduğuna; dünyanın merkezde olup, güneşin dünya etrafında döndüğüne inanabilir. O halde kişi, herhangi bir doğruluk talebinde bulunmaksızın herhangi bir şeye inanabilmektedir. Açık bir ifadeyle, inanç söz konusu olduğunda doğruluk şartı aranmamakta; yanlış olduğu kanıtlanırsa dahi kişi inancını sürdürmeye devam edebilmektedir. Doğruluk inancın değil; bilginin talebidir; dolayısıyla inanç ile bilgi arasındaki temel farklılık, “doğruluğa duyarlılık” tır. Bununla birlikte, bilgiyi inançtan ayırmak, bilginin ne olduğunu ortaya koymak için yeterli değildir. Bu bağlamda Lehrer (1965) inancın bilginin bir önkoşulu olduğunu öne sürmektedir. Örneğin arkadaşımın iki ay önce bir doktorla evlendiğini bildiğimi öne sürmüş olayım. Ayrıca buna inanmadığımı ifade etsem ve gerçekte arkadaşım bildiğimi iddia ettiğim üzere iki ay önce bir doktorla evlenmiş olsa bile benim bu durumu biliyor olduğum söylenemez; zira burada inanç eksiktir. Burada, gündelik yaşam dilinde sıklıkla karşılaştığımız bir eleştiri karşımıza çıkar: “Kişi eğer bir şeyi biliyorsa, ona inanmasına ne gerek vardır?” “Bilgi” ile “inanmayı” birbirine karşıt gören bu eleştiri, “inanmak” kavramından, modern epistemolojidekinden daha farklı bir anlam yüklemektedir. Bu gündelik yaşam

terminolojisinde, inanç ile daha çok bilginin bittiği yerde başlayan, ya da bilinmesi çok zor olan bir şeye karşı doğruluğa ve gerekçelendirmeye dayanmayan, daha dogmatik bir inanma biçimine gönderme yapılmaktadır. Bu tür bir inanç (*belief*) kavramı, daha çok iman (*faith*) anlamındaki bir inanca karşılık düşmektedir, oysa ki çağdaş epistemolojideki inanç, çok daha yalın ve geniş bir anlamına gelmektedir: Bir öznenin, herhangi bir şeyin varlığını onaylayıcı bir tutum içine girmesi gibi minimalist bir anlamı vardır. “Havanın güneşli olduğuna inanıyorum” denildiğinde, burada kastedilen şey, yalnızca, “havanın güneşli olarak var olduğunu onaylayan bir zihinsel tutum içindeyim” olarak yorumlanmalıdır.

1.2 Epistemik Şans ve Salt Doğru İnancın Bilgi İçin Yetersizliği

Felsefe tarihinde bilginin salt doğru inançtan daha fazla bir şey olduğuna dair ilk temellendirme ile Platon’un *Menon* diyalogunda karşılaşılır. Sokrates söz konusu diyalogda doğru sanıların kalıcı olmadıklarını; bu nedenle de onların değerlerinin düşük olduğunu savunur. Oysa doğru sanıların aksine yüksek değerde bir şey olarak bilginin kalıcı olması gerekir. Ona göre doğru sanı, bilgi ile cehalet arasında yer alır. Buradan da anlaşılacağı üzere bilgi için doğru sanının yeterli olmadığı açıktır. Salt doğru sanı içerisinde yanlış olabilme potansiyelini barındırır. Platon’a atfedilen ve “uyumsuzluk tezi” olarak ifade edebileceğimiz düşünceye göre, epistemik şans koşulsuz olarak bilgiyle uyumsuzdur (Engel, 2010: 336). Bilginin tümüyle rastlantı sonucu, şans eseri oluşamayacağı düşüncesi bir çok felsefeci tarafından kabul gören bir teoridir.

Bilgi kuramına ilişkin en temel sorulardan biri olarak “Bilgi nedir?” sorusu, bilginin tanımının yapılmasını, bilginin bilgi olmak bakımından bir analizinin yapılmasını gerektirir. Bu bağlamda Alan Musgrave “Bir şeyi kesin olarak bilebilir miyiz? Eğer bilebilirsek ne tür şeyleri kesin olarak bilebiliriz? Bunlarla ilgili kesin bilgiye nasıl sahip olabiliriz?” (Musgrave, 2013: 19) diye sorar. Böyle bir analiz bilgi ile ilgili örneklemelerde bulunmadan önce bilginin özüne odaklanılmasını sağlayacaktır. Platon bilginin neliği sorununa odaklandığı *Theaitetos* diyalogunda tartışmanın taraflarından Theaitetos’tan bilgiye ilişkin bir tanım yapmasını ister. Theaitetos’un vermiş olduğu “Bilgi algıdır.” biçimindeki yanıtı analiz eden Sokrates, bilgi olan ancak, algıdan kaynaklanmayan örnekler gösterir. Söz konusu tanımı

Sokrates tarafından kabul edilmeyen Theaitetos, bunun üzerine “Bilgi, inançtır.” şeklinde bir tanım daha öne sürer. Bu defa Sokrates, yanlış inançların bilgi olamayacağını öne sürerek inanç kavramının bilgi için yeterli olmayacağını ifade eder. Buradan hareketle söz konusu tanıma bir koşul daha eklenmesi ihtiyacı doğur; böylelikle tanım önce “bilgi doğru inançtır” ve daha sonra “bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır” biçimine dönüştürülür. Bununla birlikte Sokrates, doğru inancın da, gerekçelendirilmiş doğru inancın da bilgiyi tanımlamaya yeterli olamayacağını ifade eder. Nihayetinde diyalog bilginin ne algı, ne doğru sanı, ne de kanıta dayanan doğru sanı olduğu düşüncesiyle sonlanır.

Alan Musgrave de bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu düşüncesindedir. Ona göre bilgi inanç, doğruluk ve gerekçelendirme koşullarının bir aradalığından meydana gelir. Bu durumda Alan Musgrave’in örneğiyle “A, P’yi biliyor” şeklindeki bir ifadenin geçerli olabilmesi için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekir (Musgrave, 2013: 18):

- “1) A, P’ye inanmaktadır.
- 2) P doğrudur.
- 3) A, P’ye olan inancını gerekçelendirebilmektedir”

Bilginin koşulu olarak kabul edilen söz konusu kavramlar şu şekilde açıklanabilir;

1. İnanç: Kişi, P gibi bir önermeye inanır.
2. Doğruluk: Kişinin inandığı P önermesi aynı zamanda, doğru olmalıdır.
3. Gerekçeli-Olma: Kişinin P önermesine duyduğu inanç, güçlü kanıtlara, gerekçelere dayandırılmalıdır; zira gerekçelendirilmeyen inançlar basit bir tahminden öteye gidemeyecektir.

Alan Musgrave konuyu şöyle bir durumla örnekler. Kişi, kapının önünde birinin olduğunu bildiğini öne sürüyorsa, geleneksel yanıt bu iddianın doğru olma durumunu şu şekilde açıklar: Öncelikle bu iddiada bulunan kişi gerçekten kapıda birinin olduğunu düşünüyor ve buna inanıyor olmalıdır. O halde “A, P’yi biliyor” biçimindeki bir yargının doğru olabilmesi öncelikle A’nın P önermesine inanıyor olmasına bağlıdır. Bununla birlikte söz konusu koşulun yeterli olmadığı da açıktır. Kapıda kimse yoksa kapıda biri olduğuna gerçekten inanıyor olmamın bilmek bakımından bir önemi yoktur, böyle bir durumda bildiğimden söz edilemez

(Musgrave, 2013: 16). O halde inancın bilgi olabilmesi için inanılan şeyin aynı zamanda doğru olması da gerekmektedir. Bununla birlikte bir şeyi biliyor olduğu iddiasında bulunan biri tüm bu koşullara ek olarak inancını gerekçelendirebilmelidir. İddiasını gerekçelendirebilir ve onun şanslı bir tahminden oluşmadığını gösterebilirse, ancak o zaman bildiği söylenir (Musgrave, 2013: 16-17). Bu bilgi anlayışı aynı zamanda bilgi için; doğruluk, inanç ve gerekçelendirme gibi üç koşul bulunduğunu ifade ederek bilgiyi söz konusu koşullardan hareketle açıklar. Çağdaş epistemoloji açısından ele alındığında klasik bilgi tanımı; şu şekilde ifade edilebilir: Bir bilgiye sahip olduğu iddiasında bulunan birinin, iddiasının doğruluğu için ilk olarak önermenin doğru olması gerekmektedir. İkinci koşul öznenin buna gerçekten inanıyor olmasıdır. Son olarak özne söz konusu inancını geliştirmesi için bir takım gerekçelere sahip olmalıdır.

1.3. Gerekçelendirme

İnanç ile söz konusu inancın doğruluğu arasındaki ilişkinin rastlantısal oluşu epistemik bir bağlantının olmadığı anlamına gelir. Bu nedenle bilgide şans faktörünü dışarıda bırakmak amacıyla bilginin tanımına gerekçelendirme unsurunun da dahil edilmesi ihtiyacı doğar. Rastgele bir gerekçelendirmenin şans faktörünü dışarıda bırakamayacağı açıktır. Bu nedenle gerekçelerin inançla mantıksal bir bağlantısı bulunmazsa, şans faktörü bilgi sürecine tekrar dahil olacaktır. O halde “Gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgisidir” biçiminde formüle edilebilecek klasik bilgi anlayışı tarafından şans faktörünün dışarıda bırakılabilmesi için gerekli görülen gerekçelendirme unsuru herhangi bir gerekçelendirme değil, aksine epistemik olarak ifade edilmiş bir gerekçelendirmedir. Örneğin bir kişi, baktırdığı bir kahve falından hareketle üç ay içinde işinde yükseleceğine ilişkin gerekçeli bir inanca sahip olsun. Ayrıca varsayalım ki, söz konusu kişinin iş yerinde bir üst görevde çalışan bir çalışan da bu süreçte bebek beklediği gerekçesiyle istifa etmiş olsun. Şirketteki diğer çalışanların içerisinde boşluk açılan departman için daha uygun bir personel olmadığından iş yerinde yükseleceğine ilişkin gerekçeli bir inanca sahip olan kişi boşalan kadro için uygun görülmüştür. Sonuç olarak işyerinde yükseleceğine ilişkin gerekçeli bir inanca sahip olan kişinin inancı doğru çıkmıştır; ancak inancın doğruluğu ile gerekçelendirilmesi arasında rasyonel bir ilişkinin bulunmadığı da açıktır ve tam

da bu nedenle bir inancın ilgisiz bir biçimde tümüyle rastgele gerekçelendirilmesini epistemik bir gerekçelendirme olarak kabul etmek mümkün değildir. Benzer şekilde, örneğin Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nı Almanya'nın kazanacağını iddia ettiğinde öne sürdüğü gerekçe, "Alman ırkı diğer tüm ırklardan daha güçlü ve üstün bir ırktır" şeklinde idi. Savaşın gidişatı ile ilgili olarak ortaya koyduğu bu tahmin "epistemik" bir gerekçelendirme değildi, çünkü bilimsel olmayan, ırkçı ve rasyonel yöntemlerle ölçülemeyen bir sözde-gerekçe olarak öne sürülmüştü. O halde üç parçalı bilgi tanımındaki "gerekçelendirme" (*justification*) terimi ile kastedilen, her şeyden önce beş duyu ile elde edilen gözlem verileri, duyuusal deneyim, mantık kurallarına uygun düşünme, bilimsel temellendirme gibi bilgiye gerçekten kaynaklık edebilecek rasyonel unsurları içeren bir süreçtir.

Bilgiye sahip olduğu iddiasında bulunabilmek için söz konusu inanca dair epistemik deliller sunulmalıdır. Bir inancın tamamen şans eseri doğru olması, aynı zamanda onun güçlü bir yanlış olabilme potansiyelini de barındırdığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bir kişinin inancı ile gerekçelendirmesi arasında herhangi bir ilişkinin söz konusu olmadığı durumlar da vardır. Örneğin, Sosa'nın ifadesiyle; bir batıl inanç ya da cehalet diyebileceğimiz durumlar da doğru olabilme olasılığını taşımaktadırlar ancak onları doğru yapabilecek olan tek şey şanstır (Bonjour ve Sosa, 2004: 102-103). O halde bir inancın doğru olabilmesi için söz konusu inancın epistemik olarak gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Klasik bilgi anlayışı açısından, şöyle bir örnekle konu açıklığa kavuşturulabilir.

Başkalarının söylediklerine kolayca inanan, sorgulamadan kabul ederek inançlar oluşturan birini düşünelim. Arkadaşları ona şaka yapmak üzere, son bilimsel çalışmaların Venüs gezegeninde yaşam olduğunu ortaya koyduğunu söylemiş olsunlar. Kişi arkadaşlarının söylediklerine dayanarak söz konusu duruma ilişkin inancını geliştirmiş olsun. Öte yandan arkadaşlarının bilmediği ve gerçekten de yeni keşfedilen bir gerçeklik olarak Venüs gezegeninde hayat olduğu varsayımsal durumunu düşünelim. Bu durumda kişinin geliştirdiği inanç doğru olacaktır. Bununla birlikte böyle bir durumda kişinin gerçekten bilgiye sahip olduğu da söylenemeyecektir; zira inancı şans eseri doğru çıkmıştır. Oysa ki söz konusu kişi astronomi alanında uzman bir bilim insanı olup bir takım araştırmalar sonucunda bu gerçeğe ulaşmış olsaydı, Venüs'te hayat olduğu doğru inancını oluşturmuş olacaktı.

Gerekçelendirme koşulunun epistemik önemi inanç ile gerekçelendirme arasındaki bağlantının gerekliliğinden ileri gelir. Doğru olmayan gerekçe/gerekçelerle çıkarılan sonucun, epistemik bir değeri olmayacağından öne sürülen gerekçelerin/kanıtların da sağlam olması zorunludur. Klasik bilgi anlayışında öne sürülen önermenin bilgi olarak kabul edilebilmesi için gerekçelendirilmesi yeterliyken, Gettier gerekçenin ancak sağlam olması durumunda bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu görüşündedir. Görüldüğü üzere, gerek geleneksel bilgi tanımında gerekse Gettier durumlarında gerekçelendirme bilgi için oldukça önemli bir yere sahiptir; her iki görüş de gerekçelendirmeyi, bilginin vazgeçilmez bir ögesi olarak görür.

Doğru inancı bilgiye dönüştüren bir unsur olarak gerekçelendirme genellikle bilginin oluşması için yeterli görülmeyle birlikte; doğru inancın *rasyonel olmasına rağmen yine de tesadüfen gerekçelendirildiği* bazı durumlar da mümkündür. Örneğin, bir kişinin terfi alacağına inanırken bunun gerekçesini baktırdığı bir fal olarak sunduğu durumda, terfi almasının şans eseri olduğu ve bu kişinin aslında kendi terfisini önceden bilmiş olamayacağı açıktır, çünkü falcılık, çağdaş epistemolojinin talep ettiği “epistemik gerekçelendirme” ölçütlerini sağlamadığı ve bu nedenle de rasyonel bir gerekçelendirme olmadığından, fal tahmini doğru çıksa bile, buradaki inanç ile doğruluk arasındaki çakışmanın şans eseri olarak ortaya çıktığı açıktır. Ancak Gettier bize, öyle karşıt-örnekler sunmaktadır ki, bunlarda epistemik gerekçelendirme koşulları son derece ideal gözükken biçimlerde karşılansa bile, bir inancın doğru çıkmasını şans faktörü sağlamaktadır. Bu, üç parçalı bilgi tanımını açısından büyük bir skandalın, çok büyük bir krizin ilanıdır. Aslına bakılırsa Gettier probleminde temel eleştiri gerekçelendirmeye yöneliktir. Gettier öncelikle S gibi bir öznenin P gibi bir önermeye yanlış bir gerekçelendirme ile inanmasının mümkün olduğunu öne sürer. Ona göre, S öznesinin P önermesine inancını gerekçelendirmesi halinde P, Q’yu içerir ise söz konusu durumda S, Q’yu P’den çıkarır ve Q’yu kabul eder ise S, Q’ya olan inancını da gerekçelendirmiş olur.

1.4. Gettier Durumları

Bu bölümde üç parçalı bilgi tanımını oluşturan unsurları ele alarak bunların ayrımlarına dikkat çektikten sonra, gelinen noktada, Gettier’in makalesinde

geliştirdiği güçlü eleştiriyi ele almak için yeterli kavramsal zemin sağlanmış durumdadır. Gettier'in meşhur makalesine kadar geleneksel epistemoloji büyük oranda Platon'un Theaetetus diyalogunda ortaya koyduğu sorunlarla ilgilenirken (Başdemir, 2016: 7), bu makaleden sonra, 1980'li yılların ortalarına kadar epistemolojinin başlıca konusu Gettier'in makalesinde üzerinde durduğu örnekler haline gelir. Düşünürlerin neredeyse kırk yılını alan ve üzerine pekçok sayıda makale ve kitap yazılan söz konusu makale, epistemolojinin seyrinde ve ilgi alanında bir değişiklik yaratırken, epistemolojide birçok yeni terimin ortaya çıkmasına neden olur. Çağdaş epistemolojide doğrudan veya dolaylı olarak Gettier'e ve Gettier sorununa atıf yapmayan çok az makale ve kitap vardır (Başdemir, 2011: 9). O, "bir öznenin bilginin üç koşulunu da sağlaması durumunda bile tümcesel bilgiye sahip olmayabileceğini göstermeyi amaçlamıştır" (Baç, 2007: 571) ve bunu büyük ölçüde başarmıştır.

Gettier durumları tarafından vurgulanan temel nokta; doğruluk ve gerekçelendirme arasında uygun bir bağlantının olmaması halidir. Gerekçelendirilmiş ve doğru olan inanç, anormal ya da saçma bir durum sayesinde tümüyle rastlantısaldır (Hetherington, 2011: 219). Kendisine ulaşılan önermenin doğruluğunun tümüyle şans eseri olduğu Gettier örneklerinde dayanılan gerekçeler ile inancın doğruluğu arasında tümüyle rastlantısal bir bağlantı bulunmaktadır; önermenin doğruluğu tesadüfidir. Bu ise, bilgiye şans unsurunun dahil olduğunu göstermektedir. Halbuki, "epistemik şans bilgiye kaynaklık etmez". (Öztürk, 2008)

Gettier, gerekçelendirilen ve doğru olan ancak bilgi olarak kabul edilmesi mümkün olmayan inançların varlığını ortaya koymak üzere dikkat çekici örnekler sunar. "Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır" biçiminde formüle edilen klasik bilgi anlayışında yer alan gerekçelendirme unsuru bir inancın tesadüfen doğru olma ihtimalini devre dışı bırakmaya imkan sağlamaktadır. Bununla birlikte, Gettier epistemik olarak gerekçelendirilmiş fakat şans eseri doğru olan bazı örnekler geliştirerek gerekçelendirme unsurunun söz konusu rolünü sarsma girişiminde bulunmaktadır.

Gettier'in makalesindeki ilk örnekte, Smith ve Jones adlarında aynı işe başvuran iki kişi vardır; işveren Smith'e Jones'un işe alınacağını söylemiştir. Bununla birlikte Smith, Jones'un on adet bozuk parası olduğunu da bir şekilde öğrenmiştir. Buradan hareketle Smith, "İşe alınacak kişinin cebinde on adet bozuk para vardır." biçimindeki

gerekçelendirilmiş bir inanca ulaşmıştır. Bir önerme gerekçelendirilmiş inanç ise, o önermeden mantıksal olarak türetebileceğimiz başka önermeler de gerekçelendirilmiş inanç konumundadır (Baç, 2011: 192-193). Nihayetinde işe alınan kişi açıklanır ve beklenenin aksine, işe alınan, Jones değil Smith olmuştur. Bununla birlikte, o gün tamamen tesadüfi olarak Smith'in de on adet bozuk parası vardır. Böyle bir durumda “İşe alınacak kişinin cebinde on adet bozuk para vardır.” önermesi, gerekçelendirilmiş doğru inanç statüsü kazanır. Ancak açıktır ki, gerçekte Smith böyle bir bilgiye sahip değildir; bunu “biliyor” gibi görünmesi bir takım rastlantısal olayların bir araya gelerek ortaya çıkardığı bir durumdur. O halde, bilginin üç temel unsurunun tümüyle rastlantısal olarak gerçekleştiği söz konusu örnek, üç temel unsurun bilgi için yeterli olmadığını gözler önüne serer. Örnekten de anlaşıldığı gibi, Smith'in gerekçelendirilmiş doğru inancı tümüyle içerdiği şans unsuru nedeniyle bilgi haline gelir; dolayısıyla özü itibarıyla *episteme* anlamında bilgi olarak nitelenen şeyden oldukça uzaktır.

Gettier tarafından öne sürülen ikinci örnek ise şu şekildedir: Smith, Jones'un geçmişte hep bir arabası olduğunu, (bir gün Jones'un Ford marka bir araç sürerken kendisine arabaya binmesini teklif etmiş olması vb. sebeplerle) hatta bu aracın Ford marka bir araç olduğunu hatırlamakta; bu nedenle gerekçelendirilmiş bir biçimde Jones'un Ford marka bir arabası olduğuna inanmaktadır. Öte yandan Smith'in Brown isminde bir arkadaşı vardır ve Smith onun nerede olduğunu bilmemekte ve nerede olduğuna ilişkin tümüyle rastlantısal olarak üç yer ismi sıralamaktadır. Bu bağlamda Smith'in öne sürdüğü üç önerme şu şekildedir:

- 1) Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Boston'dadır.
- 2) Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Barcelona'dadır.
- 3) Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Brest-Litovsk'tadır (Gettier, 1963: 122-123).

Şu halde Smith, güçlü bir kanıtı bulunduğu “Jones'un Ford marka bir arabası vardır” önermesinden hareketle söz konusu üç önermeyi çıkararak her üç önermeye de inancısını gerekçelendirir. Söz konusu durumları içeren olasılıklar şu şekilde sıralanabilir: Birinci durumda Jones'un gerçekte Ford marka bir aracı olmayabilir; Smith'in Jones tarafından sürüldüğünü hatırladığı araç kiralık bir araba, ya da örneğin Jones'un bir yakınına ait bir araç olabilir; fakat şans eseri Brown gerçekten de

Barcelona’da bulunuyor olabilir. Bu durumda sonuç olarak Jones’un gerçekte Ford marka bir aracı yoktur; fakat bir Ford kiralamıştır; ya da bir yakınından ödünç almıştır. Brown ise o anda tümüyle şans eseri Barcelona’da bulunuyordur. Şu halde Smith’in inancı yine gerekçelendirilmiş ve doğru olmaktadır (Gettier, 1963: 122-123). Açıktır ki; Gettier, makalesinde özellikle şu iki nokta üzerinde önemle durmaktadır (1963: 121):

“i) İnancın gerekçelendirilmiş olması mutlak bir doğruluk sağlamaz; gerekçelendirilmiş olmasına rağmen yine de yanlış olan inanç mümkündür.

ii) Bir özne, P önermesini gerekçelendirmiş ve P’nin mantıksal bir sonucu olarak Q önermesini biliyor ise, özne Q önermesini de gerekçelendirmiştir. Özne, tümdengelimsel bir çıkarımla P önermesinden Q önermesini çıkarıyorsa, P inancı için geçerli olan gerekçelendirmeler Q için de geçerlidir.”

Gettier, ortaya koyduğu iki örnekte de söz konusu durumu gözler önüne serer: Jones ile birlikte bir iş başvurusunda bulunan Smith’e şirket yöneticisi işe Jones’un alınacağını söyler. Bununla birlikte Smith, Jones’un cebinde on adet madeni para olduğunu da öğrenir; ve dolayısıyla Smith güçlü kanıtlara sahip olduğu şu önermeye ulaşır:

d. İşe alınacak kişi Jones’tur ve Jones’un cebinde on adet madeni para vardır.

Bununla birlikte Smith, tümdengelimli bir çıkarımla, söz konusu önermenin mantıksal bir sonucu olarak gördüğü şu inancı da gerekçelendirmiş olur:

e. İşe alınacak kişinin cebinde on adet madeni para vardır (Gettier, 1963: 122).

İşe alınan kişinin Jones değil de Smith olduğu olası durumda ve tesadüfen Smith’in cebinde de on tane bozuk para olduğu varsayımında Smith’in d önermesi gerekçelendirilmiştir; fakat yanlış bir önermedir. Buna rağmen, d önermesinin mantıksal sonucu olarak çıkarsanan e önermesi de gerekçelendirilmiştir ve doğru bir inançtır. Bu durumda, e önermesi doğrudur. Smith, e önermesine inanmakta ve e’nin doğru olduğuna yönelik duyduğu inancını gerekçelendirmektedir. Bununla birlikte yine de e önermesi tesadüfen doğru olduğundan, Smith, e önermesini bilmemektedir; zira Smith’in inancı pekala yanlış olabilirdi; cebinden on yerine sekiz, dokuz, ya da hiç madeni para çıkmayabilirdi. Öte yandan Smith’in e inancını gerekçelendirmesi tamamen Jones’un cebinde olduğunu öğrendiği madeni paralardan

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Smith'in e'ye olan inancının doğruluğu ile e önermesine yönelik gerekçeleri arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır.

Aynı durum Gettier'in sunduğu diğer örnekte de görülmektedir. Smith'in Jones'u her zaman Ford marka bir araçla görmüş olması, hatta onu bir gün yine Ford marka bir arabayla bir yere bırakmayı teklif etmiş olması vb. sebeplerle Smith'in "Jones'un bir Ford'u vardır." önermesiyle ilgili sağlam gerekçeleri bulunmaktadır, ve Smith söz konusu önermeye gerekçeli bir biçimde inanmaktadır. Bununla birlikte, Smith'in Brown isminde bir arkadaşı vardır. Bununla birlikte Smith Brown'un nerede oturduğu hakkında bir fikre sahip değildir; ancak Smith, söz konusu önermeye dayanan; onun mantıksal bir sonucu olan şöyle bir önerme geliştirir: "Jones'un Ford marka bir arabası vardır veya Brown Barcelona'dadır."

Bununla birlikte "Jones'un bir Ford'u vardır" önermesini gerekçelendirmiş olan Smith, bunun mantıksal bir sonucu olan "Jones'un Ford marka bir arabası vardır veya Brown Barcelona'dadır." önermesini de gerekçelendirmiş olur. Yani, ilk önerme doğru ise bir sonraki önermenin de doğru olması mantıksal bir zorunluluktur. "Jones'un bir Ford'u vardır" inancının yanlış olduğu; ancak tümüyle şans eseri Brown'un Barcelona'da olduğu olası durumda "Jones'un Ford marka bir arabası vardır veya Brown Barcelona'dadır." önermesi de bir tikel evetleme önermesi olması sebebiyle doğru olur. Bununla birlikte Smith'in Brown'un nerede olduğu hakkında herhangi bir fikri de yoktur. Öyle ki, burada gerekçeli bir inanç söz konusudur ve bu inanç şans eseri doğru olmuştur. Kuşkusuz "Jones'un bir Ford'u vardır" önermesini gerekçelendiren sebeplerle Brown'un Barcelona'da olmasını da içeren önerme arasında bir ilişki bulunmamaktadır; ancak yine de Brown'un Barcelona'da olduğu inancı gerekçelendirilmiş durumdadır.

Gettier, söz konusu çarpıcı örneklerle, gerekçeli fakat doğru olmayan inançların mümkün olduğunu; dolayısıyla da bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu biçimindeki bilgi tanımının yetersiz olduğunu gözler önüne serer. Daha açık bir ifadeyle, şans dışarıda tutabilmesi için ortaya atılmış olan gerekçelendirme, doğruluk ve inanç koşullarının bir arada bulunduğu ancak şans dışılayamayan ve dolayısıyla bilgi olarak nitelendiremediğimiz durumlar vardır. Bilginin klasik açıklamasına göre Smith'in bilgiye sahip olması gerekirken, böyle bir şey söz konusu olmamıştır. Smith yalnızca şanslıdır; ki bu durum Gettier tarzı örneklerin genel

formudur. Bir Gettier durumlarında inancın doğru ve gerekçeli olması tümüyle tesadüfidir. Gettier durumlarında gerekçeli olan fakat yanlış bir inancın sonucu oluşturulmuş bir önerme tümüyle tesadüfi olarak doğrudur. Bununla birlikte, yanlış bir gerekçeli inanç ile kurulan fakat uygun bir bağlantısı bulunmayan bir başka gerekçeli inanç da doğru çıkabilmektedir. İyi gerekçelerle kurulmuş bir yanlış inanç, özneyi doğru bir sonuca ulaştırmıştır; ki, bu durum epistemik bir problem anlamına gelir (Pritchard, 2016: 7).

Bu bölüm boyunca Gettier'in incelenen karşıt-örnekleri, gerekçelendirme, doğruluk ve inanmak şeklinde sıralanan üç koşulun bilgiyi tanımlamak konusunda yetersiz kaldığı ve herhangi bir insanın bir şeyi bilmesinde ortaya çıkabilecek rastlantısallığı, şans faktörünü ortadan kaldırmaya bu üç koşulun gücünün yetmediğinin açık bir göstergesidir. Bir sonraki bölümde ele alınan Platon diyalogları arasında özellikle *Theaitetos* diyalogunda sunulan çeşitli karşıt-örneklerin, tıpkı Gettier'in sunduğu karşıt örnekler gibi, Platon felsefesinde bu üç koşula benzeyen *aitias logismos*, *ortha* ve *doxa* koşullarının birlikte bulunsalar bile yine de bilgiyi elde etmemizde yetersiz kaldığı ortaya konmaktadır. Bilginin üç parçalı tanımının izini Platon diyaloglarında süren ikinci bölüm, bu tanıma doğrudan doğruya Platon'un kendi metinleri ile sınıyarak onun gerçekten Platon'un kendi savı olup olmadığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN ESERLERİNDE BİLGİ PROBLEMİNİN ELE ALINIŞI VE ÜÇ PARÇALI BİLGİ ANLAYIŞI

Bir önceki bölümde, Gettier'in görüşlerini ve onun üç parçalı bilgi tanımındaki bilgi, doğruluk, inanç ve gerekçelendirme gibi kavramları nasıl anladığını, bu kavramlara dair o çağın önemli bazı diğer filozoflarının yaptığı yorumlarla da zenginleştirilmiş olduğu tartışma düzlemini Gettier'in kendi verdiği karşıt örnekler üzerinden somutlaştırdıktan sonra, Platon'un felsefesine odaklanan bu ikinci bölümün temel amacı, Platon'un üç parçalı bilgi tanımını savunup savunmadığına dair net bir saptama yapabilmek için, bu tanıma ilgilendiren en önemli üç diyalogu, yani *Menon*, *Devlet* ve *Theaitetos* diyaloglarını ele almak ve böylelikle Gettier'in eleştirdiği üç parçalı bilgi anlayışını oluşturan çağdaş temel kavramların izini Platon'un kendi kavramlarında ne ölçüde sürebileceğini göstermektir. Böylelikle, bu her iki bölümde yapılan analizler, daha sonra bir araya getirilerek bunların karşılaştırılmasından bazı sonuçların çıkarılacağı "Sonuç" bölümünde, bir senteze ulaşılmasını sağlayan zemini tesis etmek mümkün olacaktır.

Çalışmada altı daha önce çizilmiş olduğu gibi, Platon'a atfedilen "Bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır" biçimindeki klasik bilgi tanımı, çağdaş epistemolojide bilgi konusundaki tartışmaların zeminini oluşturur (Başdemir, 2010: 7). Epistemolojiye ilişkin hakim literatüre kısaca bir göz atıldığında hemen tüm kaynaklarda Platon'un bu alandaki görüşlerine yer verildiği görülür. Platon'un bilgi sorununa ilişkin görüşleri özgün olmakla birlikte; kendisinden önce yaşamış Parmenides, Herakleitos, Protagoras, Gorgias, Sokrates gibi filozofların etkisi altında gelişmiştir. Bu anlamda o, düşüncelerini kıymetli bir mirasın üzerine inşa etmiştir (Topakkaya: 2014, 10). Hocası Sokrates'in etik öğretilerinden olduğu kadar öğrencileriyle birlikte gerçekleştirdiği ahlaki özlere ilişkin sorgulamalarından da etkilenen Platon, bilgi problemine çözüm getirmede, başka bir ifadeyle nesnel ve genel geçer bilginin mümkün olduğunu, Sofistik kuşkuculuğa karşı gösterme noktasında kendisinden öncekilerin görüşlerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmıştır (Cevizci, 2020: 88).

Platon’u bilgi sorununa yönlendiren bir diğere neden de varlığın ve bilginin daima bir oluş içerisinde, başka bir ifadeyle hareket içerisinde olduğunu ileri süren Herakleitos’un ve yine varlığı “bir” olarak gören ve harekete hiç yer vermeyen Parmenides’in felsefelerinde bilgiyi elde etmenin imkansızlığı üzerinde durulmasıdır. Platon bu sorunu “içinde yaşadığımız dünyadan başka bir dünya tasarlayarak aşmaya çalışmış” ve ‘idealar alanı’ kavramını geliştirmiştir. ‘İdealar alanı’ kavramı Platon’un varlık ve bilgi alanına ilişkin görüşlerinin temelini teşkil eder (Topakkaya, 2014: 11). Bu bağlamda, *Devlet* diyalogunda bilgiden şu şekilde söz edilir: “Bilimi gerçekten seven kimse yaratılışı gereği gerçek varlığa ulaşmak ister, var olduğu sanılan tek tek şeylerin çokluğunda duraklayıp kalmaz; tersine, hiç aksamadan yoluna devam eder, her şeyin özünü ruhunun bu özü kavramak için yapılmış, üstelik bu özle akraba olan yanı sıra kavrayıncaya kadar coşkunluğunu yitirmez; sonra da, sevgilisine kavuşur gibi asıl gerçeğe kavuşup onunla birleşince; akıl ve hakikati doğurur, bilgiye ve gerçek hayata ulaşır, onunla beslenir, ancak bundan sonra doğum sancularından kurtulur.” (Devlet 490b) Söz konusu doğum sancuları, bilgisizliğin bilinci olarak ifade edilebilir. Söz konusu bilgisizlik bilinci, diyalog yöntemi ile mevcut tanımları sarsar.

Platon’un varlık kuramı bilgi kuramından, bilgi kuramı psikolojisinden veya ruh anlayışından, ruh anlayışı da ahlaka ilişkin görüşlerinden kopartılarak düşünülemez. Bu durum biçimsel bakımdan da eserlerinde görülür; diyaloglarında bu farklı alanlara ilişkin tezler veya iddialar genellikle birarada veya birbiriyle yanyana, içiçe ele alınırlar. Bu, özellikle varlık, bilgi ve ruh kuramları için daha da geçerli olan bir husustur (Arslan, 2006: 297). Bu doğrultuda, bu çalışma, Platon’un bilgi kuramı ele alırken, onun varlık kuramı, ruh anlayışı ve ahlaka ilişkin görüşlerini göz ardı etmemekle birlikte, bu tezin asıl problemi olan “üç parçalı bilgi tanımı”nın Platon felsefesi açısından ne ifade ettiği sorusuna odaklandığı için, ele aldığı diyaloglarda bu problemle doğrudan ilgili olmayan tartışmaların ayrıntısına girmekten kaçınmıştır. Söz konusu inceleme Platon’un eserleri (özel olarak *Theaitetos*, *Menon*, *Devlet* diyalogları) temel alınarak birincil kaynaklardan hareketle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Ahmet Arslan, Platon’un bilgi konusundaki pozitif öğretisi hakkında doğrudan bilgi veren diyaloglarının *Theaitetos*, *Menon*, *Phaidon*, *Şölen*, *Devlet*, *Sofist* ve *Devlet Adamı* diyalogları (Arslan, 2006: 298-299) olduğunu ifade eder. Bu noktada, söz konusu diyaloglar arasından Gettier Problemi ile olan

ilişkinini ortaya koyabilmemizi sağlayacak olan üç önemli eseri olarak *Theaitetos*, *Menon* ve *Devlet* diyaloglarını incelemenin sırası gelmiştir.

2.1. *Menon* Diyalogunda Bilgi Problemi

Platon'un bilgi hakkındaki pozitif öğretisinin ilk izlerine *Menon* diyalogunda rastlanır. Platon bu diyalogunda ilk defa, daha sonra da birbirinden ayrılmaz bir şekilde hep bir arada göreceğimiz üç önemli tezini birbirlerine bağlı olarak sergiler. Bunlar, ruhun ölümsüzlüğü, akılla anlaşılabilir gerçek varlıklar olarak ideaların onun bilgisinin nesnelere olduğu ve bilginin özü itibariyle akılda gizli bulunan şeylerin bir hatırlanması olduğu tezleridir (Arslan, 2006: 305). *Menon* diyalogunun üç parçalı bilgi tanımı açısından önemi, Platon'un *episteme* ile *ortha doxa* arasında yaptığı kritik ayrımıdır. Bu ayrım ilk bakışta tam da üç parçalı bilgi tanımındaki “bilgi” ve “doğru inanç” arasındaki ayrıma denk düşer gibi gözükmektedir. Üstelik Platon, diyalogda, *ortha doxa*'nın *episteme* olabilmesi için, üçüncü bir koşul olarak *aitias logismos*'un gerektiğini öne sürer. Bu ise, belirli bir kaniya, inanca sahip olurken aynı zamanda aklın ölçütlerine göre buna sahip olmak gibi bir anlama geldiğinden, üç parçalı bilgi kuramındaki, Grekçedeki *aitias logismos* terimi, çağdaş epistemolojide ve Gettier sorunu bağlamındaki “gerekçelendirme” (*justification*) terimine tekabül ediyor gibi gözükmektedir. Bu nedenlerle, Platon'un bu diyalogunda ilk kez açık biçimde çağdaş epistemolojideki üç parçalı bilgi tanımının formüle edilmiş olduğu yönündeki yorum yaygınlık kazanmıştır. Bu diyalogun incelenmesi tam da bu yüzden tezin ana savının ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

Bu bölümdeki diyalog sunumunda, *Menon*'un birinci kısmını oluşturan ve “erdem öğretilir bir şey midir?” sorusuna dair yapılan tartışmalara girmek yerine, daha çok diyalogun sonlarına doğru belirginleşen ve bu tez çalışmasının ana problemiyle doğrudan ilgili olan, Platon'un “bilgi” ile “doğru inanç” arasında yaptığı bu ayrıma odaklanılacaktır; çünkü tam da bu ayrım, çalışmamızın yanlış olduğunu göstermeye çalıştığı Platon yorumuna neden olacak şekilde yorumlanmaktadır. Ancak bu ayrıma odaklanmakla birlikte, Platon'un bilmenin bir anımsama (*anamnesis*) olduğu düşüncesinin bu ayrım açısından önemini de bir parça açmak gerekir. Bilmenin anımsama olduğu savı, Platon'un bilginin duyusal dünyanın değil de idealar dünyasının *a priori* bilgisi olabileceği, ruhun ölümsüz olduğu gibi hem ontolojik

anlamda idealar öğretisini ilgilendiren, hem etik anlamda insan ruhunun iyi ideasına yönelmesi gerektiği savıyla ilişkilenen, hem de “bilgiyi sanıdan ayıran nedir?” gibi epistemolojik savların sıkı ilişkiler ağı içinde örgütlendiği bütünsel bir yapı içerisinde anlaşılmalıdır.

Platon *Menon* diyalogunda hiçbir matematik bilgisine sahip olmayan köleye geometri sorusunu çözdürerek bilginin anımsamadan ibaret olduğunu ortaya koyar ve böylece bilgiyi *a priori* olanla sınırlandırır. Bilginin anımsamadan (anamnesis) ibaret olduğu düşüncesi bilginin duysal dünyadan gelmediği; aksine insan ruhunda doğuştan bulunduğu anlamına gelir. Bunun yanı sıra duysal dünyadaki gelip geçici şeylere bağlı olmayan bilginin, nesnesi de duysal dünyanın dışında bulunmak zorundadır. Platon’u idealara götüren söz konusu düşünce değişmez, kalıcı varlıklar olarak idealardan oluşan dünyanın asıl gerçeklik olduğu düşüncesini doğurur. Söz konusu gerçekliğin bilgisi *episteme* olarak ifade edilebilecek gerçek bilgi iken, duysal dünya kaynaklı olan bilgi *doxa/sanı* olarak ifade edebileceğimiz görünüşlerin bilgisidir. Sanı/*doxa*, duysal dünyadaki şeylere dair iken *episteme* ideaya ilişkindir. Sanı/*doxaya* ilişkin ulaşabilecek en iyi sonuç doğru sanıya ulaşabilmektir. İdealar dünyası ile duysal dünya arasındaki ilişki de doğru sanı ve bilgi olarak iki ayrı bilme şekliyle açıklanır. Bir tarafta bilginin konusu olan asıl gerçeğin, yani ideaların dünyası, diğer tarafta da doğru sanının konusu olan göreceli gerçeğin, yani meydana gelen ve yok olan nesnelerin dünyası bulunur (Gökberk, 2016: 57). Bununla birlikte doğru sanıyı gerekçelendirebilmek de deneyle mümkündür. Bu durumda ise *doxa/sanı* kendisiyle yani yine *doxa/sanı* ile temellendirilmiş olur ki, sonsuz geri gidiş ve dolayısıyla bilgisizlik kaçınılmaz olur. Macit Gökberk, *Menon* diyalogunda ortaya konan anımsama kuramının Platon felsefesinin iki temel görüşünü ortaya koyduğunu ifade eder: “Ruhta bilinçsiz bir halde bulunan doğuştan tasavvurların olduğu görüşü, bir de doğru sanı (*ortha doxa*) ile bilgi (*episteme*) arasındaki karşıtlık. Doğru sanı sallantılı ve süresizdir, bilgi ise bir temele, bir nedene (*logos*) bağlanmakla, dayatılmakla sağlam ve sürekli olur” (Gökberk, 2016: 57). Bu bağlamda doğru sanı, *episteme* anlamında bilgiden oldukça uzaktır. Doğru sanı, anımsama ile *epistemeye* ulaşılacak gidişte yalnızca bir aşama olarak değerlendirilebilir. *Menon* diyalogu hatırlama (anamnesis) sürecinin ilk aşaması olan *ortha doxa*’ya ulaşmayı amaçlar. *Menon*’u kişisel olarak (*ti esti*) tanımadığım halde onun neye benzediği, ne tip

özellikleri olduğu (poion ti) konusunda bilgiler edinmem mümkün olmakla birlikte bunlar sadece *ortha doxa* statüsündedirler. Dolayısıyla doğru olsalar bile, *episteme* değildirler (Temizkan: 2016).

Platon'a göre, doğru sanı ile bilgi sonuçları bakımından çok büyük bir farklılık taşımamaktadır. Daha açık bir ifadeyle doğru sanı bilgiden sağladığı fayda bakımından daha düşük bir seviyede değildir. Söz konusu düşünce *Menon* diyalogunda bir örnekle ortaya konur. Larissa'nın veya gitmek istediği başka bir yerin yolunu bilen biri ile Larissa'nın yerini bilmeyen daha önce orada hiç bulunmamış fakat bu konuda doğru bir sanıya sahip olan kişilerin her ikisi de başkalarına doğru rehberlik etmiş olabilir. "Doğru sanı en uygun şekilde eyleme geçirildiğinde bilgi kadar doğru bir rehberdir" (*Menon*: 97b). Bu aşamadan sonra Sokrates diyalogda, bilgi ile doğru sanı arasındaki farkı açıklamaya girişir. Söz konusu ayrılık Daidalos'un heykelleri üzerinden kurulan bir analogi ile açıklanır: Daidalos'un heykelleri bir yere bağlanmadıklarında kaçıp giden bir köle gibidir ve pek bir değeri yoktur fakat bir yere bağlandıklarında oldukça değerlidirler. Doğru inançlar da, nedensel bir akıl yürütme ile bağlanmadıkları zaman tıpkı Daidalos'un heykelleri gibi pek bir değer taşımazlar. Buradaki doğru inançları nedensel bir akıl yürütme şeklinde bağlama süreci anımsamadır. "... hatırlama işte budur. Bu bağlanmış sanılar önce bilgi olur, daha sonra da buldukları yeri korur. Bu sebeple bilgi doğru sanıdan daha değerlidir, bilgi doğru sanıdan [bu] bağ sayesinde ayrılır (*Menon*: 98a). Bu diyalogda, Sokrates, bilgi (*episteme*) ile doğru sanının (*ortha doxanın*) birbirinden farklı olduğunu açıkça ortaya koymuş olur (*Menon*: 98b). Örneğin, *Menon*'un kim olduğu sorusuna karşı verilen yanıtın bilgi olabilmesi için, *Menon*'un tanınması, onunla karşılaşmış olması gerekir. *Menon*'un tanınmaması durumunda onun özellikleri hakkında edinilebilecek muhtemel bilgiler ancak *ortha doxa* (doğru sanı) statüsünde olacaktır. Daha açık bir ifadeyle onlar doğru olsalar dahi kesinlikle bilgi (*episteme*) değildirler. Edinilebilecek söz konusu muhtemel bilgilerin *episteme* statüsü kazanabilmeleri için, başkalarının deneyimlerine dayanan bu bilgilerin kişinin kendi deneyimleri tarafından temellendirilmesi (*aitias logismos*) gerekir.

2.1.1. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve *Menon* Diyalogu

Diyalogda yer alan *ortha*, *doxa* ve *aitias logismos* terimleri arasında Platon tarafından özenle çizilen ayırım ve bunların karşısında *episteme*'ye ancak ilk ikisinin üçüncüsü ile bir araya geldiğinde ulaşılabilir olduğu görüşü, Platon'un bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğunu öne sürdüğü yönündeki ve bu tezin reddettiği yorumu destekler gibi görünmektedir. Oysa ki bu yorum başka bir bakımdan, yani *semantik* açıdan son derece tartışmalıdır; çünkü bazı Platon uzmanları haklı olarak buradaki *aitias logismos* kavramının, çağdaş epistemolojik anlamdaki bir gerekçelendirme *justification* olarak ele alınamayacağını öne sürer. Bu yönde görüş bildiren Platon yorumcularının en önemlilerinden biri olan Myles Burnyeat ve onunla aynı görüşü paylaşan bazı başka yazarlar, *Menon* diyalogunda geçen *aitias logismos* (nedene dayalı açıklama) ifadesinin *justification* (gerekçelendirme)" anlamında bir gerekçelendirme olarak ele alınamayacağını; daha ziyade bir çözüm amacıyla ortaya konulan pratik bir çaba, akla dayalı bir hesap kitap yapabilme yetisi olduğunu öne sürer (Fine 2004: 61–62). Bunun, *phronesis*, yani pratik anlamdaki bir yaşam bilgeliği ile de yakından bir ilişkisi olduğu açıktır. Platon felsefesinde bilgi sorunu eğer insanın iyi yaşam sorunundan ve iyi ideasına olan yönelmişliğinden soyutlanarak ele alınamaz bir soruna işaret ediyorsa, burada Platon'un *aitias logismos* ile kastettiğinin, çağdaş epistemolojideki, bir inancı oluştururken buna kuru kuruya teorik, mantıksal bir destek bulmaktan ziyade daha derin; etik, politik ve metafizik boyutları olan bir tür "gerekçelendirme" olduğunu düşünmek daha makul gözükmektedir. Burnyeat ve onun gibi yorumcuların gündeme getirdiği itirazı, "semantik itiraz" olarak nitelendirebiliriz; zira söz konusu itiraz, Platon'un üç parçalı bilgi tanımını savunmuyor oluşunu, onun kullandığı Grekçe terimlerin anlamlarının farklı oluşu üzerinden temellendirmektedir. Daha açık bir ifadeyle buradaki mesele, Platon'un ortaya koyduğu üçlü yapının çağdaş epistemolojideki üç parçalı bilgi anlayışı ile yalnızca yapısal bir benzerlik içerdiği, ancak yüzeydeki söz konusu benzerliğin arkasında anlamsal olarak bu terimlerin birbirleriyle eşleştirilemeyeceği meselesi olduğundan, bu itiraz "semantik" itiraz olarak görülmelidir. Bu semantik itiraz, *Menon* diyalogundaki gerekçelendirmenin çağdaş epistemolojideki anlamıyla kuru kuruya *justification* ile kastedilen şey olarak ele almak fikrine şüpheyle ve temkinli yaklaşmak gerektiğine işaret etmektedir. Bu tez çalışması elbette bu itirazın doğruluğunu ya da yanlışlığını saptayacak bir tartışma

içine girmeyi amaçlamamaktadır. Bununla birlikte, özellikle Burnyeat ve onun gibi düşünen bazı yorumcuların itirazlarındaki haklı gözükten boyutlar hesaba katıldığında, ilerleyen satırlarda görüleceği gibi, Platon'un olgunluk yapıtı *Devlet*'te üç parçalı bilgi tanımıyla bağdaşmayan bir bilgi anlayışını savunması ve daha sonra geç döneminde söz konusu bilgi tanımını *Theaitetos* diyalogunun sonunda açık bir biçimde reddetmesi, bizlere, büyük bir filozof olan Platon'un *Menon*'da, daha sonraki metinlerinde kendisiyle bu kadar fazla çelişecek şekilde üç parçalı bilgi tanımını hararetle savunuyor olamayacağı konusunda bir ipucu sağlamaktadır. Platon'un metinlerinin birbirinden kopuk, yalıtılmış fragmanlar olmadığı, tam tersine, sürekliliği ve bütünlülüğü olan bir grup problemin üzerine arka arkaya, birbirini tamamlayacak şekilde gidildiği bir bütün bağlam oluşturduğu gerçeğini gözettiğimizde, Platon'un diğer hiçbir metninde savunmadığı, hatta geç döneminde katı bir biçimde reddettiği bir tanımı neden *Menon* diyalogunda savunuyor olduğu sorusu da yanıtlanması oldukça güç bir soru haline gelir.

2.2. *Devlet* Diyalogunda Bilgi Problemi

Menon ve *Theaitetos* diyaloglarının yanında *Devlet* diyalogunun bu çalışmada merkezi bir üçüncü metin olarak neden sunulduğu sorusu akla gelebilir. Platon, *Devlet* diyalogunda, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" konusunu *Menon* ve *Theaitetos* diyaloglarının aksine açıkça sorunsallaştırmamış ve bununla ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir görüş bildirmemiştir. Bununla birlikte, *Devlet* diyalogu Platon'un bilgi anlayışında en önemli, en merkezi fikirlerini ortaya attığı, bu anlamda bilgiye dair en zengin malzemeyi içeren diyalog olduğundan, bu diyalogun ayrıntılı olarak ortaya konarak içerisinde bilginin "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olduğuna dair hiçbir temel tartışma olmadığı dolaylı olarak gösterilmesi, Platon'a atfedilen yorumun yanlışlığını göstermek açısından önemlidir. Platon'un burada yürüttüğü tartışmaların ayrıntılarına girilmesi, bir yandan da bu ayrıntılarda aslında bilginin üç parçalı tanımının bulunmadığının ve Platon'un kendi bilgi anlayışını oluşturan en temel unsurlarda dahi, böyle bir tanıma başvurmaya ihtiyaç duymamış olduğunun da gösterilmesi anlamına geleceğinden, onun bilgi anlayışı açısından bu denli kritik bir metni ayrıntılı olarak ele almak, dolaylı olarak üç parçalı bilgi tanımının Platon için bu kadar kurucu bir diyalogta ne denli işlevsiz olduğunun da bir kanıtı olarak

anlaşılmalıdır. Buradaki önemli amaçlardan birisi, Platon'un bu diyalogunda bilgi (*episteme*) ile sanı/inanç (*doxa*) arasında yaptığı ayrımın da, üç parçalı bilgi anlayışındaki “bilgi ile inanç” arasındaki ayrıma denk düşmediğini göstermek olacaktır. Bununla birlikte *Devlet*'in ele alınmasının bu tezin ana savının doğruluğunun gösterilmesi açısından bir başka kritik önemi daha vardır: İlerleyen satırlardaki analizlerin göstereceği gibi, Platon'un *Devlet* diyalogunda öne sürdüğü bilgi anlayışının *episteme* ile *doxa* arasında bir geçişkenlik olduğu fikrine dayanıyor olması ve bilmenin dereceli bir şey olduğu yönündeki iddiası, “inanç” ile “doğruluk” ya da “inanç ile bilgi” arasında çağdaş epistemolojide yapılan *katı analitik ayrımların* Platon felsefesinde işlevsiz olduğunu ortaya koymaktadır. *Devlet* diyalogu, üç parçalı bilgi tanımını yalnızca içermemekle kalmayıp, aynı zamanda bu tanım ile bağdaşmaz ve oldukça farklı bir bilgi anlayışını savunmaktadır.

2.2.1 *Episteme ve Doxa*

Platon'un *Yasalar* diyalogundan sonra gelen en uzun eseri olan ve toplamda on kitaptan oluşan *Devlet* diyalogunun özellikle V., VI. ve VII. kitaplarında, bilgi problemi ile ilgili düşüncelerini *doxa-episteme* ayrımı üzerine şekillendirmiş; duyuşal dünyanın bilgisi olan *doxa* 'dan, ideaların bilgisi olan *epistemeye* yükselmenin oldukça güç olduğunu ortaya koymuştur. Platon'a göre kendisine gerçek varlığı konu alan düşünceye bilgi, görünüşü konu alan düşünceye ise sanı adı verilir (*Devlet*: 476d). Söz konusu düşünce ile birlikte, duyuşal olanlar-akısal olanlar olarak iki varlık alanı birbirinden ayrılmış olur (*Devlet*: 510a). Platon, *epistemenin* iki temel özelliği bulunduğu düşüncesindedir. Bu iki özellik, onun doğru olması ile var olan hakkında olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, bilen bildiği şeyin öncelikle var olması ve doğru olması gerekir, zira Platon'a göre var olmayan bilinemezdir (*Devlet*: 477a). Şu halde Platon için bilgi, gerçek olanın yani var olanın bilgisidir (Akdoğan: 74). Platon'un sisteminde duyuşal dünyanın hiçbir gerçekliğinin bulunmadığını ifade etmek mümkün değildir; yanılısamanın olabilmesi için dahi duyuşal dünyanın var olması gereklidir.

Epistemenin daima doğru olması, açık seçik ve kesin olması nesnelere doğasından, değişmez, kalıcı ve sürekli olmalarından ileri gelir. Platon'a göre, farklı yeti ya da güçler olarak *doxa* ve *episteme*, farklı nesnelere sahiptir (*Devlet*: 477b). *Doxa* 'nın nesnesi ise mutlak yokluk ile mutlak varlık arasında yer alan duyuşal

gerçekliktir. O, ne tam varlık, ne de tam yokluk diyebileceğimiz ama hem var olan ve hem de var olmayan şeydir (Devlet: 478e). Platon’a göre bilginin konusu, tikel şeyler, duyuşsal, oluş ve yok oluşa tabi olan şeyler, yani “sanı” nesnelere değil, konusu mutlak ve değişmez özelliklere sahip olan “bilgi” nesnelere (Erdoğan, 2008: 221).

“Platon’a göre, bir bilginin doğruluk derecesi, onun konu olarak aldığı şeyin veya nesnenin varlık derecesine tabidir. Bir şey ne kadar var ve gerçekse, onun bilgisi de o ölçüde doğrudur veya doğruluk içerir” (Arslan, 2006: 315). *Epistemenin* sürekli doğru olanı ortaya koymasına karşın *doxa* yanlışta götürmeye müsaittir. *Doxa* ile *episteme* arasındaki farkı ışık benzetmesiyle açıklayan Platon’a göre aydınlık olan *episteme* ile karanlık *gnosis* (bilgisizlik) arasında kalan *doxa* gnosisten daha aydınlık fakat *epistemedan* daha karanlıktır. O, *episteme* ile *doxa*’ya ilişkin ilk ayrımı *Menon* diyalogunda ortaya koyar. Larissa’nın yeri ile ilgili vermiş olduğu örnekte *doxa*’nın da *episteme* gibi doğru sonuçlara ulaştırdığını ifade ederek onu bilgisizlikten ayırır (Menon 97a-c). Platon *Devlet* diyalogunda ise, *doxa* ile *episteme*’nin nesnelere arasında bir ayrım yaparak *doxa*’yı bilgisizlik ile bilginin arasına yerleştirir. Bunun yanı sıra diyalogda ortaya koyduğu mağara benzetmesi ile *doxa*’dan *epistemeye* varmanın imkanını gözler önüne serer. Platon *episteme* ile *doxa* ayrımını ortaya koyarak söz konusu iki biliş tarzının farklı nesnelere sahip olduğunu öne sürer. O, güneş benzetmesiyle duyuşsal ve kavranılır dünya arasında bir ayrım yapar ve ideaların bilginin kaynağını oluşturduğunu ifade eder. Söz konusu benzetmenin ardından Bölünmüş çizgi analojisiyle matematiksel bilgi ile felsefi bilginin temel özelliklerini, yöntem farklılıklarını ortaya koyar. Nihayetinde mağara benzetmesiyle görüşleri asıl gerçeklik zanneden sıradan bir kimsenin hakikate nasıl yükseleceğini açıklar. Sıradan insanın yalnızca sanılara sahip olmasına karşın filozof bilgiye sahiptir. Söz konusu bilgi herkes için geçerli tutarlı ve kalıcı görüşlerden oluşur. Buna karşın sıradan insanın sahip olduğu sanı, sürekli bir değişim içindeki kaotik inançlardan ibarettir.

“Hakiki bilgi hakiki gerçekliğe, yani idealara dairdir, buna karşılık bilgisizlik bütünüyle gerçek-olmayana dairdir. Bu ikisi arasında bir ara evre vardır: yarı-varlık hakkında bir yarı-bilgi. Bu ara yeti (dynamis) *doxa*’dır ve onun konuları duyulur şeyler (aistheta) ve insanlığın ortak olarak yaygın bir şekilde inandığı kanaatlerdir” (Devlet 476e- 480a).

Kuşkusuz, Platon'da bilgi sorunu, onun politik ve etik anlamda sorup yanıtlamaya giriştiği “iyi yaşam nedir?” sorusundan yalıtılarak ve bu geniş bağlam ihmal edilerek ele alınamaz. Platon için bir şeyin bilinmesi, aynı zamanda bir insanın toplumsal, politik anlamda belirli bir bilgece varoluşun bağlamı içerisinde, belirli bir ideal devlet ve toplum düzeninin temeli üzerinde mümkün hale gelir. Bu nedenle Platon'da bilgiye konu olabilen en mükemmel bilgi nesnesi, salt teorik bir bilgi nesnesi değil, aynı zamanda kendisinin kılavuzluğunda insanın toplumsal ve politik anlamda iyi bir yaşamı gerçekleştirebileceği kadar ahlaki ve politik anlamda da önem taşıyan bir şeydir. İnsanın bilme etkinliğinin yöneldiği en nihayetinde, Platon açısından iyi ideasıdır. Bu tezde tartıştığımız “üç parçalı bilgi tanımı” ile doğrudan doğruya ilgili olmadığından dışarıda bıraktığımız ama Platon'un bilgi anlayışı açısından can alıcı uğrak noktaları oluşturan, bilginin ahlaki, politik ve toplumsal boyutlarının var olduğunun altını özenle çizmek gerekir. Bilmek, Platon açısından bu nedenle basitçe doğru bir inancın epistemolojik olarak güçlü biçimde gerekçelendirilmesinin çok daha ötesinde, insanın kendi sosyal ve politik varlığı ile bir varolma biçimine işaret eder. Platon'da bilgi sorununu, erdemli olmak sorunundan kopartamayacağımız için, bilginin yönelmesi gereken en mükemmel varlığın “iyi ideası olarak saptanarak bunun da “güneş” metaforu ile karşılanıyor olması bu nedenle son derece anlaşılır bir tutumdur. Diyalogda Glaukon'un kendisinden iyinin ne olduğunu anlatmasını istemesi üzerine Sokrates iyinin kendisine ulaşamayacağını ifade eder. Ona göre iyi ancak kendisine en çok benzeyen varlık olarak güneşle benzerlik kurularak anlatılabilir (Devlet: 506 d-e). Platon'a göre gözle görünen dünyada güneş ne ise, düşünceyle kavranan dünyada iyi ideası odur. Tıpkı gözün geceleri nesnelere güçlük görmesi gibi ruh da gelip geçici olan duysal şeyleri net bir biçimde göremez; dolayısıyla onlar hakkında edindiği bilgi eksik ve bütünlükten yoksun olur. Bununla birlikte güneşle aydınlanan gözün, nesnelere gayet net görmesi gibi ruh da bakışlarını varlığın aydınlattığı bir nesneye yönelttiğinde ideaları kavrayarak gerçekliğe ilişkin tam bir kavrayışa sahip olur. Buradan da anlaşılacağı üzere nesnelere gerçekliğini veren iyi ideasıdır. Güneş ışığı nesnelere nasıl aydınlatıyorsa, iyi ideası da şeyleri bilmeyi sağlar (Devlet: 508c). Ona göre duysal dünyadaki nesnelere varoluşunun güneşe bağımlı olması gibi kavranılır dünyadaki nesnelere varoluşu da idealara bağlıdır (Devlet: 509b). Nesnelere gerçeklik kazandıran, akla bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bilinen

şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı; bilimi ve gerçeği doğuran odur (Devlet: 508d-e, 509a). Bununla birlikte o, bir varlık değildir; ondan çok daha güçlü, çok daha parlak bir şeydir (Devlet: 509b). Ona göre iyi ideası bilimin ve gerçekliğin kaynağıdır. Bununla birlikte Platon iyi ile bilim ve gerçekliği birbirinden kesin bir biçimde ayırır. Nasıl ki duyusal dünyada ışık ve gözün güneşe benzer olduğunu düşünmek doğru iken onların güneşle bir olduğunu ifade etmek yanlış ise, kavranılır dünyada da bilim ve gerçekliğin iyiyle benzer olduğunu öne sürmek doğru, fakat bilim ve gerçekliğin iyi ile bir olduğunu öne sürmek yanlıştır. Platon'a göre, kavranılır dünyadaki bilinen şeylerin tümü bilinme özelliklerini iyi ideasından alır (Devlet: 509b-c). Buradan da anlaşılacağı üzere Platon, iyi ideasını varlığın ötesine yerleştirerek onu özel bir yere konumlandırır. *Timaios* (2020) diyalogunda da iyi ideasını, tüm varolanların kendisine yöneldiği nihai amaç olarak ortaya koyar. Nihayetinde *Devlet* diyalogunda ortaya koyduğu güneş benzetmesi, bölünmüş çizgi benzetmesi ve mağara benzetmesi ile Platon, doğru bilgiye ulaşabilme yolunu göstermeye çalışır. Bu üç benzetmeden diğer ikisi olan bölünmüş çizgi benzetmesi ve mağara benzetmesini de ele almak, Platon'un savunduğu bilgi anlayışının üç parçalı bilgi anlayışından farkını ortaya koymak açısından önemlidir.

2.2.2. Bölünmüş Çizgi Benzetmesi

Phaidon diyalogunda olayları açıklayabilmede teleolojik açıklama modelini savunduğunu ortaya koyan Sokrates, sözkonusu açıklama yönteminin matematikçilerin kullandığı matematik yöntem olduğunu ifade eder. Yöntemin kendisinden hareketle sonuçlarını veya içerdiklerini ortaya koyduğu postülanın başka bir postüla ile temellendirilmesi sürecinin sürekli yinelenerek nihayetinde doğru olduğu apaçık olan veya olduğu kabul edilen bir ilkede durması gerekmektedir. Söz konusu apaçık varsayım ise idealar varsayımı veya daha açık bir ifadeyle iyi ideasının varsayımıdır. *Devlet* diyalogunda bu yeni yöntemin ideal hedefinin bilimin tümünü apaçık olan doğrulardan dedüktif bir biçimde türetmek olduğunu – Bölünmüş Çizgi analogisiyle ilgili olarak ortaya attığı kuram etrafında – sergilemeye çalışacak olan Platon, Bölünmüş Çizgi analogisinde bir yandan kendisinin varlıklar arasında tesis ettiği hiyerarşiyi gösterirken, diğer yandan da sözkonusu hiyerarşiye uygun olarak bilginin dereceleri arasında yapılan ayrımı ortaya koyar. Söz konusu analogi *episteme*

ile *doxa* arasındaki ayrımı yansıtmakta; kendilerine konu aldıkları nesnelere gerçeklik bakımından birbirinden farklı olduğundan farklı bilgi türleri ile bilme tarzları ortaya çıkmaktadır. Guthrie (2011) söz konusu analoginin güneş benzetmesini tamamladığı düşüncesindedir. Bölünmüş çizgi analogisinde bütün varlıkları genel olarak görülenler ve düşünülenler olarak ikiye ayıran Platon, söz konusu iki bölümü de kendi aralarında ikiye ayırır. Buna göre, görülenlerin bir yanını imgeler, diğer yanını da canlılar ile yapılmış nesnelere oluşturur. Düşünülenlerin bir kısmını, bir önceki bölüme asılları konmuş nesnelere imge olarak alıp kullandığı şeyler oluşturur, diğer tarafta ise idealar vardır. İlk bölümde ruh varsayımlardan hareket eder, bu nedenle de ilkeye değil sonuca götüren bir yola girer. Böylelikle bilimlerin bilgisi (*teleute*) elde edilir. İkinci bölümde ise ruh varsayımdan ilkeye gider ve araştırmalarını sadece kavramlarla yapar, bu sayede ideaların bilgisi olan *epistemeye* ulaşılır (Güzel: 2003).

Bölünmüş Çizgi analogisine göre, eşit olmayan iki parçaya bölünmüş bir çizgide iki parçadan kısa olan *horaton* olarak ifade edilmekte ve görünür dünyayı temsil etmekte iken; uzun olanı ise, *noeton* olarak ifade edilmekte ve kavranılır dünyayı yani idealar dünyasını göstermektedir. “Burada söz konusu olan, *noeton* ve *horaton*’u iki farklı dünya olarak ayırmak ve koparmak değil, her ikisine tekâbülden bilme faaliyetleri açısından ne olduklarının ve hangi bakımdan *alêthes* (hakiki) ve *pseudos* (sahte, hakiki olmayan) içerdiklerinin, bir bütün olarak, tespit edilen *epistêmê* ölçütünde ortaya konulmasını sağlamaktır. Bu nedenle Platon’un *epistêmê* tasnifi, dünyayı ikiye ayırmaz, sadece hakiki olan bilme türünü, olmayan bilme türünden ayırır” (Haşlakoğlu, 2005: 68). Bu iki parçanın eşit olmayan bir oranda tekrar ikiye bölünmesi sonucunda ise, kısa olan parçanın kısa bölümü kopyalara, daha uzun olan bölümü ise doğal varlıklar ile yapma şeylere karşılık gelmekte, uzun olan parçanın yani kavranılır dünyayı temsil eden parçanın, birinci parçasında ruh, araştırmalarına varsayımlardan hareket ederek gitmek zorundayken; ikinci parçasında varsayımlardan koşulsuz olan ilkeye yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle, *horaton*’un alt bölümü olarak belirlenen *eikones*, gölgeleri ve yüzeyle yansıyan ışık oyunlarını kapsayan görüntüleri ifade ederken; *horaton*’un üstte yer alan bölmesine *eoiken* yerleştirilir. *Eoiken*, *eikones*’in görüntülerinin asılları olan bitkiler, hayvanlar ve yapma şeyleri kapsar. Bölünmüş çizgi benzetmesinde bölünen parçaların üstteki kısımları hakikate alttakilerden daha yakındır; örneğin *noeton* ile *horaton* söz konusu olduğunda *noeton*

hakikate daha yakındır. Epistemolojik olarak yaklaşıldığında, yukarıdan aşağıya ilk iki bilginin konusu akılsallar iken, son iki bilginin konusu sanının konusu olan şeylerdir ve bu ikinciler birincilerle karşılaştırıldığında onların birer kopyası olmak durumundadırlar. Duyusal şeyler nasıl ki ideaların kopyalarını oluşturuyorsa, duyusal şeylerin kendileri de birbirlerinden belli bakımlardan ayrılmakta ve onların da kendi içlerinde kopyalarından söz edilebilmektedir. Örneğin, güzel sanatların ortaya koyduğu ürünler kopyaların kopyaları durumundadır. Duyusal dünyada ideaların kopyası durumunda olan doğal varlıklar ile insan elinden çıkma nesnelere birer kopyası durumunda olan şeyler, Platon'un varlık türleri içinde üçüncü ve son türü oluşturur. Bilindiği gibi ilk türü idealar, ikinci türü ise doğal veya insan elinden çıkma ürünler meydana getirir. H. Jackson (2012) tıpkı güneş benzetmesinde güneşin iyi ideasını anlatma amacıyla Platon tarafından seçilen bir sembol olması gibi, duyusal dünyanın da idealar dünyasını açıklayabilme amacıyla seçilen bir sembol olduğunu ifade eder.

Bölünmüş çizgi analogisinin de ortaya koyduğu üzere, Platon'a göre her biri farklı gerçeklikler üzerine kurulu olan dört farklı bilme tarzı vardır. Söz konusu analoginin basamaklarının gerçeklik dereceleri yukarıya doğru çıkıldıkça artar; zira en üstte evrenin varoluş sebebi olan iyi ideası bulunur. Bölünmüş çizgi analogisinde yukarıdan aşağıya doğru birinci tür bilmenin saf akılsal bilme veya sezgi (*dianoia*) olarak adlandırılacağı son derece anlaşılırdır. Kelimenin gerçek anlamında bilgi (*noesis*) olacağı, ikinci tür bilginin ise Platon tarafından çıkarsamaya dayanan bilgi veya bilim olan bu iki tür bilginin dışında Platon, iki bilgi türü daha ayırt eder. Üçüncü tür bilgi duyumsanan özelliklerin bir nesnede bulunduğu inanma anlamına gelen *pistis*, dördüncü tür bilgi ise, Platon'un deyimiyile tahmin ve hatta yanılgı, hayal anlamına gelen *eikasia*dır. Şu halde Platon'da bilgisizlikten bilgiye giden süreçte *eikasia*, *pistis*, *dianoia* ve *noesis* gibi dört zihin hali ya da biliş türü ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2008: 211). “*Noesis* dışında hiçbir fa'âliyetin nesnesi hakiki (alêthes) olmayacağı için, ne tam anlamıyla bir bilme söz konusu olabilir ne de aynı şekilde *episteme* gerçekleşir” (Haşlakoğlu, 2005: 74). Öyle ise *episteme* de ancak ve ancak *noesis* itibariyle mümkündür (Devlet: 533a-e). *Dianoia* ancak *noêsis* ile hakikat kazanır ve döngüsellikten kurtulur, *eikasia* ise ancak *pistis*'te zemin bulur, ancak yine de *pistis* şüpheden ve içinde bulunduğu *doxa*'dan sadece *noêsis* sayesinde kurtulabilir”

(Haşlakoğlu, 2005: 74) Nihayetinde bölünmüş çizgi benzetmesi ile Platon, bilgi ve inanç, duyusal dünya ve kavranılır dünya arasında ortaya koyduğu ontolojik ve epistemolojik ayrımlardan hareketle bilgiye ulaşma imkanını gösterir. Bunun yanı sıra Platon'un söz konusu analogide varlık türleri arasında yaptığı ayrımdan hareketle bilgi türleri arasında da ayrım yapması, onun bilgi kuramı ile varlık kuramının bir bütünlük oluşturduğunu göstermesi bakımından da son derece önemlidir. Platon'un bilgi anlayışından doğan ana metafizik düşüncesi, iki farklı dünyanın birbirinden ayırt edilmesine dayanır. Bu dünyalardan biri varolanı ve hiç oluş halinde olmayanı (to onontos), diğeri ise her daim oluş halinde olan ve hiçbir zaman varolmayanı (genesis) içine alır (Gökberk, 2010:57).

2.2.3. Mağara Benzetmesi

Platon, *Devlet* diyalogunun VII. kitabının başlarında ortaya koyduğu ünlü Mağara benzetmesiyle güneş benzetmesi ve bölünmüş çizgi benzetmesinde ortaya koyduğu bilgi ve varlık kuramını somutlaştırır. Söz konusu benzetmede mağarada zincire vurulmuş hareket edemeyen, dolayısıyla baktıkları yönü değiştiremeyen mahkûmlar bulunur. Mahkûmların arka taraflarında _göremeyecekleri bir yerde_ yanan bir ateş vardır. Mahkûmlarla ateş arasında bir duvar, duvarın arkasında da hayvana ya da insana benzeyen nesnelere taşıyarak dolaşan insanlar vardır. Mahkûmlar sadece söz konusu insanların taşıdıkları nesnelere duvara yansıyan gölgelerini görmektedir (Devlet: 514a-515a). Onlar için gerçek, yapma nesnelere gölgelerinden başka bir şey değildir (Devlet: 515b-c). Böylesi bir yaşam bilgisizliği simgelerken, buradan kaçış, bilgilenme süreci olacaktır (Devlet: 515c). Mahkûmlardan biri bağlı olduğu zincirlerden kurtarılarak yüzü ışığa, gerçek nesnelere çevrildiğinde ilk başta gözleri kamaşacak ve mağara duvarına yansıyan gölgeleri şu anda gördüklerinden daha gerçek sanacaktır (Devlet: 511d-e). Bu gibi bir durumda mahkûm mağaraya geri dönmeyi isteyecektir; mağaranın dışında kalmayı sürdürebilmesi gözlerinin ışığa alışmasına bağlıdır. Söz konusu amaçla mahkûm, önce gölgelere sonrasında da gölgelerden biraz daha aydınlık olan sudaki yansımalara bakarak gözlerini güneş ışığına alıştıracaktır. Bu aşamadan sonra bakışlarını gökyüzüne çevirdiğinde sırasıyla gölgelerini gördüğü nesnelere asıllarını, gökyüzünü yıldızları ve ayı görecektir. Nihayetinde mahkûm, güneşin gözle görülen dünyadaki her şeyin kaynağı olduğunu

anlayacaktır (Devlet: 516b-c). Bunun yanı sıra o, güneşi gördüğünde mağara duvarındaki yansımaların ardında bir hakikat olduğunu da anlar. Şu halde o artık, mağaradakilerin önem verdiği şeylerin tümünün bir hayalden ibaret olduğunu bilir. Söz konusu aydınlanan bilinç, bir daha karanlığa dönmez (Devlet: 516c-e). O, ola ki mağaranın içindekilere mağarada gördüklerinin bir hayalden, gölgeden ibaret olduğunu ifade ederse içeride olanlar ona inanmayacak, onunla alay edecek; hatta imkanları olsa onu öldüreceklerdir (Devlet: 517a).

Platon söz konusu benzetmeyle genel bir bilgisizlik halinden bilgi durumuna geçişi; bilgi edinme sürecini anlatan benzetmede duyuşal dünyanın karanlığına tutsak edilmiş insanın, idealar dünyasına; hakikatin dünyasına yaptığı yolculuk tasvir eder. Mağaranın içinde yanan ateş, görünür dünyadaki güneşi; mağaranın dışındaki güneş ise iyi ideasını simgeler; ve ateşin aydınlattıkları, güneşin aydınlattığı kadar aydınlık değildir (Devlet: 516c). Guthrie'ye göre Platon söz konusu benzetmesinde gerek duyuşal dünya ile idealar dünyası arasındaki ayrımı vurgulayarak gerekse güneş ile iyi ideası arasında bir benzerlik kurmasıyla güneş benzetmesini tekrar eder. Öte yandan iyi ideasının tüm varlıkların sebebi olduğunu ifade edişi ile de bölünmüş çizgi analogisini hatırlatır (Guthrie, 2011). A. Notopoulos da Platon'un *Devlet* diyalogunda ortaya koyduğu üç benzetme arasında bir ilişki bulunduğunu öne sürer (Notopoulos: 1944). Ona göre Platon, bölünmüş çizgi benzetmesindeki dört aşamayı mağara benzetmesine uygular; mağaranın içindeki ateş ve karanlık, *eikasia* ve *pistis*'i simgelerken dışarıdaki güneş, *noesis* ve *dianoia*'yı simgeler. Bunun yanı sıra söz konusu üç benzetmede de Platon'un duyuşal dünya ile kavranılır dünya arasında yaptığı ayrım ortak olarak görülür. Buna göre bir yanda sürekli değişim halindeki duyuşal dünyada bulunurken diğer yanda duyuşal nesnelerin idealarının bulunduğu kavranılır dünya yer alır. Bu iki dünya arasında matematiksel varlıklar aracı görevi görür. Platon, bölünmüş çizgi analogisi ile mağara benzetmesinde ontolojik açıdan varlıklar arasında üç dereceli bir gerçeklik olduğu yönündeki düşüncesini diyalogun X. kitabında ortaya koyduğu tragedya ve sedir örneklerinden hareketle tekrar ele alır. Ona göre duyuşal dünyada farklı biçimlere sahip olan sedirlerin tümü sedir ideası altında toplanır. O, üç farklı gerçeklik derecesine sahip olan üç sedirden bahseder. Bunlar sırasıyla, Tanrı'nın yaptığı sedir, marangozun ürettiği sedir, ressamın ortaya koyduğu sedir resmidir. Platon'a göre Tanrı'nın yaptığı sedir yalnızca bir tanedir; ve

diğerlerinden farklı olarak o, sediri sedir yapan şeydir; sedirin özüdür. Marangoz ise sediri meydana getirirken Tanrı'nın yaptığı sedirden; sedir ideasından faydalanmış; onu kendisine model alarak ikinci dereceden gerçekliğe sahip olan bir ürün ortaya koymuştur. Daha açık bir ifadeyle marangozun ürettiği bu sedir, gerçek sedir değil; yalnızca bir taklit veya gölgedir (Devlet: 597a). Ressam ise sedir resmini ortaya koyarken marangozun ürettiği sedirden yani bir taklitten hareket etmiş; dolayısıyla elde ettiği sedir resmi ile üçüncü dereceden bir gerçekliğe sahip olan bir sedir meydana getirmiştir (Devlet: 597e). Bunun yanı sıra marangoz ve ressam tarafından ortaya konulan ve gerçeklik dereceleri açısından birbirinden farklı olan sedirler, farklı zihin hallerinin sonucudur. Hatırlanacağı üzere Platon, bölünmüş çizgi analogisinde duyuşal dünya için geçerli olan iki zihin halini; *pistis* ve *eikasia*'yı ortaya koymuştu. Marangoz, kendisine model olarak Tanrı tarafından yaratılan nesnelere alıp duyuşal nesnelere meydana getirdiğinden onun zihin hali *pistis*'e karşılık gelirken; ressam kopyaları kendisine model aldığından onun zihin hali *eikasia*'ya karşılık gelir. Platon diyalogda ortaya koyduğu sedir örneğinden sonra tragedya yazarlarının eserlerini ele alır. Ona göre komedy ve tragedy türünden eserler onların seyircileri için iki açıdan zararlıdır. Bu zararlardan ilki, komedy ve tragedy yazarlarının insan tarafından üretilen şeyleri taklit ederek gerçeklikten üç derece uzak eserler üretmelerinden kaynaklanır. Örneğin şairler aslını bilmediği kopyaları süslü sözlerle anlatırlar. Bu şiirleri dinleyenler tıpkı mağaranın içindeki kimseler gibi, gölgeleri gerçek zannederler. Bu nedenle Platon şairlerin zihni yanıltan bilgilerinden uzak durulması gerektiğini savunur. Komedy ve tragedy türünden eserlerin ikinci zararı bu sanatların insanı doğruluktan uzaklaştırarak iyi ile kötüyü ayırt edememesine neden olur (Devlet: 605b-c).

2.2.4. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve *Devlet* Diyalogu

Nihayetinde burada yapmış bulunduğumuz sunum, Platon için bilginin, üç parçalı bilgi tanımının bize sunduğu model üzerinden anlaşılacak kadar farklı boyutlar içerdiği ve “gerekçelendirilmiş doğru inanç” tanımının içinde teorik bir keskinlikle yapılan ayrımların, Platon'un bilme sürecine dair yaptığı betimlemelerde geçerli olmadığını açıkça göstermektedir. Platon, *Devlet* diyalogunda, aslında bilginin bize net bir tanımını sağlamaya çalışmaktan çok, bilme pratiğinin kendisiyle ilgilenmekte ve bilmenin *nasıl gerçekleştiğine* dair çok zengin metaforik betimlemeler

sunmaktadır. Yüzeysel bir ilk bakışta bu betimlemelerde karşımıza çıkan *episteme* ile *doxa* arasındaki ayrım, üç parçalı bilgi tanımında karşımıza çıkan “bilgi” ile “inanç” arasındaki ayrımı andırıyor olabilir. Bununla birlikte metaforlar derinliğine incelendiğinde, Platon için *episteme* ile *doxa*’nın üç parçalı bilgi tanımındaki kadar analitik bir netlikle ayrılmadıkları, tersine bunlar arasında bir geçişkenlik olduğu fark edilir. Platon için bir insanın bilmesinin dereceleri vardır ve *doxa* ile *episteme* arasındaki fark, bugün modern üç parçalı bilgi tanımında anladığımız “inanç” ile “bilgi” arasındaki ayrım ile kolaylıkla kavranamayacak bir farktır. Platon felsefesinde, *doxa* da aslında çok düşük derecede bile olsa, bir çeşit bilgidir; Platon felsefesinde *doxa*’yı basitçe doğruluktan tamamen yoksun bir inanç olarak tanımlamak, günümüz çağdaş epistemolojisinin kavramlarını, son derece hatalı bir şekilde Platon’un felsefesine geri yansıtma, bir çeşit *anakronizm* yapmak anlamına gelir.

Mağara benzetmesi anımsanacak olursa, orada zincirleri içinde bulunup mağaranın duvarını izleyen ve en büyük yanılgı içinde olan, dolayısıyla *doxa*’nın en güçlü biçimde hüküm sürdüğü mahkumlar dahi, doğruluktan tamamen kopmuş ve körü körüne bir şeye inanan kişiler değildir; asgari düzeyde de olsa, doğru ile ilişkili durumdadırlar. Kaldı ki Platon’un *Devlet* diyalogunda üzerinde durduğu ve “doğruluk” olarak çevirmemiz gereken kavram *ortha* değil, *aletheia*’dır ve bu kelime *lethe*’nin olumsuzlanması sonucunda oluşmuş olan “gizinden sıyırmak”, “örtüsünü kaldırmak”, hatta “unutulanı yeniden hatırlamak” gibi anlamlara gelir. Burada Platon, bilmenin bir hatırlama olduğu yönündeki tezi ile de “doğruluk” kavramını ilişkili biçimde düşünmektedir. Buradaki mahkumların içinde buldukları *doxa*’dan *episteme*’ye doğru hareket etmeleri, adım adım daha doğru olanı, kendi gizinden sıyırmak ve açığa çıkarma sürecidir (*a-letheia*). Bu süreci sağlayan şey, üç parçalı bilginin tanımındaki teorik anlamda bir “gerekçeleştirme” (*justification*) olmadığı açıktır. Bu hareketi sağlayan, bir mahkumun kendi içinde bulundurduğu bilgelik tutkusuyula görece daha doğru olan varolanlara doğru yönelme ve varolanları adım adım açığa çıkarma cesaretini göstermesidir. Platon açısından *doxa*’dan *episteme*’ye yönelen hareket, basitçe teorik bir gerekçeleştirme olarak değil, insanın iyi ideasına doğru etik ve politik bir tutumla yönelmesi, hatta karanlıktan aydınlığa doğru zincirlerinden kurtularak bir özgürleşme hareketini gerçekleştirmesi olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, *Devlet* diyalogunun da Platon’un üç parçalı bilgi tanımını

savunduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, böyle bir bilgi anlayışı ile pek de uyuşmayan ve metafizik, etik, politik pek çok boyut içeren, farklı bir bilgi anlayış savunduğu açıktır.

2.3. *Theaitetos* Diyalogunda Bilgi Problemi

Platon'un bilginin ne olduğuna ilişkin düşüncelerinin yer aldığı *Theaitetos* diyalogunda, bilginin ne olduğu sorusunun yanıtı araştırılırken aynı zamanda bilginin ne olmadığı konusu üzerine de düşünülür. Guthrie (2011:28) bu diyalogu "bilginin doğasına ilişkin bir incelemedir" şeklinde tanımlar. Platon'un bilginin doğasını incelediği diyalog Bununla birlikte, diyalogun sonuna gelindiğinde yine de bilginin tanımına ulaşamaz. Bilginin ne olduğuna ilişkin yapılan önceki sorgulamalarda amaç, genel bir tanıma ulaşmak iken, *Theaitetos* diyalogundaki sorgulamalar algı, sanı ve bilgi bakımından gerçekleştirilir.

Her ne kadar Platon'a göre yalnızca ideaların bilgisi mümkünse de o, *Theaitetos* diyalogunda bilginin ne olduğuna ilişkin sorgulamayı, tikellerden hareketle yapar. Bununla birlikte Platon tikellere ilişkin bilginin hiçbir zaman söz konusu olamayacağı, tikeller hakkında yalnızca sanıya sahip olunabileceği düşüncesindedir. Platon'a atfedilen ve *Theaitetos* diyalogunda geçen üç parçalı bilgi anlayışı aslında diyalogda bizzat Sokrates'in kendisi tarafından reddedilmektedir. Ancak kendisine kadar gelen süreçte yer alan bilgi anlayışlarının tutarlı bir sentezine ulaşan Platon söz konusu görüşleri sistemli bir biçimde ifade etmektedir. Bilgiye ulaşma sürecinde Platon öncesi filozofların ve özellikle insan odaklı ve görelî felsefeleri ile Sofistler'in büyük katkıları bulunmuştu; zira Platon onların felsefelerinde görmüş olduğu eksiklikleri eleştirerek kendi felsefesine yepyeni bir bakış açısı kazandırmış ve günümüz filozoflarına esin kaynağı olan özgün felsefe anlayışını ortaya koymuştur. Sofistlerin göreceli bilgi anlayışlarına karşı çıkan Platon mutlak ve değişmez bir bilgiyi arayışındadır. O, bilginin algı olduğunu ifade ederek bir ve aynı şeye ilişkin kişiden kişiye değişen farklı algılar nedeniyle herkesin üzerinde uzlaşacağı bir bilgidен söz edilemeyeceğini öne süren Sofistler'e karşı öncelikle bilginin algı olmadığını ortaya koyar. Bilgi değil fakat yalnızca inanç verebilecek olan algı bilgiyi oluşturamaz. Platon, bilgiyi inançtan ayıran nitelikleri belirlemeye girişir. O, bir inancın bilgi olabilmesi için öncelikle doğru olması gerektiğini ortaya koyar. Tek

başına doğruluk bir inancı bilgi yapmaya yeterli olamayacağından bilginin tanımına bazı başka özellikler eklenmelidir. Platon aradığı mutlak, değişmez, kalıcı bilgiye ancak idealar alanında ulaşabileceğini belirtir. İdealar ezeli, ebedi, mutlak, değişmez ve kusursuz olma özellikleriyle Platon'un aradığı bilgi tanımıyla örtüşmektedir. Her ne kadar *Theaitetos* diyalogunda geçen “bilgi gerekçelendirilmiş doğru sanıdır” savı nedeniyle bilginin olanaklı olabileceğini ileri süren araştırmacılar varsa da, Platon'un böyle bir anlayıştan uzak olduğu görülmektedir (Özdemir, 2019: 116).

Platon'un bilgiye ilişkin görüşleri tek bir eserde ya da herhangi bir eserinin bir bölümünde toplanmış ve sistematik olarak işlenmiş değildir. O, diyalog formunda kaleme aldığı eserlerinin neredeyse tamamında bilgiye ilişkin çeşitli görüşler dile getirmiştir. Her ne kadar *Theaitetos* diyalogu büyük ölçüde bilgi sorununa ayrılmışsa da bu diyalogda da bilginin ne olduğundan çok ne olmadığı üzerinde durulmuştur Copleston (1985: 20). *Theaitetos*'un bilgi sorunlarının irdelenişine ayrıldığı, ancak vargısının olumsuz olduğunu belirtilerek Platon'un “bu eserde yanlış kuramları, özellikle bilgi duyusal-algıdır kuramını çürütmekle ilgilendiği” ifade edilir. Bununla birlikte diyalogda daha önce bilgi konusunda bazı düşünceler öne sürmüş olan Protagoras ve Herakleitos gibi filozofların temel düşünceleri ele alınır ve eleştiri süzgecinden geçirilir (Gökberk, 2010: 449).

Eserlerine genel olarak bakıldığında Platon'un bilginin ne olduğu problemini tam olarak açıklığa kavuşturmadığı görülür. *Theaitetos* diyalogunda da görüldüğü üzere bilginin ne olduğu sorusundan hareket edilmesine rağmen sonrasında bu soruyu cevaplamak yerine daha çok bilginin ne olmadığı sorunu üzerine tartışılmış ve duy(u)m(lar) yoluyla algılananlara ilişkin yargıların güvenilmez olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2019: 82). Platon'un genel olarak ahlakla ilgili konuların ele alındığı Sokratik diyaloglar adı verilen gençlik dönemi diyalogları nasıl herhangi bir olumlu tezle sonuçlanmıyorsa; *Theaitetos* diyalogu da ele aldığı konu hakkında, bilginin ne olduğu konusunda pozitif bir öğretille sonuçlanmaz.

Bilgi probleminin ağır bastığı *Theaitetos* diyalogu, Platon'un en parlak diyaloglarından biridir. Yaşlılık dönemi diyaloglarından olan *Theaitetos*'da Platon, bilgi kavramının tatmin edici bir tanımına ulaşmaya teşebbüs eder (Erdem, 2004: 382). Diyalog Eukleides ile Terpsion'un karşılaşmaları ve konuşmalarıyla başlar. Eukleides Terpsion'a limana doğru yürürken Korinthos kıyasından getirilen ve kötü durumda

olan Theaitetos'u gördüğünü ve onu Atina'ya uğurlarken Sokrates'in vaktiyle Theaitetos için kendisine söylediği sözleri anımsadığını söyler. Eukleides'in aktardığına göre Sokrates, Theaitetos henüz çocukken onunla karşılaşır ve onunla yaptığı sohbet sonrasında yeteneğine içtenlikle hayran kaldığını ifade eder. Sokrates, matematikçi Theodoros ve Theaitetos üçlüsünün söyleşisi diyalogu oluşturur. Platon'un birçok diyalogunda olduğu gibi *Theaitetos* diyalogunda da baş konuşmacı Sokrates'tir; onun karşısında ise matematikçi Theodoros'un öğrencisi genç Theaitetos yer alır. Sokrates diyalog boyunca Theaitetos'u sürekli sorgular ve ebelik sanatının⁴ sırrını göstererek bilginin tanımına ulaşmaya çalışır.

Diyalogda Sunion'lu Euphrasios'un oğlu olduğu belirtilen matematikçi Theaitetos'un kimliği konusunda fazla bir bilgi bulunmamaktadır; ona ilişkin elimize ulaşan tek metin *Theaitetos* diyalogudur. Eukleides ile Terpsion arasında diyalogun başında geçen konuşmalardan onun muhtemelen Atinalı aristokrat bir aileden geldiğini, çok değerli biri olduğunu, savaşta kahramanlıklar gösterdiğini ve o dönem orduda salgın haline gelen dizanteri hastalığına yakalandığını öğreniyoruz. Ayrıca diyalogun ilerleyen sayfalarında Theodoros'un konuşmalarından onun çok zeki bir kişi olmakla birlikte fiziksel olarak pek güzel olmadığını; yassı burnu, parlak gözleriyle Sokrates'i andırdığı bilgisini ediniyoruz. Sokrates, Theaitetos'un bilişsel özelliklerini şöyle tarif eder (Theaitetos: 144a-b):

“...emin ol, bunca zamandır tanıştığım ve etrafıma toplanan pek çok kişi arasında bu denli hayranlık verici yaradılıştaki birini daha görmedim. Bütün ötekilere göre hem çok daha keskin bir kavrayışa sahip, hem yumuşak huylu...Bu denli keskin zekalı, becerikli ve hafızası kuvvetli kişiler çoğunlukla çabuk öfkelenmeye hazır, gelgit akıllı ve safrasız gemiler gibi dengesiz olurlar... Buna karşılık ağırbaşlı olanlar, iş öğrenmeye geldiğinde yavaş ve untkandırılar. Fakat bu delikanlı gürültüsüz akan bir zeytinyağı ırmağı gibi, öğrenmek ve araştırmak konusunda alabildiğine yumuşak başlı; meseleleri kolayca, hiç tökezlemeden ve kalıcı bir şekilde kavlıyor. İnsan bu yaştaki böyle bir yeteneğe elbette hayranlık duyar.”

Bununla birlikte diyalogda Eukleides Sokrates'in birçok konuda olduğu gibi Theaitetos'un günün birinde çok önemli biri olacağı yönündeki öngörüsünde de haklı çıktığını belirtir. Söz konusu söyleşi Eukleides'e Sokrates tarafından aktarılmış olup Terpsion arkadaşının tuttuğu notlar üzerinden bu olaya tanık olur. Terpsion'un,

⁴ Sokrates'in annesi Phaenarete bir ebeydi (Brun, 2007: 3). Theaitetos diyalogunda Sokrates annesinden “büyük saygı uyandıran ve soylu bir ebenin” (149a) olarak bahseder ve kendisinin yaptığı işin de bir tür ebelik olduğunu belirtir.

Sokrates ve Theaitetos'un yıllar önce konuştuğu şeyleri anlatmasını istemesi üzerine Eukleides, bunun imkânsız olduğunu, konuşmaları hatırlamadığını; ancak, konuşmanın yapıldığı tarihte evine döner dönmez, vakit geçirmeksizin bütün konuşmanın bir taslağını çıkardığını, sonradan bazı bölümleri anımsadıkça bu taslağı genişlettiğini, Atina'ya her gelişinde unuttuklarını Sokrates'e sorduğunu, döndüğünde de yazdıklarını düzelterek; neredeyse konuşmanın tamamını kağıt üzerine geçirebildiği ifade eder (Platon, 2016: 143a-c). Ardından da birlikte Eukleides'in evine giderek Sokrates ile diyaloga adını veren Theaitetos arasında yıllar önce geçen ve Eukleides tarafından yazıya geçirilen konuşmayı Eukleides'in kölesine uzatarak dinlemeye başlarlar.

Theaitetos diyalogu boyunca kendi görüşlerini Sokrates'in ağzından dile getiren Platon, karşıt görüşleri de genellikle genç Theaitetos'un ağzından dile getirerek bilginin neliği problemini derinlemesine irdeler. "Theaitetos'un metin sonunda ortaya koyduğu ve halen de epistemoloji disiplini içerisinde çok geniş tartışmalara konu olan tanımı, bilginin gerekçelendirilmiş (açıklaması yapılmış) doğru inanç olduğu tanımıdır. Bu tanım, Platon tarafından metnin sonunda, kuşkunun yön verdiği bir eğilimle tartışılır ve sonuç olarak metin aporia ile sonlanır" (Oral, 2016: 547). Genel olarak diyalogda bilginin ne olduğuna ilişkin üç temel tez tartışılır ve üçü de reddedilir.

2.3.1 Bilgi, Duyum Ya Da Algı Değildir

Theaitetos diyalogunun başında Platon, Sokrates'in ağzından bilgi ile bilgelik arasındaki ilişkiyi sorgular ve Theaitetos'a bunların aynı şey olup olmadıklarını sorar. Theaitetos'un bunların aynı şey olduğunu ifade etmesi üzerine kendisinin bu konuda tereddütleri olduğunu, bilgi hakkında açık bir fikir elde edemediğini belirterek Theodoros ve Theaitetos'a "Bilgi nedir bunu ifade edebilecek miyiz? Ne düşünüyorsunuz?" diye sorar. Theodoros'un soruyu Theaitetos'un yanıtlamasını istemesi üzerine Sokrates, Theaitetos'dan "doğru ve açık olarak, bilgiden ne anladığımı" söylemesini ister. Bu soruyu Theaitetos "Benim düşünceme göre, bir kimsenin Theodoros'tan öğrenebileceği her şey bilgidir; geometri ve az öncesinde söylediğin şeyler... ayakkabı ustalığı ve bütün öteki zanaatların sanatları, işte bunların her biri ve hepsi birden, bilgiden başka bir şey değil" (*Theaitetos*: 146d) şeklinde yanıtlar.

Bunun üzerine Sokrates, Theaitetos'un "pek soylu ve eli açık" davrandığını, kendisinden tek ve basit bir şey istenilmesine karşın onun çok çeşitli bir şey verdiğini, ayakkabı ustalığı denildiğinde ayakkabı yapmaya ait bilgiden ya da dülgerlik denildiğinde da ağaçtan şeyler yapmaya ait bilgiden başka bir şey kastedilmediğini, kendisinden bilgi türlerini sayması ya da bilginin neye ait olduğunu belirtmesinin istenmediğini, bilginin özünün ne olduğunu açıklamasının istendiğini, "bilginin ne olduğunu bilmeden, ayakkabının bilgisinin" anlaşılamayacağını, bilgi konusunda bir fikri olmayan bir kimsenin, ne ayakkabı ustalığının ne de başka herhangi bir zanaatın ne olduğunu bilemeyeceğini dolayısıyla bilginin özü sorulduğunda yanıt olarak herhangi bir zanaatın adını söylemenin "gülünç" olacağını (Theaitetos: 146d) belirtir. Daha açık bir ifadeyle Sokrates Theaitetos'un bilginin ne olduğuna ilişkin soruyu bu şekilde bir takım örnekler öne sürerek cevaplamasını kabul etmez; zira Theaitetos'tan bilginin örneklerini sıralaması değil; bilginin tanımını yapması istenmektedir. Bunun yanı sıra bilginin örneklerini sıralamanın kendisi bilgi gerekli olmadığı gibi yeterli de değildir. "Soru bilginin örnek durumlarını değil, bütün bu örnek durumlarda ortak olan şeyin ne olduğunu sormaktadır. Bilginin ne olduğu sorusuna karşılık olarak bilgi örnekleri sıralamak, cevabı daha baştan öğrenmek, yani daha bilginin ne olduğunu belirlemeden bilginin ne olduğunu bilmek anlamına gelir ki, bu da döngüsellik hatasına yakalanmaktan başka bir şey değildir" (Öztürk, 2008: 108-109).

Kendisinin büyük saygı uyandıran ve soylu bir ebe olan Phenarete'nin, oğlu olduğunu hatırlatan Sokrates kendisinin de benzer bir işle meşgul olduğunu belirtir. Kendi yaptığı iş ile ebelerin işini karşılaştırarak kendisinin faaliyetlerinin daha üstün olduğunu ileri süren Platon, kadınlar sadece gerçek çocuklar değil, bazen yalancı ceninler de meydana getirebildiklerini, bunları ayırabilmenin çok güç olduğunu, ebeler için en önemli ve güzel görevin, gerçek olanla olmayanı ayırdetmek olduğunu, kendisinin de bunu yaptığını ancak onun diğer ebelerden farklı olarak erkekleri doğurttuğunu ifade eder (Theaitetos: 150b-e):

"Benim sanatıma pek çok şey ebelerin sanatından miras kalmışsa bile, onlardan ayrı olduğum bir başka nokta da benim ebeliğimin kadınlarda değil erkeklerde; ve onların bedenlerinden değil, ruhlarından doğan araştırmak olmasındır. Bizim sanatımızın en yüce tarafı, delikanlıların düşüncesinden doğan şeyi, sırf bir heyula ya da aldanma mı, yoksa hakikatin bir meyvesi mi olduğunu anlamak için her zaman denektaşına vurabilmesidir. Çünkü bana ebelerden kalan şu da var: Ben bilgelik bakımından kısırım. İnsanlara sürekli sorular sorarım, hiçbir konuda bilge olmadığım için de bana sorulan sorulara

cevap vermem.... Tanrı beni ebelik yapmaya zorlar, doğurmama ise engel olur... ebelik Tanrı'ya ve bana düşen bir iştir...çoğu kimseler, kendilerine veya başkalarına aldanarak gereğinden erken bir zamanda uzaklaşmıştı benden Uzaklaştıktan sonra, bazı kötü birliktelikler yüzünden düşük yaptılar; ruhlarında benim ebeliğim sayesinde beslenmiş olan şeyi de yok ettiler.”

Sokrates kendi ebelik sanatı konusunda ayrıntılı bilgiler verdikten sonra Theaitetos'un sorularını gücü yettiği kadar en doğru şekilde yanıtlamasını ve bilginin özünü yeniden tayin etmesini ister. Bunun üzerine Theaitetos soruyu “bir şeyi bilen birisi bildiği o şeyi algılar; bu durumda ve en azından şimdilik, bilgi algıdan başka bir şey değildir” (Theaitetos: 151e) şeklinde yanıtlar. Bunun bilgi için hiç de kötü bir tanım olmadığını; tersine, Protagoras'ın da bu tanımı verdiğini vurgulayan Sokrates, bununla birlikte onun aynı şeyi başka şekilde; “her şeyin, varolanların var olmalarının ve var olmayanların var olmamalarının ölçüsünün insan olduğu...” şeklinde söylediğini ileri sürer.

Sokrates, Protagoras'ın “insanın her şeyin ölçüsü olduğunu ileri sürerken bundan herkesin sahip olduğu algılarının doğru olduğunu, şeylerin tek tek insanlara nasıl görünüyorsa öyle olduklarını” kastettiğini ifade ederek rüzgar örneğini verir. Buna göre aynı rüzgar bazı insanlara ılık gelirken bazılarında serin gelebilir; halbuki rüzgar gerçekte ne soğuk ne de sıcaktır. Eğer bilgi duyum ise ve eğer ortada birden fazla insan ve bu insanların söz konusu rüzgara ilişkin farklı duyumları varsa, bu insanların o rüzgara ilişkin yargıları birbirinden farklı olacaktır (Arslan, 2006: 300). Rüzgar, her bir kişiye nasıl görünüyorsa her bir kişi için de o olacaktır.

Ahlaki değerler sözkonusu olduğunda durumun aynı olup olmadığı sorusu, Protagoras'ı güç bir duruma düşürecektir. Alasdair Macintyre (2001: 20) şöyle yazmaktadır:

“(...) eğer hiç kimse yanlış yargıda bulunmuyorsa, o zaman herkes hakikat bakımından eşittir ve hiç kimse bir öğretmenin üstün konumunda ve bir öğrencinin aşağı konumunda olamaz (...) eğer Protagoras'ın öğretisi doğru ise, o zaman Protagoras bu öğretiyi öğretme hakkına sahip değildir.”

Protagoras her ne kadar söz konusu güçlükten bazı kişilerin yargılarından ötürü diğerlerinden daha iyi etkiler oluşturduğunu öne sürerek, kurtulmaya çalışsa da; bu savın biri tarafından reddedilmesi durumu, yanlış bir yargıda bulunduğunu ortaya koyacak; bu ise aynı paradoksa sürükleyecektir; zira Protagoras'ın temel öncülüğünde hiç kimse yanlış bir yargıda bulunamaz.

Öte yandan Sokrates, Protagoras'ın söz konusu iddiasındaki haklılığının Herakleitos ve Herakleitosçuların varlık hakkındaki görüşlerini kabul etmesine dayandığını ifade etmektedir; zira ortada bir gerçeklik olduğunda bu gerçeklik hakkındaki algının doğru ya da yanlış olması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedendir ki; Protagoras'ın bu iddiası algılayan ve algılanan sürekli bir akış içinde olduğundan hiçbir şeyin bir ve aynı olarak kalmadığı ve ne kadar insan ve farklı algı ortamı varsa, o oranda farklı duyum olduğu doğrultusundaki bir iddiadır.

Ayrıca Sokrates, bilginin duyum olduğu yönündeki görüşü; bu durumda rüyayla gerçek arasında bir ayrım yapılamayacağını, hastalık (özellikle akıl hastalıkları) ve duyu yanılgılarının açıklanamayacağını ifade ederek karşı çıkar. Platon, bir hasta ya da rüya gören birinin algılarıyla, uyanık ya da sağlıklı bir insanın algıları arasında gerçeği yansıtmak açısından farklılıklar bulunduğunu Theaitetos'un ağzından "...doğrusu, çıldıranların ya da düş görenlerin yanlış sanılara kapıldığını reddetmem mümkün değil; üstelik bunlardan bazısı kendini tanrı sanıp bazısı da uykusunda kanatlanıp uçtuğuna inanıyorken" (Theaitetos: 158b) şeklinde ifade eder. Ayrıca hasta Sokrates ile sağlıklı Sokrates'in aynı şarabı içseler dahi aynı tadı alamayacaklarını, sağlıklıyken şarap içmesi halinde şarabın hoş ve tatlı hissi verirken hastayken aynı tadı vermeyeceğini (Theaitetos: 159d-e) belirterek duyuların yanıltıcılığına vurgu yapar: "...hasta olan Sokrates'le, şarap içen Sokrates'in meydana getireceği haller de farklı olacak; dildeki acılık algısı şarapta meydana gelen ve oradan dile taşınan bir acılıksa, şarap acılık değil de acıdır; bana gelince, algı değil, algılayanım" (Theaitetos: 159e).

Algıların doğruluğu bakımından bir hastayla sağlıklı biri arasında bir fark olmadığını belirten Protagoras, söz konusu algılar arasında onların faydalılığı veya iyiliği bakımından bir ayrım gözetmektedir. Bununla birlikte, aralarında akıllıların olduğu kadar, ahmakların da bulunduğu insanların çoğunluğu Protagoras'ın herkesin doğrunun ölçüsü olduğu iddiasına karşı çıkmaktadır. Şu halde ise, Protagoras'ın görüşüne karşı çıkanların çoğunluğunu dikkate alarak, görüşün yanlış olduğunu kabullenmesi zorunlu olacaktır. Öte yandan bilginin duyum olduğu düşüncesi gelecekle ilgili şeyler hususunda geçerli değildir; zira duyumun gelecekle ilgisi bulunmamaktadır.

Platon, bilginin ölçütü algı ise niçin algılayanlar arasında insana bir ayrıcalık verildiğini, neden her şeyin ölçüsünün diğer algılayanlardan biri değil de; insan olduğu sorusunu ortaya koyarak; bilginin ölçütünün algı olduğu şeklindeki savı eleştirir. Eğer bilginin ölçütü algı ise, algı sahibi varlıklar içinde insanın neden özel olarak kayırıldığı ve neden her şeyin ölçüsünün insan olduğunun söylendiği, örneğin domuz veya maymun veya kurbağa olduğu açıklanmalıdır. Ayrıca eğer herkesin algısı doğru ve bir başkasınıniki ile aynı değere sahipse, Protagoras'ın kendisinin neden diğer insanlardan farklı olarak bir bilge olacağı ve neden diğerlerinin onun derslerini ve düşüncelerini izlemeye istekli olması gerektiği belirtilmelidir (Arslan, 2006: 301).

Platon'un üzerinde durduğu bir diğer önemli konu da duyu organlarımız yoluyla algıladığımız her şeyi aynı zamanda bildiğimizi kabul edip edemeyeceğimizdir. O, "...barbarların dilini öğrenmemişken ve bize bir söz söylediklerinde; söylediklerini işitmediğimizi mi, yoksa hem işittiğimizi hem de bildiğimizi mi söyleriz? Ya da harfleri hiç bilmediğimizi varsayalım; onlara baktığımız zaman görmediğimizi mi, yoksa hem bildiğimizi hem de gördüğümüzü mü düşünürüz?" (Theaitetos: 163b-d) şeklindeki sorularla duyular yoluyla algıladıklarımız şeyleri bildiğimizi kabul edemeyeceğimizi ileri sürer. Ardından da "Bir kimse, bir zamanlar bilmiş olduğu ve belleğinde saklayıp koruduğu bir şeyi daha sonrasında anımsayacak olursa, artık bunu bilmiyor olması mümkün mü?" (Theaitetos: 163d) sorusunu sorar. Theaitetos'tan bunun mümkün olmayacağına ilişkin yanıtı alan Sokrates, bir şeyi gören birinin gördüğünün bilgisini elde edeceğini, algılanmış öğrenilmiş şeylerin hatırlanacağını, gören ve gördüğünün bilgisini elde eden kişinin gözlerini kapadığında, onu hatırladığını ancak göremediğini, "görüyor" ve "biliyor" sözcüklerini aynı anlamda kullanıldığını, dolayısıyla "görmüyor" ile "bilmiyor" sözcüklerinin de aynı anlamda kullanılabileceğini, bilgisi elde edilen şeyin, onu artık görmediğimiz için, bilinemediği halde hatırlanmış olduğunu; bu durumda bilgiyle algının aynı şeyler olduğunu söylemenin bazı imkansız sonuçlara götüreceğini (Theaitetos: 164b) ifade eder. Bilgi ve algı birbiriyle aynı şey ise; birinin geçmişteki bir şeyi halihazırda algılamayıp; fakat hatırladığı bir durumda, bu kişinin sözkonusu şeyi bilmediğini kabul etmek gerekecektir.

Nesnel ve evrensel bir bilgi anlayışına sahip olan Platon, duyular yoluyla elde edilen ve sürekli bir oluş ve değişim içerisinde bulunan duyusal şeylerin bilgisine

ulaşmaya çabalamaktan uzaktır. Diyalogda salt doğru inancın bilgi için tek başına yeterli olamayacağını savunan Sokrates, bilginin ne algı olduğunu, ne doğru sanı olduğunu ne de kanıta dayanan doğru sanı olduğunu açıkça ifade eder. Her ne kadar bugün hakim literatürde “Bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır” biçimindeki klasik bilgi anlayışı Platon’a atfediliyor olsa da bizzat *Theaitetos* diyalogunda söz konusu durum yanlışlanmaktadır.

2.3.2. Bilgi, İnanç/Sanı Değildir

Diyalogda Sokrates, *Theaitetos*’u bilgi ile algının ayrılığı noktasında tamamıyla ikna ettikten sonra konuşmaya devam eder. Bilginin ne olmadığını değil, ne olduğunu bulmak için başladıklarını hatırlatarak bilgiyi artık algıda değil, ruhun, doğrudan doğruya, şeylerle ilgilendiği durumunda arayacak kadar ilerlediklerini ifade eder. Bu ifadeden hareketle *Theaitetos* bilginin sanı (*doxa*) olabileceğini belirtir. Bunun üzerine Sokrates, bilginin ne olduğu sorusunu tekrar eder.

Theaitetos ise bilginin, doğrudan doğruya sanı olduğunu söylemenin imkânsız olduğunu, çünkü doğru sanının bilgi olabilme olasılığı bulunmasına rağmen doğru sanı gibi yanlış sanının da var olduğunu; bununla birlikte inceleme ilerledikçe, bu tanımın doğru olmadığını meydana çıkması halinde yeni bir tanım bulmaya çalışabileceklerini (*Theaitetos*: 187b-c) dile getirir. Böylece *Theaitetos* doğru sanı ile yanlış sanı arasında bir ayrıma giderek yalnızca doğru sanıyı bilgi kabul eder.

Bunun üzerine Sokrates yanlış sanı ile doğru arasında nasıl ayırım yapılabileceğini sorgulamaya başlar. Bu sorgulamalarında ilkin konuyu, bilmek ve bilmemek dikotomisi ekseninde ele alır ve bir sanının doğru ya da yanlış olduğu konusunda yargıda bulunmanın imkansız olduğunu dolayısıyla da böyle bir ayırımın yapılamayacağını gösterir. Ona göre (*Theaitetos*: 188b-e), sanıda bulunan kimse, bildiği veya bilmediği şeyler hakkında, mutlaka bir sanıda bulunacaktır. Halbuki bir şeyi bilmek hem de bilmemek, yahut onu bilmemek hem de bilmek, imkânsızdır. Bu nedenle yanlış sanıda bulunan kişi, “bildiği şeylerin, bildiği başka şeyler olduğunu sanır. Böylece her ikisini de bilen, artık her ikisini de bilmez” hale gelir. Aynı kişi “bildiği şeylerin, bilmediklerinden başka olduğunu ve *Theaitetos*’u da, Sokrates’i de tanımadan Sokrates’in *Theaitetos*, *Theaitetos*’un Sokrates olabileceğini” sanabilir. Bu durumda “ne bilinen şeyi bilinmeyen şey diye, ne de bilinmeyeni bilinen” diye kabul

edebilir. Dolayısıyla yanlış sanıda bulunmak mümkün değildir; çünkü bu ihtimaller dışında herhangi bir sanıya yer yoktur ve bir kişi ya bilir ya da bilmez; üçüncü bir hal mümkün değildir (Theaitetos: 188b-e). Böylece Sokrates, bilmek-bilmemek dikotomisi ekseninde yanlış sanının imkansız olduğu sonucuna ulaşır.

Bilmek ve bilmemek dikotomisi ekseninde yanlış sanının imkansız olduğu sonucuna varan Sokrates, Theaitetos'a bu sefer konuyu varlık-yokluk dikotomisi ekseninde ele almayı teklif eder. Ardından da “bir şeyde gerçekten bulunmayan özellikleri, onda varmış gibi düşünen bir kimsenin —bu kimse istediği kadar akıllı olsun— sanısının yanlış olmamasına imkân yoktur” diyerek algılama ile var olan arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Sokrates, herhangi bir şeyi gören kimsenin, var olan bir şeyi gördüğünü; herhangi bir şeyi işiten kimsenin, var olan bir şey işittiğini; herhangi bir şeye dokunan kimsenin, var olan bir şeye dokunduğunu ifade ederek bir sanısı olanın, bir şeyi sanabileceği; böyle olunca da, sandığı şeyin var olan bir şey olacağı sonucuna varır. Yokluğu sanınca, hiçbir şeyi sanmış olunamayacağını, hiçbir şeyi sanmamanın ise sanmak olamayacağını; o halde ister bir şeye nispet edilsin, isterse başlı başına olsun, yokluğu sanmanın imkânsız olduğunu dolayısıyla “yanlış sanıda” bulunmanın “yokluğu sanmaktan” başka bir şey olmadığını, bu yüzden de “bizde yanlış bir sanının bulunamayacağını” ileri sürer (Theaitetos: 189b). Bir kez daha yanlış sanının olanaksız olduğunu gösteren Sokrates bu kez de yanlış sanı için “Bir kimse düşüncesinde, bir varlığı başka bir varlıkla karıştırıp bu varlıklardan birini ötekidir diye gösterirse, biz bu karıştırmaya, yanlış sanı deriz” şeklinde yeni bir açıklama ortaya atar. Yanlış sanıya sahip olmanın olanaklı ve olanaksız olduğu durumları (Theaitetos: 192a-e) ayrı ayrı sıralar. Ayrıca “Önceden bilinmeyen bir şeyin sonradan öğrenilmesi olanaklı mıdır?” sorusunu sorarak tartışmayı farklı bir zemine taşır ve meşhur balmumu levha örneğini verir.

Platon, balmumu levha örneğinde (Theaitetos:191c) ruhumuzda balmumundan bir levha bulunduğunu, bu levhanın bazısında daha büyük, bazısında daha küçük, bazısında daha saf, bazısında daha karışık, birininkinin daha sert, ötekinkinin daha yumuşak, veya bazılarında orta bir nitelikte olduğunu ve bu levhanın bize Musa'ların anası Mnemosyne'nin bir bağıışı olduğunu varsaymamızı ister. Bu levhanın algılarımızla düşüncelerimiz için bir dayanak olduğunu düşünmemizi, gördüklerimizden, işittiklerimizden veya düşündüklerimizden hatırdaki kalmalarımız

istediklerimizi, tıpkı yüzüklerdeki kabartma resimler gibi, bunun üzerine bastığımızı tahayyül ederek, bu basılan şeyin izinin bu levhada kaldıkça onu hatırlayacağımızı ve bileceğimizi; fakat bu iz silinir veya hiçbir iz bırakmazsa onu unutup, artık bilmeyeceğimizi ifade eder.

Bu durumda bilinen, algılanan şeyler, bunların daha önceki izleriyle çakıştırılmadıkları zaman yanlış düşünce ortaya çıkar. "...damga ve izler dosdoğru biçimde benzerleriyle biraraya getirilince doğru sanı, eğri ve çarpık biçimde biraraya getirilince yanlış sanı" oluşur (Theaitetos: 194b). Ne var ki, Platon bu düşünceden hemen vazgeçer. Yanlış sanıyı zihin ile algıdaki uyuşmamada görmek kişinin bildiği bir şeyi bildiği başka bir şey diye görmesidir ki, Platon'a göre bu olanaksızdır. Çünkü böyle bir durumda kişi aynı şeyi hem bilecek hem bilmeyecektir (Güzel, 2003: 110). Böylece Platon, yanlış düşünceyi, zihin ile algının uyuşmamasında gören açıklamadan vazgeçerek başka bir açıklama bulmaya yönelir. Ona göre gerçekten de yanlış sanı, düşünceyle algının karıştırılmasından meydana gelmiş olsaydı hiçbir zaman yanılmamız gerekirdi (Theaitetos: 196c). Bu durumda iki seçenek söz konusudur. İlki yanlış sanının bulunmadığı, diğeri ise bilinen şeyi aynı zamanda bilmemenin de mümkün olduğudur. Ancak her ikisi de birden doğru olmadığından her biri denenmelidir.

Bu noktadan itibaren Sokrates tartışmayı bilgiye sahip olmanın ne demek olduğuna yönlendirir. Ona göre "sahip olmak" ve "bir şeyin birinde bulunması" tamamıyla aynı anlamda değildir. Bir kişinin bir elbise satın alması ve bunu giymeksizin tasarrufunda bulundurması halinde; o elbisenin onda bulunuyor denilebileceğini ancak elbiseye sahiptir denilemeyeceğini ifade ederek kuş örneğini verir (197b-198e). Bu örnek ile sahip olunan bir şeye sahip olmamanın tamamıyla olanaksız olduğunu; tıpkı bunun gibi, bilinen şeyi bilmemenin de imkânsız olduğunu; bununla birlikte bu konuda yanlış bir sanı edinmenin elbette mümkün olduğunu gösterir. Zira herhangi bir bilgi kovalanırken, yanlışlıkla yerine başkası yakalandığı zaman, istenilen bilginin değil de, bir başkasının elde edilmesi pekâlâ mümkündür. İstenilen bilginin yakalanması halinde ise elbette hatadan kurtulunmuş, gerçeğe erişilmiş olur. Ona göre "ister yanılalım, ister yanılmayalım, sahip olunan bir şeye sahip olmamak kesinlikle olanaksızdır" (Theaitetos: 199c).

Theaitetos'un bilginin doğru inanç olduğu yönünde ortaya koyduğu söz konusu tanım, inançların yanlış olabileceğini dikkate alır. İnanç ve doğruluk bilgi için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Bu bağlamda diyalogda öne sürülen mahkeme örneği ile doğru inancın olduğu ancak bilginin olmadığı bir durum ortaya konur. Sokrates bu noktadan sonra diyalogda doğru sanının bilgi olmadığını gösteren son örneği olarak mahkeme örneğini verir. Buna göre “kendilerine hatip ve özellikle muhakeme hatipleri⁵ denen en büyük bilgelik üstatları” karşılarındakini ona bir şey öğretmekle değil, onda istedikleri sanıyı yaratmakla kandırmakta; hiçbir tanığı olmayan bir hırsızlık veya zorbalık olayının gerçeği konusunda hakimleri ikna etmektedir. Görmediği halde anlatılanları dinleyerek beraat kararı verse ve bu karar gerçekten doğru olsa dahi hakim aslında davalının suçlu olup olmadığını bilmemektedir (Theaitetos: 201c):

“...yargıçlar görmekten başka hiçbir yolla bilinemeyecek bir şeye ikna olduklarında ve doğru sanı edinerek sırf işittiklerine göre hüküm verdiklerinde, doğru olana ikna olup doğru hükümde bulunsalar bile bu hükmü bilgi olmaksızın vermiş olmazlar mı?... Fakat...eğer mahkemelerde doğru sanıyla bilgi aynı şeyler olsaydı, en keskin bir yargıç bile bilginin yokluğunda doğru sanı edinemezdi. İşte, bu ikisinin birbirinden başka olduğu şimdi de görülmüş oldu.”

Mahkeme örneğinden de görüldüğü üzere bilginin sanı olarak tanıtılması, onun bir varlığa hitap etmesi açısından doyurucu bir tanım gibi görünse de, hatasızlık kriterini karşılayamamaktadır (Özdemir, 2019: 73). Bunun üzerine Theaitetos, hatırlayamadığı birisini referans göstererek doğru sanının içerisine gerekçe ya da kanıtı (logos) şu sözlerle ekler: “Kanıtlı doğru sanının bilgi olduğunu; kanıtsız olanınsa bilginin dışında kaldığını söylüyordu...kanıtı olmayan şey bilinebilir olmayan, kanıtı olansa bilinebilir olardı” (Theaitetos: 201d).

Nihayetinde *Theaitetos* diyalogunda öne sürülen mahkeme örneğinin açıkça ortaya koyduğu üzere, hitabet sanatı sayesinde yargıç davalının suçlu olduğuna inandırılabilir ve bu şekilde tanımda yer alan inanç unsuru sağlanabilir. Bununla birlikte gerçekten de davalı suç işlemiş olabilir ve bu sayede doğruluk koşulu da sağlanmış olur. Şu halde yargıç, davalının suçlu olduğuna ilişkin iddiaya inanmaktadır, ve söz konusu inanç doğrudur. Tüm bunlara rağmen yargıcın davalının suçlu

⁵ Diyalogu Türkçe'ye çeviren Macit Gökberk “muhakeme hatipleri” kavramını avukat anlamında kullanmaktadır. İngilizce çevirilerde de benzer bir kullanım “orators and lawyers” söz konusudur.

olduğunu bildiğini söylemek sağduyuya aykırıdır. “Yargıç, doğru olan ve doğru olduğuna inandığı şeyin bilgisine sahip değildir” (Öztürk, 2008: 112). Sokrates söz konusu mahkeme örneğiyle bilgi için doğruluk ve inanç öğelerinin yeterli olmadığını ortaya koyar. Bunun yanı sıra Platon söz konusu mahkeme örneğiyle ikna ile gerekçelendirmeyi birbirinden ayırmaya çalışır. Ona göre gerekçelendirme davalının suçsuzluğunu gösteren “uygun” kanıtlarla yapılmalıdır; ancak burada ikna yöntemine başvurulmuş ve suçsuzluğu gösteren kanıtlar yerine hitabet sanatına başvurulmuştur (Başdemir, 2010: 154).

2.3.3. Bilgi, Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç/Sanı Değildir

Platon, *Theaitetos* diyalogunda her ne kadar bilginin ne olduğuna ilişkin bir tanım ortaya koymasa da bilginin ne olmadığını açıklamayı başarmış görünmektedir. Buna karşın üç parçalı bilgi anlayışı olarak isimlendirilen ve bilginin unsurlarını inanç/sanı, doğruluk ve kanıt/gerekçe (logos) olarak kabul eden üç parçalı bilgi anlayışı Platon’a atfedilir. Halbuki Platon, *Theaitetos* diyalogunun son bölümünde (201a’ dan itibaren) gerekçelendirilmiş doğru inancın bilgi olamayacağını açıkça ifade eder. Bununla birlikte Platon, söz konusu diyalogda Protagoras’ın bilgi kuramının gücünü kendisinden aldığı Herakleitosçu varlık kavramına saldırır. Herakleitos’a karşı bilginin konusunu, varolan kalıcı bir şeyin oluşturması gerektiğini göstermeye çabalar. Bilgi, duyumun konusunun gerçek ve tam anlamında varolan bir şey olmadığının gösterilmiş olması nedeniyle ki; duyuma indirgenemez. O halde bilgi veya bilimin konusu; değişmez, ezeli ebedi, devamlı olan idealar ve onlar arasındaki ilişkiler olacaktır ve kuşkusuz ideaları ve idealar arasındaki ilişkileri kavrayacak olan yeti ise duyular değil, akıl olacaktır.

Platon, yukarıda ayrıntılı olarak incelediğimiz *Theaitetos* diyalogunda bilginin ne olduğunu uzun uzun tartışır ve diyalogun sonlarına doğru, bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olamayacağı sonucuna ulaşır. *Theaitetos*’un “kanıta (logosa) dayanan doğru sanı, bilgidir; bu kanıttan yoksun olanın ise, bilgi ile hiçbir ilgisi yoktur” şeklindeki tanımını çok genel bulan Platon, bu tanımın “bilinebilen bir şey ile bilinmeyen şeyi” ayırmak için kullanıldığını ifade eder (*Theaitetos*: 201d). Ardından da rüya örneğini vererek “bizi ve bütün başka şeyleri oluşturan ilk öğelerin kanıtları olamayacağına” dikkat çeker. Ona göre kendinden ve kendiliğinden var olan

herşeye yalnızca bir ad verilebilir; hakkında başka hiçbir şey söylenemez; ne var olduğu ne de var olmadığı iddia edilebilir (Theaitetos: 202a).

Platon öğelerin kanıtsız olduğunu vurgulayarak harf-hece örneğini verir. Buna göre hecenin bilinebilir ve ifade edilebilir, harfin ise bunun tersi olduğu önermesi doğru değildir. Çünkü başka şeylerin teşekkül ettiği ilk öğeler için bir kanıt olmadığından bu ilk öğeler, özleri gereği bireşik değillerdir ve bu onların kanıtsızlıklarının ve bilinemezliklerinin nedenidir. Parçaları olmadığı ve basit bir şekilde bulunmaları nedeniyle heceler ile harfler aynı türdendir (Theaitetos: 205d-e):

“Mademki hece birkaç harften oluşmuştur; o harfler de parçalarıdır; demek ki hecelerle harfler aynı derecede bilinebilir ve ifade edilebilirler, çünkü ‘parçaların toplamı’ ile ‘bütün’ aynılığı meydana çıkarmıştır... Fakat, bir ise, bölünemezse, hece de tıpkı harf gibi ifade edilemez ve bilinemez olacaktır. Çünkü aynı neden aynı sonucu doğurur. O halde, hecenin bilinebilir ve ifade edilebilir, harfin ise bunun tersi olduğu söylenirse, bunu kabul edemeyiz”

Platon diyalogun bundan sonraki kısmında logosun üç farklı anlamını inceler. Bunlar: i) “düşüncenin dilde toplanması”, ii) “öğeler yoluyla bütüne erişmek” iii) “herkesin düşündüğü, yani konuyu bütün başka şeylerden ayıran bir işaret göstermek”

İlk anlamıyla logos “düşüncemiz(in) ses yoluyla fiillerin ve isimlerin yardımıyla ifade edil(mesi); öyle ki sanımız(ın) dudaklarımızdan dökülen sesler selinde, tıpkı aynada veya suda olduğu gibi” görünmesidir. Bu görüşe göre “doğru sanısı olan herkeste kuşkusuz kanıt da bunun yanında bulunur; doğru sanının bulunduğu yerde muhakkak bilginin de bulunması gerekir” (Theaitetos: 206d-e). Özdemir’e (2019: 77) göre bu açıklamanın en belirgin niteliği birinin düşüncelerinin salt dil ile ifade edilmesinin logos açısından yetersiz gibi görünmesidir. Burada dil düşüncelerin görüntüleri olarak görülmektedir ve bu görüntülerin dile getirilmesi karmaşık bir yapıya sahiptir. Nitekim birçok insan düşüncenin kendisinden bahsederken ancak bir görüntü hakkında konuşabilmektedir. Bir kişinin ağaç hakkındaki düşüncesi gerçekte olan ağaçtan farklıdır ve onun ağaç hakkında düşüncelerini kelimeler ve cümleler yoluyla ifade etmesi, bu ağaç tanımının ötesinde kalan bir durumdur.

İkinci anlamıyla logos, bir düşüncenin söz içinde netlik kazanabilmesi için ifade edilirken parçalara ve öğelere ayrılması gerektiğine işaret eder. Logos bu aşamada kanıt göstererek açıklama, bütün olanı parçalara ve öğelere ayırarak açıklama

anlamını taşımaya başlar. Sokrates, logosun bu anlamını anlaşılır kılmak için, Hesiodos'un araba hakkındaki konuşmasını örnek verir. Hesiodos araba hakkında konuşurken, arabanın yüz kadar parçasının tamamını sıralarken, arabayı araba yapan öğeleri ayırarak konuşmaktadır. Öğeleri sayma yoluyla tasvir yapma, bir açıklama olarak dile getirilmektedir. Bütün bunlarda Sokrates'e göre sanı ile ilgili olarak bir kanıt getirmeye/sunmaya, kanıt yoluyla açıklamaya çalışma söz konusudur (Gülenç, 2011: 130). Halbuki bu çaba tıpkı isminin parçaları sorulan kişinin yalnız heceleri saymakla yetinmesi gibi gülünç bir durumdur. Sokrates'e göre "yüz parçayı da sayarak arabanın özünü tam anlamıyla belirleyebilen kişi, bu fazlalığı dolayısıyla, doğru sanıya bir de kanıt katmış ve sadece sanıda bulunan bir kişi yerine arabanın özü üzerinde bir uzman ve yetili bir kimse olmuş olur; zira bu kimse öğeler dolayısıyla bütünü incelemiştir" (Theaitetos: 207c).

Logosun üçüncü ve son anlamı ise; "herkesin düşündüğü, yani konuyu bütün başka şeylerden ayıran bir işaret göstermek(tir)". Sokrates burada bilginin tanımını, cins ve tür ilişkilerine göre vermeye çalışmaktadır. Platon'a göre bir şeyi başka şeylerden ayıran farkı kavrayan, yani o şeyi o şey yapan şeyi kavrayan kimse, açıklamayı da kavrayan kimsedir. Logos, bir açıklama biçimi, bir açıklama yolu ve çabası ve açıklamayı mümkün kılan, açıklamanın olanağını sunan bir yöntemdir. Açıklama, bir şey hakkındaki düşüncemizi söze dökmek, o sözü kanıtlamaya çalışmak, o sözün temsil ettiğini bütün öğelerine ayırmaya çabalamak ve kanıt getirmeye çalıştığımız sözün ilgili olduğu konuyu bütün diğer şeylerden ayıran farkı/farkları göstermektir. Bu da açıklanan konuyu temellendirmek demektir (Gülenç, 2011: 130). Örneğin "Güneş gökte, Dünyanın etrafında dönen cisimlerin en parlağıdır, dendiği zaman", bu bilgi yeter derece kesin kabul edilecektir. Bununla birlikte bir kişi güneşi gökyüzünde parlak bir cisim olarak tanımladığında, o bilgiyi değil de, doğru bir sanıyı ortaya koyar. "Çünkü ayırt edici özellik olarak farklılığın temelinde ifade edilen logosun bu tanımı", algı temelinde bir sanının ifadesinden başka bir şey değildir (Özdemir, 2019: 79). Nihayetinde diyalogda Theaitetos tarafından bilginin ne olduğuna ilişkin ortaya konan son tanım olarak bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu biçimindeki tanımı da Sokrates'in kendisi tarafından reddedilir. Sokrates, açıklamayı bileşik olanın parçalarına ayrılarak tanınması olduğunu belirtir (Oral, 2016: 552). O, alt parçaların açıklaması yapılmaksızın bileşik olanın açıklamasının

yapılamayacağı ve dolayısıyla bilinemeyeceği düşüncesindedir. Bunun yanı sıra Sokrates *Theaitetos* diyalogunda açıklamaya ilişkin üç tür tanım ortaya koyar: Bunlardan “birincisi düşüncenin sesteki görüntüsü; ikincisi öğelerden bütüne varma yolu, üçüncüsü...onu öteki herşeyden ayıran bir işaret gösterebilmek” (*Theaitetos*: 208c) tir. Bilginin ne olduğuna ilişkin tanımın yapılabilmesini açıklamanın söz konusu üç anlamı da sağlamaz. “İlk iki versiyonda bilgiye eklenmek istenen “açıklama” unsurunun bilgi için yeterli olmadığı çeşitli karşı-örnekler temelinde su yüzüne çıkarılarak bir kenara itilir” (Öztürk, 2008: 113). Bunun yanı sıra bilgi kavramını başlangıçta öngörerek döngüsellik yanılgısına kapıldığından üçüncü versiyon da kabul edilmez.

Theaitetos diyalogunun sonuna doğru *Theaitetos* tarafından öne sürülen fakat diyalogun sonunda bizzat Sokrates’in kendisi tarafından reddedilen bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu tanımı epistemoloji alanında geniş tartışmaları beraberinde getirmiştir.

2.3.4. Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve *Theaitetos* Diyalogu

Platon’un erken dönemine ait *Menon* diyalogunda, üç parçalı bilgi tanımının sunulmuş olsa bile Platon’un kendi görüşü olarak savunulduğuna dair yeterli hiçbir gerekçe olmadığı gibi, Myles Burnyeat gibi önemli bazı yorumcuların itirazlarıyla da birlikte Platon’un tanımı sahiplendiği fikri bu fikre görünürde en elverişli malzemeyi sunan diyalog için bile pek savunulabilir gözükmemektedir. Platon’un kenddi bilgi anlayışını en sistematik biçimde ve geldikleri en son gelişim aşamasında dile getirdiği, olgunluk dönemi yapıtı *Devlet*’de ise görmüş olduğumuz gibi, Platon, üç parçalı bilgi yönde bir tanım ileri sürmemiş olduğu gibi, bu tanımla bağdaşmayan daha farklı bir bilgi anlayışı ortaya koymuştur. Bu iki diyalogu takip eden ve Platon’un bilgi konusundaki düşüncelerinde bir zirve noktası oluşturan geç dönem diyalogu olan *Theaitetos* diyalogunda bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu yönündeki söz konusu tanımın diyalogun sonunda Sokrates’in ağzından “Böylece *Theaitetos*, ne algıya, ne doğru sanıya, ne de kanıtın eklendiği doğru sanıya bilgi diyebiliriz” (*Theaitetos*: 210b) ifadeleriyle kesin bir biçimde reddedilmesi, literatürde hatalı bir biçimde Platon’a atfedilen söz konusu bilgi tanımının Platon’un bizatihi kendisi

tarafından öne sürülmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu anlamda *Theaitetos* diyalogu, Gettier'in "Is Justified True Belief Knowledge?" (Gerekelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?) makalesi ile çarpıcı bir benzerlik taşımakta, hatta sanki bu soruya Platon'un binlerce yıl önce yanıt vermek için yazdığı bir diyaloga benzemektedir ve Platon'un yanıtı, Gettier'inki ile aynı olduğu gibi, aynı zamanda bu diyalogda Platon'un verdiği karşıt örneklerle çürütme tekniği, Gettier'in karşıt-örneklerle çürütme ve belirli bir tanımı bu şekilde reddetme yöntemini de paylaşmaktadır. Bu diyalog diğerlerine göre geç döneme ait ve Platon'un bilgi konusundaki fikirlerinin artık daha da olgunlaştığı ve belki de gençlik döneminde henüz daha tam olarak bir karara bağlamadığı ikircikleri belirli bir sonuca ulaştırdığı diyalog olması bakımından, bir anlamda "Platon üç parçalı bilgi tanımını savunmuş mudur?" sorusuna artık bu meseleye son noktayı koyan bir yanıt oluşturmaktadır. Üstelik Platon, *Menon* diyalogunda ister üç parçalı bilgi tanımı konusunda daha ılımlı ya da henüz tam kararını vermemiş bir kararsız pozisyonda olsun, isterse bu tanımı orada hararetle savunuyor olsun, bunun arkasından gelen *Devlet* diyalogu gerek üç parçalı bilgi tanımından hiç söz etmemiş olması gerekse de ortaya koyduğu bilgi anlayışının üç parçalı bilgi anlayışı ile bağdaşmaz bir bilgi anlayışı olması nedenleriyle bilginin üç parçalı tanımını, Platon'a kendi görüşü olarak zorla atfetmeye çalışanların yorumuna önemli bir darbe vurmaktadır. Geç dönem eserleri arasında bulunan *Theaitetos* diyalogu ise *Devlet* diyaloguna göre daha da radikal bir şey gerçekleştirerek diyalogun sonunda Sokrates'in ağzından ortaya konan ifadelerle söz konusu temelsiz yorumu artık tamamen yıkacak, yerle bir edecek bir kesinlikle üç parçalı bilgi tanımını reddetmektedir.

SONUÇ

Bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu yönündeki bilgi tanımına çağdaş epistemoloji içerisinde getirilen ilk ciddi eleştiri Gettier'a aittir. Bununla birlikte Gettier'den çok önce, bu tanıma karşı çıkan ilk kişi, üç parçalı bilgi anlayışını kendisinin bizzat savunduğu yaygın ve yanlış şekilde kabul edilen Platon olmuştur. Bilgiyi *Theaitetos* diyalogunda nedensel bir açıklama eklenmiş doğru inanç olarak tartışan ve bu nedenle de “bilgi gerekçelendirilmiş doğru inançtır” biçimindeki bilgi tanımının kendisine atfedildiği Platon, yaşadığı dönemden yüzyıllar sonra Gettier tarafından yeniden ortaya konacağı üzere, tanımda bulunan üç koşulun bilgi için yeterli olmadığını; bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olmadığını öne sürer ve bu düşüncesini *Theaitetos* diyalogunun sonunda açıkça ortaya koyar. Platon söz konusu diyalogda ilk olarak bilginin algı olmadığını; algının sadece inanç oluşturabileceğini, bilgiye ulaşmayı sağlayamayacağını ortaya koyar. O, bir sonraki adımda inancın bilgiden farkını oluşturan özellikleri belirlemeye girişir. İnancın bilgiye dönüşebilmesi için doğru olması gereklidir. Bununla birlikte tek başına doğruluğun inancı bilgi haline getiremeyeceği açıktır. Bu aşamada inancın bilgi olabilmesi için eklenmesi gereken şeyin ne olduğu araştırılır. Bu durum *Theaitetos* sorunu olarak adlandırılır zira bu sorun ilk defa *Theaitetos* diyalogunda ifade edilir. Daha açık bir ifadeyle, inanılan şeyin doğruluğunu güvence altına alacak ek bir koşul gerekir. Söz konusu ek koşul, *Theaitetos* diyalogunda ileri sürülen gerekçelendirilmedir. Eğer Platon, kendi diyalogunda bu noktaya kadar gelip burada dursa ve bilgiyle ilgili olarak gerekçelendirmeyi sadece zorunlu değil, aynı zamanda yeterli koşul olarak da görse idi, bu durumda gerçekten de Platon'un felsefe tarihinde bilginin üç parçalı tanımını sadece gündeme getirmekle kalmayıp aynı zamanda kendi pozisyonu olarak savunduğunu iddia etmek belki daha makul bir yaklaşım olabilirdi. Ancak diyalogda fark edildiği üzere, Platon, sürekli olarak bilgiyi bilgi yapan yeni bir zorunlu koşul eklemek yolu ile adım adım ilerlerken, gelmiş olduğu bu son nokta, yani “bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç” olduğu yönündeki tanımda hala eksik bir şeyler bulunduğunu ve bunun fazla “genel” kaldığını tespit etmekle, “inanç”, “doğruluk” ve “gerekçelendirme” olarak adlandırılan üç koşulun bir araya geldiğinde, bunların, bilginin ortaya çıkması için yeterli koşul oluşturmadığını açıkça ortaya koymuştur. Üstelik Platon'un, doğrunun üç parçalı tanımını burada bir örnek ile çürütürük

reddetmesi, kendisinden binlerce yıl sonra yazdığı kısa makalede verdiği birkaç karşıt örnek ile doğrunun üç parçalı tanımını reddeden Gettier'in bilginin üç parçalı tanımını reddetme biçimine yöntem bakımından çarpıcı bir benzerlik taşımaktadır. Gettier sorunu da, tıpkı Platon'un dikkat çektiği Theaitetos sorunu gibi, gerekçelendirilmiş doğru inancın da tesadüfen bilgi olabileceği durumları ortaya koyar. Bu nedenle, her iki düşünür de gerekçelendirilmiş doğru inancın bilgi olmadığı noktasında birleşir.

Gettier tarafından ifade edildiği şekliyle *justified true belief* (gerekçelendirilmiş doğru inanç) ifadesi ile Platon'un kullandığı *alethes doxa meta logou* ifadesi arasında çok büyük bir paralellik bulmak mümkündür. *Justified* kavramı *meta logou* (haklılandırma) ile karşılanırken *true belief*, *alethes doxa* (doğru inanç/sanı)'ya karşılık gelir. Ancak bu yapısal benzerliği çok fazla abartıp bu kavramlar arasında bir özdeşlik ilişkisi olduğunu söylemek de mümkün gözükmemektedir. Platon'da *meta logou* (haklılandırma/logosunu verme kavramı) *justified* kavramı olarak gerekçelendirmeden çok daha zengin bir anlama sahiptir ve Platon'un felsefesinin bütününe hakim bir metafizik derinlik içerir. Platon, *meta logou* ile, hakkında bilgi sahibi olunan var olana adım adım yaklaşıldığı, erdemli bir tavır içinde, cesaret ile en düşük düzeyde bulunan *doxa*'dan *episteme*'ye doğru gitgide yükselen bir "bilerek varolma" sürecine işaret eder ve dolayısıyla Platon'un ontolojisi ile olduğu kadar, onun etiği ve politik felsefesi ile de kökten ilişkilidir. Gettier tarafından kullanılan *belief* kavramı, Platon'un sisteminde *doxa* sözcüğüne karşılık geldiği gibi inanma veya inanç anlamlarına gelen *pistis* sözcüğünü de karşılar. Platon'un bölünmüş çizgi benzetmesinde *eikasia*'nın üstünde yer alan bilgi türü olarak *pistis*'in kaynağı duyu algısıdır. *Pistis*, bölünmüş çizgi benzetmesinin en altında yer alan ve tahmin olarak çevirilebilecek *eikasia*'ya göre daha güvenilir olmakla birlikte gerçek bir bilgi değildir. Platon'un bölünmüş çizgi benzetmesinde hipotezlerden hareketle hakiki bilgiye aşama aşama bir ulaşma söz konusudur. Benzer şekilde Gettier problemi de özü itibarıyla hipotezler oluşturulabileceğini; ancak söz konusu hipotezlerin de yanlışlayıcı örnekleriyle karşılaşılabileceğini ortaya koymak üzere bir takım karşıt-örnekler öne sürer. Bu örnekler ortaya konulduğu dönemde oldukça büyük bir etki uyandırarak literatüre Gettier Durumları olarak geçer. Daha açık bir ifadeyle Gettier da tıpkı Platon gibi bazı gerekçelendirilmiş doğru inanç örneklerinin bilgi olmayan durumları da içerebildiğini vurgular. Her ikisi de bir inancı

gerekçelendirirken kendilerinden yararlanan gerekçeler ile inancın doğruluğunun tümüyle rastlantısal bir biçimde ilişkilendirildiği düşüncesindedir. Epistemolojik açıdan bakıldığında şans, öznenin kontrolü dışında herhangi bir müdahalesi olmaksızın, doğru sonuca ulaşması anlamına gelir. Hem Gettier hem de Platon için rastlantısal ya da şans eseri ulaşılmış bir şeyin bilgi olduğunu söylemek mümkün değildir. Ama daha da önemlisi, yine her iki filozof için de, “gerekçelendirme”, doğru inancın tesadüfi olmaktan kurtulması için üç parçalı bilgi anlayışının iddia ettiği gibi yeterli bir koşul sağlamaz. Diğer bir deyişle, üç parçalı bilgi anlayışı, aslında doğru inanca sahip olmanın tesadüfi olduğunda bunun bilmek olmadığının farkındalığı ile bu tesadüfiliği ortadan kaldırmak için üçüncü bir koşul olan “gerekçelendirme”yi bilginin tanımı içine yerleştirmiştir. Doğru inanca sahip olma hakkındaki tesadüfi, keyfi unsurları bu koşul sayesinde ortadan kaldırarak bilgide aradığımız “zorunluluk” niteliğini böyle üç parçalı bir yaklaşımla temellendirmek istemiştir. Ancak üç parçalı bilgi anlayışının, bilgiyi tesadüfilikten kurtarmak için bulduğu bu çözümün işe yaramadığını ilk gösteren de, aynı zamanda üç parçalı bilgi anlayışını ilk kez büyük bir açıklıkla formüleştiren de Platon’dur. Bunun yanı sıra Gettier, tıpkı Platon gibi gerekçelendirme koşulunun yetersizliğini “şans” sözcüğüyle ifade eder (Başdemir, 2010: 8). Platon ise şans ile ilgili *Menon* diyalogunda şu ifadeleri kullanır: “Tesadüf, insan için iyi bir rehber değildir” (*Menon*: 99a). Tüm bu benzerliklerin bize açıkça işaret ettiği şey, Gettier’in kendi makalesinde çağdaş epistemolojide yaptığına çok benzer, belki de onun prototipi olan bir akıl yürütmeyi Platon’un binlerce yıl önce çoktan gerçekleştirmiş olduğu ve Gettier’in yaptığı şeyin, bir anlamda Platon’u tekrar etmek olduğudur. Platon üç parçalı bilgi anlayışını felsefe tarihinde ilk kez bu denli açık biçimde ortaya koymuş olan filozoftur. Platon’un yazım tarzının diyaloglar biçiminde olması ve zaman zaman aslında çürütmek istediği bir düşünceyi öncelikle özenle geliştirmesi ve kimi diyaloglarında aslında kendisinin savunmadığı bir düşünceyi diyaloglardaki karakterleri üzerinden haklı gibi göstermesi, doğal olarak zaman zaman Platon’un bir pozisyonu normatif olarak, kendi öz düşüncesi olarak savunup savunmadığı konusunda bir ikircikliğe neden olur. Kanımızca, üç parçalı bilgi anlayışını Platon, en nihayetinde, çürütmek amacıyla o denli olgunlaştırmıştır ki, örneğin *Menon* diyalogunu okuyan biri bu diyalogda Platon’un üç parçalı bilgi anlayışını savunduğu, sahiplendiği izlenimine kapılır. Oysa ki Platon’un diyaloglarını

ait oldukları dönemlerin bağlamına ve birbirinden kopuk olmayan bir diyaloglar bütünü olarak yorumladığımızda, karşımıza şu tablo çıkmaktadır: *Menon*, Platon'un erken dönem diyalogu olarak, üç parçalı bilgi tanımını ilk kez sistematik biçimde formüle eder. Bunu ise, *episteme* ile *ortha doxa* arasında bir ayırım olması gerektiğini, *episteme*'nin ancak *ortha doxa*'nın *meta logou*(gerekçelendirme) ile birlikte olduğunda ortaya çıkabileceğini söyleyerek yapar. Ancak Platon bu ayrımı yapmanın zorunluluğuna işaret ederken, ayırımın kendisinin aynı zamanda bilginin ortaya çıkması için yeterli ve en son koşul olduğunu kesinlikle iddia etmemekte, hatta bilginin ne olduğu sorusunun ucunu ilerdeki diyaloglarda tartışılmak üzere açık bırakmaktadır. Platon'un diyaloglarını ve oradaki karakterlerin sürdürdükleri tartışmaları biraz da onun henüz tam sonuca vardırılmamış olduğu kendi iç tartışmalarının samimice bir sergilenişi olarak yorumlamamız gerekir. Erken dönem diyalogu olan *Menon*'da, Platon henüz üç parçalı bilgi anlayışını sahiplenmiş ve onu nihai bir anlayış olarak savunmaktan çok uzaktadır ve dikkatimizi yalnızca, bilginin ortaya çıkmasındaki zorunlu koşullara çekmek istemektedir. Bu erken dönem yapıtına karşılık *Devlet* diyalogu, Platon'un olgunluk dönemi yapıtı olarak ilk kez bilgi üzerine olan görüşlerini pozitif anlamda çok daha sistematik biçimde sunarken, üç parçalı bilgi kuramına başvurmadığı gibi, tezin göstermiş olduğu gibi, üç parçalı bilgi tanımı ile *uyuşmayan* bir bilgi anlayışı öne sürer. Platon için eğer üç parçalı bilgi anlayışı savunmaya değer bir anlayış olsa idi, *Devlet* diyalogunda doğrudan doğruya bu tanımı merkeze almış olması ve ayrıntılarına inerek tartışması beklenirdi. Oysa ki *Devlet* diyalogunda Platon güneş, bölünmüş çizgi ve mağara benzetmelerinde doğruluk, inanç ve gerekçelendirme arasında kategorik bir ayırma başvurmadığı gibi, aslında *doxa* ile *episteme* arasındaki ayırımı da bir derece meselesine bağlamış ve bilgiyi tanımlamaktan ziyade bilme sürecinin kendisine odaklanmıştır. En nihayetinde *Theaitetos* diyalogu ise, Platon'un olgunluk dönemi yapıtı olarak üç parçalı bilgi anlayışı konusundaki tutumuyla ilgili tüm tartışmalara son noktayı koyacak şekilde, bu tanımı kesin olarak reddettiği diyalog olarak karşımıza çıkar. Platon, erken döneme ait olan *Menon* diyalogunda üç parçalı bilgi tanımını tartışmak üzere ortaya atmış, olgunluk döneminde yazdığı *Devlet*'te ise bu tanıma başvurmadan, daha farklı bir bilgi anlayışı geliştirdikten sonra, en nihayetinde, geç dönem diyaloglarından olan *Theaitetos* diyalogunda ise, bizlere adeta “üç parçalı bilgi anlayışı ile ilgili artık son

kararımı verdim, açık biçimde onu reddediyorum” mesajını vermektedir. Açık reddini gerçekleştirdiği diyalogun, diğer iki diyalogdan sonra gelen geç dönem diyalogu olması, bu bağlamda son derece belirleyici bir nihai karara işaret eder.

Üç parçalı bilgi tanımı ya da anlayışı, tüm bu açık kanıtlara rağmen neden Platon’a atfedilmiştir? Gerek Gettier’in Platon’a dair düştüğü dipnotun yanlış anlaşılması, gerekse de Platon’un kendi diyaloglarında, üç parçalı bilgi anlayışını zaman zaman savunuyormuş gibi bir izlenim vermesi, Gettier ile Platon’un birbirine karşıt iki pozisyona sahip iki filozof gibi yorumlanmasına neden olmuştur. Bu yanlış yoruma neden olan kafa karşılıklığı, çok temel bir ayrımın ihmal edilmesinden kaynaklanmıştır: Bir filozofun belirli bir tanımı ya da anlayışı tartışmak için gündeme getirmesi, ona işaret etmesi ile o tanımı kendisine ait normatif bir felsefi pozisyon olarak savunması birbirinden farklı iki şeydir. Platon bu ikisinden yalnızca birincisini yaptığı halde, aynı zamanda ikincisini de yaptığı, yani bilginin üç parçalı tanımını sadece gündeme getirmekle kalmayıp onu aynı zamanda kendi görüşü olarak savunduğu şeklindeki yanlış yorum, zamanla artık ders kitaplarına da kemikleşen, genel kabul görmüş bir “kanı” olarak yerleşmiştir. Bu kanının yerleşmesinde rol oynayan bir başka neden, Gettier’in çağdaş epistemolojide sarsıcı bir etki yapan ve üç parçalı bilgi tanımına çok büyük bir darbe vuran makalesinde, aynı anda hem üç parçalı bilgi tanımını, hem de Platon’un bununla olan ilişkisini alışılmış olanın dışında bir popülerlik içerisinde gündeme taşımış olmasıdır. Bu çalışmanın göstermiş olduğu gibi Gettier’in Platon’a düştüğü dipnot, onun, Platon’un bu tanımı savunan ilk filozof olduğunu öne sürdüğü gibi yanlış bir kanının özensizce yaygınlaşmasına neden olmuştur. Oysa ki görülmüş olduğu gibi, Ne Gettier’in kendisi Platon’a üç parçalı bilgi tanımını onun kendi görüşü olarak atfetmiştir, ne de Platon kendisi söz konusu görüşü sahiplenmiştir. Platon’un üç parçalı bilgi tanımını savunuyormuş izlenimini en fazla verdiği diyalog *Menon* diyalogu olsa bile, burada Platon’un kullandığı ve “gerekçelendirme (*justification*)” kelimesinin karşılığı olarak düşünülen *aitias logismos* kelimesinin çağdaş epistemolojideki salt bilişsel ve teorik anlamında *justification* anlamında gerekçelendirmeye karşılık geldiği konusunda önemli Platon uzmanlarınca dile getirilen itirazlar, *Menon* diyalogunda Platon’un bu tanımı sahiplenmek bir yana, orada yaptığı tanımın çağdaş epistemolojideki üç parçalı bilgi tanımına ne denli yakın olduğu sorusunu dahi yanıtızsız bırakmaktadır. Bu tez, bu

itirazları doğrudan doğruya kabul ederek *Menon* diyalogunda semantik gerekçelerle üç parçalı bilgi tanımının zaten hiç var olmadığı gibi bir iddiada bulunmamakla birlikte, bu itirazları, Platon'a bu tanımı kolaylıkla atfetmenin şüphe altında kalan boyutuna ve bu tür bir atfetmenin önündeki güçlüklerle işaret etmek için gündeme getirmiştir. Bu tür itirazlar, “semantik” itirazlar olarak nitelendirilebilir; çünkü Platon'un, Gettier'in sorunsallaştırdığı spesifik üç parçalı bilgi tanımını zaten semantik düzeyde bile sağlamadığını, yani kullanılan kelimelerin oluşturduğu yüzeydeki yapısal benzerliklere rağmen aslında üç parçalı bilgi tanımının Platon'un bilgi anlayışı ile alakasız (*irrelevant*) olduğu düşüncesini dile getirirler.

Bu noktada, *Menon* diyaloguna dair gündeme getirilen semantik itiraza karşı şöyle bir karşı-itiraz yöneltilebilir: Varsayalım ki, *Menon* diyalogunda Platon'un kullandığı *episteme*, *ortha*, *doxa* ve *aitias logismos* kelimeleri, çağdaş epistemolojideki “bilgi”, “doğru”, “inanç” ve “gerekçelendirme” kelimelerinden oldukça farklı anlamlara gelmektedir ve üç parçalı bilgi tanımının Platon tarafından savunulmadığı iddiasının gerekçesi de bu yüzden salt semantik bir gerekçedir. Bu durumda, Platon *Menon* diyalogunda sadece yapısal olarak benzerlik taşıyan, ancak üç parçalı bilgi anlayışından semantik olarak farklı, bambaşka bir bilgi anlayışını savunmaktadır. O halde Platon eğer kendisiyle tutarlı biçimde, *Theaitetos* metninde de yine *Menon* diyalogundaki bilgi tanımının aynısını tartışıyor ve reddediyorsa, orada reddettiği de, modern epistemolojide karşılaştığımız spesifik anlamıyla “üç parçalı bilgi tanımı” değildir. Demek ki, çalışmamızda, *Menon* diyalogundaki üç unsurlu Grekçe terminolojinin semantik olarak üç parçalı tanımı karşılamadığını öne sürmemiz, Platon'un üç parçalı bilgi anlayışını *Theaitetos* diyalogunda reddediyor olduğunu öne sürmemizle çelişiktir.

Söz konusu itirazın görünüşte yakaladığı sözde çelişki, aslında kolaylıkla üstesinden gelinebilecek bir yanılsamaya dayanmaktadır: Platon'un savunduğu ve üç unsurdan oluşan bilgi anlayışı, çağdaş felsefedeki üç parçalı bilgi anlayışından semantik olarak tamamen farklı ise, bu durumda tezin öne sürdüğü sav zaten diyalogların içeriğine bile bakmaya gerek kalmaksızın haklı çıkmaktadır: Platon, hiçbir diyalogunda, çağdaş epistemolojide Gettier'in eleştirdiği üç parçalı bilgi tanımını savunmadığı gibi, gündeme bile getirmemiş, o başka bir bilgi anlayışı ile uğraşıp sonra da *Theaitetos* diyalogunda o anlayışı reddetmiştir. Bu durumda, çağdaş

epistemolojide karşımıza çıkan spesifik anlamdaki üç parçalı bilgi tanımını reddetmiyor olması, bu çalışmanın ana savını yanlışlamış olmaz; çünkü bu ana sav koşullu olarak öne sürülmüştür: Bu haliyle tezin Platon'un reddettiği tanım ile ilgili ana iddiası tam olarak şöyle formüle edilmelidir: “Eğer Platon üç parçalı bilgi tanımını ilk olarak formüle eden kişiye, bu formüle ettiği tanımı, aynı zamanda *Theaitetos*'ta reddetmiştir.” Ancak zaten eğer Platon Gettier felsefesi bağlamında tartışılan tanımı *Menon* diyalogunda olduğu gibi, *Theaitetos* 'da da semantik olarak öne sürmüyorsa, bu çalışmanın ana savı yine zorunlu olarak doğru çıkmaktadır: Bu durumda zaten üç parçalı tanım Platon'un felsefesine hiçbir şekilde atfedilemez ve bu durum, tezin iddiasını kategorik olarak doğrulamış olur. Diğer yandan, eğer *Menon* diyalogunda işaret edilen semantik itirazlar sadece *Menon*'daki tanım için geçerli iken *Theaitetos* diyalogunda geçerli değilse ve Platon ikincisinde, çağdaş epistemolojideki anlamına çok yakın bir üç parçalı bilgi tanımını ele alarak bunu reddediyorsa, bu durumda yine çalışmamızın ana savı doğru çıkmaktadır: Platon, çağdaş epistemolojide öne sürülen üç parçalı bilgi anlayışını tıpkı Gettier gibi reddetmiştir.

Bununla birlikte, *Menon*'a yönelik olası semantik itirazları tamamen bir kenara bırakıp, hatta bu itirazların geçersiz olduğunu varsayıp, Platon'un *Menon* diyalogunda gerçekten de üç parçalı bilgi tanımını hem çağdaş epistemolojideki haline çok yakın bir semantik içinde formüle etmiş, hem de diyalogta bunu *savunan* bir tutum içinde olduğunu varsayalım. Böyle bir varsayım durumunda, yine bu tezin öne sürdüğü sav doğru çıkmaktadır: Diyelim ki, Platon *Menon*'da, üç parçalı bilgi anlayışını açıkça savunmuştur. Bunu varsaysak bile, Platon'un üç parçalı bilgi tanımını savunan bir filozof olduğu sonucu kesinlikle çıkarılamaz. Platon'un *Menon*'da bu tanımı içtenlikle savunmuş olduğu öne sürüldüğü vakit akla derhal şu soru gelecektir: Neden aynı Platon, bu savunmayı sadece erken dönemine ait tek bir diyalogunda yaparken, olgunluk evresine denk düşen *Devlet* diyalogunda üç parçalı bilgi tanımını gündeme hiç getirmemekle kalmayıp aynı zamanda da onun ile bağdaşmayan farklı bir bilgi anlayışını savunmuştur? Daha da çarpıcı olanı, neden aynı Platon, bu her iki metinden çok daha sonra yazdığı en olgun, geç dönemindeki *Theaitetos* diyalogunda üç parçalı bilgi anlayışını açıkça reddetmiştir? Eğer *Menon* diyalogunun Platon'unun üç parçalı bilgi tanımını o diyalogda savunmuş olduğu öne sürülüyorsa, bu haklı sorulara verilebilecek tek makul yanıt, Platon'un bilginin üç parçalı tanımı konusunda kendi

metinleri arasında bir tutarsızlık olduğu ve filozofun bir kafa karışıklığı içinde olduğu yönünde olmak zorundadır. Ancak hal böyle ise bile, bu durumda *Menon* diyalogunu yazan Platon'un henüz üç parçalı bilgi tanımı konusunda kararını net vermemiş olduğu ve bu diyalogunda, üç parçalı bilgi tanımını yalnızca kullanmayı denemiş olduğu rahatlıkla öne sürülebilir. Ya da Platon o diyalogu yazarken üç parçalı tanımı belki de açıkça benimsemiş, o döneminde bunu güçlü bir tanım olarak savunuyor dahi olarak yorumlanabilir. Ancak felsefesini olgunluğuna doğru ilerlettiği *Devlet* diyalogunda artık bu *gençlik dönemi denemesini* geride bıraktığı ve en olgun, en geç döneminde yazdığı *Theaitetos*'ta ise artık bu tanımı açık bir dille *reddettiği* olgusu, Platon'un, üç parçalı bilgi anlayışının, literatürde iddia edildiği gibi ateşli ilk savunucusu ve binlerce yıl sonraki bu üç parçalı bilgi tanımının ilk müsebbibi olduğu yönündeki yorumları yine temelsiz kılmaya yeterlidir. Ola ki Platon *Menon* diyalogunda üç parçalı geleneksel bilgi anlayışını savunmuşsa bile, bu, Platon'un genel olarak üç parçalı bilgi tanımını savunan bir filozof olduğunu söylemek için son derece yetersizdir ve filozofa büyük bir haksızlıktır; çünkü onun yazdığı çok sayıdaki diyalog arasında, gençlik dönemindeki tek bir tartışmalı diyalogu yalıtılarak oradaki bir görüşü, onun felsefesinin tamamına mal etmek anlamına gelir. Platon'u asıl Platon yapan olgunluk dönemi diyalogu *Devlet*'te bu tanımla bağdaşmayan bir bilgi anlayışını geliştirmesi ve en sonunda geç döneminde bu tanımı açık bir dille reddetmesi, *Menon*'da yaptığı her ne olursa olsun, bu diyalogtaki pozisyonundan bağımsız olarak, filozofun bu tanımı son kertede reddetmiş olduğu anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak tüm bu tartışmaların ortaya koyduğu gibi, üç parçalı bilgi anlayışının adeta kendi görüşüymüş gibi Platon'a atfedilmesi, kendi metinlerini titizlikle okuduğumuzda temelsiz kalmaktadır. Burada, Platon'un yanlış yorumlanmasının nedeni kısmen de olsa, renkli diyaloglarında sıklıkla aslında kendi savunmadığı görüşleri büyük bir tutkuyla sonuna kadar savunan karakterleri çok büyük bir başarıyla ve ikna edici bir biçimde canlandırıyor olmasında yatar. Kanımızca, Platon belirli bir diyalogun sonunda, kullandığı karakterlerin herhangi birini argümantatif düzeyde başarıya ulaştırırken, bu karakter Sokrates olsa dahi, diyalogun en sonunda belirli bir karakter üzerinden vardığı sonucun her koşulda Platon'un kendi görüşü olduğunu düşünmenin kendisi bile kuşku götürür bir şeydir. Platon'un diyaloglarını bir bütün olarak ele alarak en nihayetinde hangi görüşlerin

baskın geldiğinin titizlikle irdelenmesi gerekir. Ayrıca, bu çalışmada göstermiş olduğumuz gibi, ne Platon'un kendi diyalogları, ne de Gettier'in meşhur makalesinde Platon'a düşmüş olduğu dipnot, üç parçalı bilgi tanımının Platon'un kendi savı olduğu yönündeki yüzeysel Platon yorumuna temel yapılabilir. Sonuç olarak, bu iki büyük filozofun haksız yere karşı karşıya getirilmesi -eğer Platon'un kendi kelimeleriyle ifade edecek olursak- Platon diyaloglarını olduğu kadar Gettier'in Platon'a yaptığı göndermeyi de yüzeysel ve aceleci bir okuma alışkanlığının getirdiği, *episteme* düzeyine erişememiş bir *doxa*'nın literatürde kemikleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır ve aşılması gereken bir dogmaya işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, Nurgül, Platon'un Bilgi Teorisi Bağlamında Menon, Phaidon, Devlet ve Theaitetos Diyaloglarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Appiah, Kwame Anthony. *Thinking It through: An Introduction to Contemporary Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Baç, Murat. "Epistemoloji", (Ed.) Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, (567-581), İstanbul: Babil Yayıncılık, 2007.
- Baç, Murat, *Epistemoloji*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Başdemir, Hasan Yücel, "Gettier ve Bilgide Şans Unsuru", *Felsefe Dünyası*, 50 (2), 2009, 121-141.
- Başdemir, Hasan Yücel, "Gerekçelendirme, Epistemik Seviyeler ve Kesin Bilgi: Farabî ve Chisholm Karşılaştırması", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (17), 39-65, 2010.
- Başdemir, Hasan Yücel, *Epistemoloji: Temel Metinler*, Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2011.
- Bonjour, Laurence, "Reply to Sosa", (Eds) Laurence Bonjour & Ernest Sosa, *Epistemic Justification*, (173-200), Malden: Blackwell Pub., 2004.
- Brun, Jean, Platon ve Akademia. çev. İsmail Yerguz. Ankara: Dost Kitabevi, 1. Basım, 2007.
- Chisholm, Roderick M., *Theory of Knowledge*, New Jersey: Prentice-Hall, 1989.
- Cevizci, Ahmet, *Bilgi Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi Platon*, (çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları, 1985.

- Crumley II, Jack, S., *An Introduction to Epistemology*, Plymouth: Broadview Press, 2009.
- Çüçen, A. Kadir, *Bilgi Felsefesi*, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Dew Jr, James K., ve Foreman, Mark W. *How Do We Know?: An Introduction to Epistemology*. Downers Grove: Inter Varsity Press, 2020.
- Düşgün, Cemzade Kader & Çiçek, Nuri. “Çağdaş Epistemolojik Yaklaşımlar Bağlamında Gettier Problemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Beytulhikme International Journal of Philosophy*, 10 (4), 2020, 1257-1280, Doi: 10.18491/beytulhikme.1597.
- Engel, Mylan, “Epistemic Luck”, *A Companion to Epistemology*, (Eds) J. Dancy, E. Sosa, M. Steup, (336-340), Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
- Erdem, Hüseyin Subhi, “Bilgi”, (Ed.) Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, (382-393), İstanbul: Etik Yayınları, 2004.
- Erdoğan, Eyüp, “Platon’da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç”, *Kaygı*, 2008/11, 211-221.
- Fine, Gail. 2004. "Knowledge and True Belief in the Meno." *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 27(winter): 61–62, edited by D. Sedley.
- Gettier, Edmund L., “Is Justified True Belief Knowledge”, *Analysis*, 23 (6), 1963, 121-123.
- Goldman, Alvin, “A Causal Theory of Knowing”, *The Journal of Philosophy*, 64 (12), 1967, 357-372.
- Gökberk, M. (2016). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökberk, Macit, “Giriş”, *Diyaloglar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, 449-449.
- Guthrie, William Keith Chambers. *Yunan Felsefe Tarihi*, İstanbul, Kabalcı, 2011.
- Gülenç, Kurtul, Pre-Sokratiklerden Platon'a Mitos, Logos ve Dialektik, *Felsefelogos*, 35-36, 2011, 117-138.

- Güzel, Celal. "Platon'un Bilgi Görüşü". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 2003, 105-115.
- Haşlakoğlu, Oğuz, "Politeia Diyalogunda Epistêmê Tasnifi ve Dialektikê Methodos'un Anlamı", *Felsefe Tartışmaları*, 34, 2005, 67-90.
- Hetherington, Stephen; "Bilgi Sorunu ve Gettier Durumları", (çev. Süleyman Aydın), *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 2011, 213-239.
- Hetherington, Stephen. *Knowledge and The Gettier Problem*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Klein, Peter. "The Nature Of Knowledge." (Eds.) Rodrigo Borges, Claudio de Almeida, ve Peter D. Klein, *Explaining knowledge: New essays on the Gettier Problem*, (35-56), Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Lehrer Keith, "Knowledge, Truth and Evidence", *Analysis*, 25 (5), 1965, 168–175.
- Macintyre, Alasdair *Ethik'in Kısa Tarihi*, (Çev: Hakkı Hünler ve Solmaz Zelyut Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- Musgrave, Alan, *Sağduyu, Bilim ve Kuşkuculuk*, (çev. Nur Küçük), İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Notopoulos James A., "The Symbolism of the Sun and Light in the Republic of Plato. II". *Classical Philology* 39/4 (Ekim 1944), 223-240.
<https://doi.org/10.1086/36284>
- Oral, Emin, "Gettier Platon'a Karşı", *Özne: 24. Kitap*, Bahar 2016, 547-556.
- Özdemir, Duygu, *Platon ve Sofistlerin Bilgi Anlayışlarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Öztürk, Fatih S. Mehmet, "Gettier Problemi, Dışsalıcı Çözümler ve Yanılmazcılık", *Felsefe Tartışmaları*, 41, 2008, 86-111.

- Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, (çev. Hakkı Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004.
- Platon, *Devlet*, İstanbul: İslık Yayınları, 2016
- Platon, *Menon*: Pinhan Yayıncılık, 2018
- Platon, *Protagoras*: Pinhan Yayıncılık, 2019
- Platon, *Theaitetos*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016
- Platon, *Timaios*, İstanbul: SayYayınları, 2020
- Pritchard, Duncan, *Epistemology*, New York: Palgrave Macmillian, 2016.
- Russell, Bertrand *Felsefe Sorunları* (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Schukraft, Jason. *An Analysis of Edmund Gettier's Is Justified True Belief Knowledge?* London: Macat Library, 2017.
- Topakkaya, Arslan, *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- William Aldis Wright vd., *The Journal of Philology* (New York: Cambridge University Press, 2012), 10/135.
- Yılmaz, Fikret. "Ernest Sosa'nın Erdem Epistemolojisi". *Gazi Üniversitesi I. Genç Akademisyenler Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı*, Ankara Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 669-685, 2014

ÖZGEÇMİŞ

1.KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Burcu Işık

Yüksek Lisans Mezuniyet Ortalaması: **86**

Lisans Mezuniyet Ortalaması: **3,16**

2. ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans (2018-2021): Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Tezli Yüksek Lisans

Yüksek Lisans (2009-2010): Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Bölümü

Lisans (2003-2008): Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Bitirme Tezi: Platon Felsefesinde Yanlış

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. İhsan OKTAY ANAR

Lise (1999-2003): Urla Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)